

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

(İSTER İNAN İSTER İNANMA)

100

★ TANRI ★

HAZIR BİLGİ SERİSİ - 11

Nefrin Takyay

“Hazır Bilgi” serisi nedir, nasıl çalışır?

Bilgi, bugün internet marifetiyle büyük bir hızla yayılıyor. Biz okurken güncellenen ansiklopediler, dergiler var. Hangi yazı, ne kadar okunuyor belli. Eskisi gibi şişirme yazarların nesli tükeniyor. Bunun kötü yanları da var muhakkak. Her şeyden önce, insanları “daha kısa okumaya” sevk ediyor. 140 karaktere felsefe sığdırabilen meşhurlar peydah oldu. Bir süre sonra akademik bilgiyle kolay tüketilir, hazır bilgi arasındaki uçurum iyice açılacak.

Ancak insanlığın her durumda kaliteli, güvenilir hazır bilgiye ihtiyacı var. Bugüne kadar memleket sınırlarından içeri sadece çeviri yoluyla giren yahut çeviri kokan hazır bilgi, doğal olarak “buraların” olamadı. Hazır yerli bilgi depoları olarak Google kurcalayıp, Vikipedi, Ekşisözlük diye sayıp bolca tıkladıklarımız da, konuyu kitaplık mertebesine getiremiyor. Uzun lafın kisası bütün yollar “güvenilir, titizlikle hazırlanmış bir kolay¹ ve yerli bilgi deposu” ihtiyacına çıkıyor. Ağaçkakan Yayınları’nın “Hazır Bilgi” serisinin varlığının ana sebebi de bu.

¹ Kolay dediysek, okuması kolay!

**(İSTER İNAN İSTER İNANMA)
100 TANRI**

HAZIR BİLGİ SERİSİ - 11

Nefrin Tokyay İstanbul'da doğdu. Tiyatro alanında oyuncu ve yönetmenliğin yanı sıra alanın ilgili bölümlerinde sahne ve oyunculuk, mitoloji, Antik Yunan Tiyatrosu ve uygulamalı dramaturgi konularında dersler verdi. Abdülkadir Özbek Psikodrama Enstitüsü'nde psikodrama eğitimini tamamladı ve Uygulamalı Psikoloji dalında yüksek lisans yaptı. Analitik psikoloji ve Jung merkezli "*Perseus Mitinin Arketipsel Sembollerle Çözümlemesi*" başlıklı yüksek lisans çalışmasından yola çıkılarak yazılmış *Perseus'un Yolculuğu* araştırma kitabı Pan Yayıncılık'tan çıktı. Yazarın ayrıca aynı yayınevinden çıkmış *Tebriş'in Kış Güneşi* adlı romanı ile *Gizli Evin Kitabı* başlıklı bir romanı daha bulunmaktadır.

İster İnan İster İnanma 100 Tanrı

Nefrin Tokyay

Hazır Bilgi Serisi - 11

Dizi danışmanı: Tolga Arvas

Son okuma: Fatma Tulum

Dizi tasarımı: Vecdi Özkan

Birinci basım: Eylül 2017, İstanbul

2000 adet basılmıştır.

ISBN — 978-605-83163-6-2

Sertifika No: 32278

© 2017, Ağaçkakan Yayınları

Bu kitabın yayın hakları Ağaçkakan Yayınları'na aittir.

Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz, yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

Ağaçkakan Yayınları

Yayın Yönetmeni: Metin Solmaz

Şahkulu Mahallesi, İstiklal Caddesi,

Hıdıvyalı Palas No: 231 K: 1 Oda: 26

34421 Beyoğlu, İstanbul

Tel: (212) 252 74 25 • Faks: (212) 252 74 28

E-posta: biz@agackakan.org • www.agackakan.org

Baskı: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.

Sertifika No: 11957

www.acar-group.com

(İSTER İNAN İSTER İNANMA)

100

★ TANRI ★

HAZIR BİLGİ SERİSİ - 11

Nefrin Tokyay

AĞAÇKAKAN
YAYINLARI

İçindekiler

Giriş	11
KODAMANLAR	
An/Anu	15
Ahura Mazda	17
Brahma	19
Jüpiter	21
Kuday	23
Marduk	25
Odin	27
Perun	29
Zeus	31
DEVLETLULAR	
Enki	35
Quirinus	37
Ra	39
Şamaş	41
BABALAR VE OĞULLAR	
El	45
Helios	47
Michabo	49
Tane	51
Uranos	53
Zagreus	55
Zurvan	57
HADIMEDENLER	
Attys	61
Horus	63
Kronos	65
Kumarbi	67
ÖFKESİ BURNUNDA TANRILAR	
Ares	71

Şiva	73
Susanoo	75
Telepinu	77

DİYAR DİYAR DOLAŞANLAR

Mitra	81
Sabazios	83
Saturnus	85
Tarkhun	87

BÜYÜKLENENLER

Baal	91
Atlas	93
İndra	95
Thor	97

AŞKA DÜŞÜP, DÜŞÜRENLER

Aizen-Myoo	101
Eros	103
Freyr	105
Hermaphroditos	107
Hymenaios	109
İzanagi	111
Kama	113

KILIKTAN KILIĞA GİRENLER

Elegua	117
Morpheus	119
Tezcatlipoca	121
Vişnu	123

ELİ KALEM TUTANLAR

Ganeş	127
Nabu	129
Thot	131
Ptah	133

KILIÇ OYNATANLAR

Lugh	137
Nergal	139
Tlepş	141

ŞEYTANLIK PEŞİNDE OLANLAR

Baphomet.....	145
Erlık.....	147
Loki.....	149
Seth.....	151
Veles.....	153

KISKANILANLAR

Balder.....	157
Mantus.....	159
Plutos.....	161
Priapos.....	163

KANDIRILANLAR

Hod.....	167
Osiris.....	169
Thanatos.....	171

MÜNZEVİLER

Aiolos.....	175
Anubis.....	177
Hades.....	179
Hephaisthos.....	181

ÇALIP, OYNATANLAR

Apollon.....	185
Bes.....	187
Dionysos.....	189
Kokopelli.....	191
Pan.....	193

İŞTAHLILAR

Agni.....	197
Dagda.....	199

MEHTABA ÇIKANLAR

Enlil.....	203
Nanna-Sin.....	205

SPORCULAR

Ahpu.....	209
Yehova.....	211

DENİZCİLER

Okeanos	215
Nereus	217
Poseidon	219
Proteus	221

GÖLGEDE KALANLAR

Aristaios	225
Epimetheus	227
Vahagn	229

KENDİNİ FEDA EDENLER

Prometheus	233
Pan-Gu	235
Xipe-Totec	237

KOVULANLAR

Kon-Tiki/Viracocha	241
Quetzalcoatl	243

AYLARA ADINI VERENLER

Mars	247
Janus	249
Tammuz/Dumuzi	251

FALCILAR, BÜYÜCÜLER

Hubal	255
Nana-Buluku	257

SAĞLIKÇILAR

Asklepios	261
Hermes	263
Nuada	265

VE HEPİMİZİ UYUTAN TANRI

Hypnos	269
Kaynakça	271

Giriş

Shakespeare, oyunlarından birinde, yaşamımızın dokusunun iyi ile kötünün yan yana olduğu karmaşık bir masal olduğunu söyler. Bu karmaşık masalın ilk kahramanları, erdemlerimizle zaaflarımızın ilk örnekleri, antik dönemin tanrıları olsa gerek. Mitolojinin tanrıları ve onların olağanüstü hikâyeleri insanın yaratıcı bilincinin nereden gelip nereye gittiğini anlatan gizli şifreleridir. Mitlerine bakıldığında bu tanrıların neredeyse bizim gibi insan benzeri tanrılar olduğu görülür. Gökyüzünden çok yeryüzünü mekân edinmişlerdir. Yeri geldiğinde bizimle birlikte çalışır, ter döker; yeri geldiğinde ilahi güçleri ile yol gösterirlerdi. İnsanlar arasında çok sevip saydıkları dostları, tutkuyla sevdalandıkları kadınları ve o kadınlardan doğan çocukları vardı. Tanrı babalar, oğulları ile rekabet eder, iktidarları uğruna onların ölümüne göz yumar, yitirdikleri oğullar için yas tutardı. Oğullar ise bekledikleri gün geldiğinde tanrı babalarını yok etmekten çekinmezdi. Hırsları yüzünden bütün tanrıları dize getirip tanrılar âlemine diktatör olanlar kadar, tarihin görebileceği en adil, en demokrat yönetimi sürdürmüş olanlar da vardı aralarında. Onlar da tıpkı insanlar gibi üzüldü, sevinir, ağlar, güler, öfkesinden ya da aşkından haykırır, sarhoş olur, taşkınca eğlenir, kimi zaman delirirdi. Taciz edecek kadar saldırgan, aşklarını açıklayamayacak kadar utangaç ve özgüvensizdiler. Tanrılar katının en yakışıklı, en güçlü olanları bile kadınlar tarafından fena halde aldatıldı. Bu tanrılar bugün de olduğu gibi çoğu zaman sudan nedenlerle büyük yıkımlar getiren korkunç savaşlar çıkardı. Güçlerini ve görkemli egolarını sergileme uğruna insanların başına olmadık işler getirenler de oldu, insanlık yararına büyük işler ortaya koyanlar da. Bir yanda şefkatli kazanlarında doyurup beslediler insanları öte yanda

acımadan yok ettiler. Hiç utanmadan insanları kandırdılar ama onlar tarafından oyuna getirilip alay konusu da oldular. İnsanlar tarafından taşlanarak kovuldular yeryüzünden ve kalpleri kırık döndüler gökyüzüne.

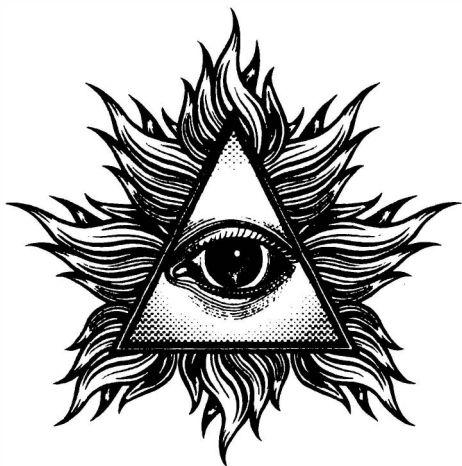
Bu tanrılar insanın tarihsel gelişimi içinde kendisi ile yüzleşmesini sağlayan olağanüstü aynalar, insanlık masalımızın tanrısal kahramanlarıydı. Bugün büyük ve güçlü ve hattâ geçmişin tanrılarından daha olağanüstü hikâyeleri olan yeni tanrılar var aramızda. Her gün içimize girecek kadar bir arada olmamıza rağmen gelecekteki kaderimizle ilgili neler hazırladıklarını hiçbir zaman öğrenemeyeceğimiz tanrılar bunlar. Bir kısmı teknolojinin tanrıları, bir kısmı ise dünyanın tüm iktidarlarını yöneten bilinmeyen ve görülmeyen tanrılar. Antik dünyanın tanrıları olağanüstü güçlerine rağmen masum birer masal kahramanı olarak kalıyor bu tanrılarının yanında.

İster inanın ister inanmayın ama bırakalım da anlatsınlar şimdi eski dünyalardan şu 100 tanrı, bizim o karmaşık masalımızın hikâyesini.

İstanbul, 2017

KODAMANLAR

XXX

★ 1 ★ An/Anu

Sümer çivi yazısında tek yıldız sembolü ile ifade edilen ideogram “tanrı” anlamına geliyordu. Tabletlerdeki yazılarda An, daima tek yıldızla gösterildi. Kozmik okyanustaki ilk hareketi başlatanın An olduğu kabul edilirdi. Başlangıçta henüz hiçbir şey yokken kozmik okyanus ana, önce gök ile yeri doğurmuştu. Gök /An ile Yer’in/Ki birleşmesinden ilk oğul Enlil doğdu. Enlil annesi Ki ile birlikte kalırken An, tek başına göklerin egemenliğini alacaktı. “Yüksek”, “tanrı” gibi kavramlar gök ile bir tutuldu ve An, bütün bunları kapsayan bir tanrı olarak kabul gördü. Akadlar ona Anu olarak tapıyorlardı, Anu ismi

Sanskrit dilinde atom veya molekül gibi anlamlara gelen bir sözcüktü. Zaman içinde birçok önemli özelliğini oğlu Enlil'e devretti ama göklerin tek yıldızı olma niteliğini daima korudu. An, tanrılar topluluğunu yöneten büyük güç olarak tanrılar kralıydı. Önemli bir olay olduğu zaman tanrılar meclisini toplar, onlara başkanlık eder ve kararları birlikte alırlardı. Ayrıca her yeni yılın kutlandığı günde, bütün tanrı ve tanrıçalar An başkanlığında, o yıl ne olacağını kararlaştırmak için bir araya gelirlerdi. Karşıt görüşte olan tanrılar, alınan kararlara uymak zorundaydı çünkü o yıl için belirlenen kader kesindi ve hiçbir şekilde değiştirilmezdi. Gökyüzünün ve tanrıların hükümdarı olan An, aynı zamanda yeryüzü hükümdarlarına taç ve asa ile krallık veren ya da onlardan krallığı geri alan tanrıydı. Bu nedenle hükümdarlık kavramının karşılığı tanrının isminden gelen Anutu'ydu. Göklerin bu büyük tanrısı Sümer'den Babil'e kadar hem göklerde hem de yeryüzünde çok saygı gördü, büyük gücüne ve tartışmasız iktidarına karşın hırsları olan bir tanrı değildi. Ne var ki Hititler'de Anu olarak anılan tanrı, Mezopotamya'daki aslından çok farklı süreç ve konumda göklerin egemenliğine sahip olmuştu. Hitit dininde aynı isimde yer alan Göklerin Tanrısı iktidarını elde etmeden önce, kendinden önceki baş tanrının önünde eğilen, onun hizmetini gören bir tanrıydı. Yeterince hizmet ettikten sonra başkaldırdı ve yönetimi ele geçirdi. Tanrıların başı olduğu zaman, bu defa kendisine bir alttaki tanrı ve kimilerine göre oğlu kabul edilen Kumarbi, içki sunup hizmet etmeye başladı. Kumarbi ona karşı ayaklandığında ise Hititler'in Anu'su kolay pes etmedi. Tanrıların krallığını Mezopotamya topraklarında olduğu gibi oğluna bırakmak yerine onunla kıyasıya bir savaşa girdi ve ancak erkekliğini kaybettiği zaman geri çekilmek zorunda kaldı.

Ahura Mazda

Persler'in Zerdüşt dini, kötü Angra Mainyu ile iyi Ahura Mazda'nın savaşından ortaya çıkan ikili ahlak öğretisi ve inancına dayanıyordu. Ahura Mazda ezeli ve ebedi, her şeyi gören, bilen, yaratan ve sayısız sıfatının yanında ışığın ve gerçeğin tanrısıydı. Cennet, cehennem, öldükten sonra öteki dünyaya geçişi sağlayan Çinvat köprüsü, bütün insanları temizleyecek olan ateş ırmağı, eşdeğerleri insanda da bulunan melekler ve şeytan. Bunlar tanrı Ahura Mazda'nın, peygamberi Zerdüşt'ün ağzından insanoğluna bildirdikleriydi. Ahura Mazda, ilk dönemlerinde insani özellikleri olan daha mitolojik bir tanrıydı. Kötülük tanrısının hesabının zayıf olduğunu bile bile onunla kendisinin daha kârlı çıkacağı bir anlaşma yapmıştı örneğin. Ya da ilk yarattığı insanın terini kullanarak saniyeler içinde gelişim basamaklarını on beş yaş birden atlatarak yetişkin bir insan yaratmıştı. Persler'in Âdem ve Havva'sı olan ilk çifti ise altından yaratmış ancak tıpkı bir bitki gibi topraktan büyüterek çıkartmıştı. Peygamberi Zerdüşt ile ilişki kurmaya başladıktan sonra

öğretisi olgunlaştı, daha sistemli bir yönde gelişerek ödüllendirilen ve ceza kesen bir tanrıya doğru evrildi. Ahura Mazda'nın kendisine inanan ve inanmayan kulları için hazırladığı cennet ve cehennemi, Rönesans'ın ünlü ressamı Bosch'un gotik yapıtı "Cennet ve Cehennem"den daha gerçeküstüydü. Cehennemin günahkârlarına yapılan yüzden fazla "örnek" işkence arasında şunlar vardı: Kafasının derisi yüzülen adamlar, yılanların ağzından girip arkasından çıkanlar, yırtıcı hayvanların ayaklarından başlayarak bedenlerini kemirdiği günahkârlar, kendi etini bıçakla keserek yemek zorunda kalan insanlar, kocasına karşı geldiği için dilinden asılan kadınlar, elli engerek yılanıyla kamçılanan adamlar ve insanın hayal gücünü kat kat aşan ürkütücülükteki korkunç cezalar. Ahura Mazda'nın din adamlarından Ardaviraf'ın öte dünyadaki bu cennet, cehennem ve Araf betimlemeleri, İtalyan Rönesans'ının ünlü yazarı Dante'nin *İlahi Komedya'sına* bir hayli esin kaynaklığı etmiş gibi. Ahura Mazda'nın öğretisi, iyilik yeryüzünde kalıcı oluncaya kadar karanlık ve kötülüğün tanrısı Angra Mainyu ile savaşıyordu. Bu öğreti, geçmişte tapınaklardaki kabartmalarda yer alan tanrının kartal kanatlı güneş sembolü olan Faravahar'da simgeleniyordu. Faravahar bugün de kötülüğe karşı bir gün iyiliğin kazanacağına inananların üzerlerinde takı ya da dövme olarak taşıdıkları popüler bir sembol hâlâ.

★ 3 ★

Brahma

Hindu inanışında Brahma, Trimurti denilen tanrı üçleşmesinin yaratıcı tanrısıdır. Üçlemenin diğer iki tanrısı da koruyucu Vişnu ile yok edici Şiva'dır. Brahma her şeyi yaratan ve her şeydir; onda var olunur, onda nefes alınır ve onda yok olunur. Brahma dört başlı, dört kollu ve eski Upanişad metinlerine göre dört bacaklıdır. Bu dört bacak; söz, soluk, kulak ve gözü simgeler. Brahma öylesine uzun zamanların tanrısıdır ki, onun yalnızca bir günü dört milyon yıla eşittir. Gündüz ve gecenin anlamı yaratıcı Brahma'nın kendisinde gizlidir. Gece karanlığı gözün gördüğü her şeyi örter ve aydınlanan günde görünmez olan Brahma'nın ışığında yeniden yaratılarak görünür olur. Brahma, insan onu nasıl düşünür ve hayal ederse odur ve kişi

de öyle olur. Eğer Brahma'yı yok diye bilirse o da yokluk haline gelir; eğer var diye bilirse insanlar da o kişiyi var olarak bilirler. Yüce Brahma'da sonsuz ve ölümsüz olarak bilgi ve cehalet gizlidir, bu ikisinden cehalet ölümlü iken bilgi ölümsüzdür. Eşi Savitri, ses ve konuşmanın tanrıçası olarak Brahma'nın yanında yer alır. Brahma'nın en evrensel kişileştirilmesi ise aksakallı bir ihtiyar olarak gösterilmesidir. Hemen bütün kültürlerde dilekleri yerine getiren, kehanetlerde bulunan, insanları zor anlarından kurtararak onlara yol gösteren bir aksakallı dede vardır ve Brahma insanların atası olduğu kadar bu aksakallı dedelerin de atasıdır. Üstelik Brahma aksakallı bir ata olarak çoğu zaman en utanç duyulacak dilekleri de yerine getirmiş bir tanrıdır. Olur da bu dilekler yüzünden ortalık karışırsa; koruyucu Vişnu, avatarını üzerine geçirip yeryüzüne inerek bozulan düzeni yeniden sağlar. Sonuçta Brahma, Vişnu ve Şiva, birbirleriyle uyumlu olarak çalışan üçlü tanrısal çete olarak sonsuza kadar yaratacak, koruyacak ve yok edeceklerdir.

★ 4 ★

Jüpter

Roma'nın birçok tanrısı gibi Jüpter de hem melez hem de ithal edilmiş ama benzerlerinden daha farklı ve Roma'ya özgü bir baş tanrıydı. Temel olarak İtalya'nın yerli halkı Etrüskler'in gök tanrısı Tinia ile Yunan'ın baş tanrısı göklerin ve yıldırımın hükümdarı Zeus'un bileşiminden, Roma'nın ağırbaşlı tanrısı Jüpter ortaya çıktı. Heykellerde saçlı sakallı, orta yaşlı ama dinç, güçlü ve erkeksi olarak gösterildi. Ne var ki kopya edildiği Zeus gibi keyfine düşkün, kadınların peşinde koşan çapkın bir tanrı değildi, tam tersi disiplin ve otoritenin korkutan sert yüzüydü. Roma'nın dünyaya yayılmadan önceki ilk dönemlerinde göklerin, gün ışığının, güçlü yıldırımların sahibi olarak görüldü ve daha çok bir doğa tanrısı olarak ona tapıldı. Yeryüzüne gönderdiği yıldırımların düştüğü yer hemen saygıyla çevrilir ve Jüpter'in kutsal alanı kabul edilerek korunurdu. Roma'nın hayata adım atmaktan toprağın altına girene kadar, yaşamın her alanı için sayısız tanrıları arasında Jüpter'in yeri, her zaman diğer iki tanrıyla birlikte ayrıcalıklıydı. Baş tanrı Jüpter, devlet tanrısı Quirinus ve savaş tanrısı Mars Roma'nın en önemli üç büyük tanrısıydı Roma güçlendikçe Jüpi-

ter'in doğaya ait güçleri içerde daha somut güçler olarak devlet üzerinde toplandı, Jüpiter Roma'ya yakışır devletin gücünü ve otoritesini simgeleyen siyasal nitelikte bir tanrıya dönüştü. Yalnız içerde değil uluslararası alanlarda da Roma'nın bütün antlaşmaları ile dış ilişkilerini güvence altına aldığına inanılırdı. Jüpiter yalnızca barış zamanlarının tanrısı değildi; savaş zamanlarında Fereitus adını alır, savaşın gizli başkumandanı olarak zafer kazanılmasını sağlardı. Strator ismine büründüğü zaman ise düşmanları durduran ve onları Roma'ya yaklaştırmayan bir tanrıydı. Bu nedenle savaşlarda kazanılan ganimetlerin çoğu, zafer çelenkleriyle birlikte ona adanır, onun için lekesiz beyaz boğalar kurban edilirdi. Roma ele geçirdiği her yerde ilk onun adına tapınak kurdu ve Roma'nın devlet gücünün simgesi olarak varlığını hatırlatacak Jüpiter tapınağını bıraktı ardında. O, Roma yaşarken ve sonrasında askeri ve savaşçı bir ruhun, büyük Roma devletinin, büyük bir imparatorluğun, Roma halkının, Optimus Maximus yani "en büyük, en iyi, en yüce" tanrısı Jüpiter oldu.

★ 5 ★

Kuday

Eski Türkler'in tanrıya verdikleri ad genel olarak gök tanrı olarak Tengri'dir ve kişileştirilmeyen bir tanrıdır. Ama Türk mitolojilerindeki yaratıcı tanrıya Kuday denir. Bu isim Altay Türkleri'nde Ülgen ya da birçok Türk boyunda Kayra Han olarak da geçer. İsimleri farklı olan bu tanrıların hikâyeleri de anlam yönünden birbirlerinden farklıdır. Kuday adındaki tanrı yanında erkek yardımcısıyla birlikte eril güçler olarak dünyayı yaratırken, Ülgen'in dünyayı yaratmasına yardım eden geride Ak İne adında dişi bir varlık, ana tanrıça vardır. Kuday'ın göklerdeki hanlığının on yedinci katına geçip oturmadan önce evreni ve dünyayı yaratma hikâyesi şöyledir: Kuday başlangıçta yalnız değildir, yanında adı başlangıçta Kişi olarak geçen bir yardımcı, arkadaş, yoldaş ve Kuday ile eşit konumda olan biri vardır. Sudan başka hiçbir şeyin olmadığı bu zamanda, ikisi de kaz suretinde suların üzerinde uçarak, dünyayı nasıl yaratacaklarına bakarlar. Kişi, tanrının dostluğundan kötülüğün kucağına düşeceği şeytanlığı bu sırada yapar. Dünyayı yaratan Kuday'a denizin dibinden

toprak taşıyan Kişi, kendine ayrı bir dünya yapmak için, tanrıya getirdiği topraktan çalarak ağzına saklar. Kişi'nin hırsızlığı ve ihanetini öğrenen tanrı onu sonsuza kadar yanından kovar. Kişi günah işlemiş ve kötü olmuştur, bundan böyle Erlik adıyla anılacaktır. Günahlarını tanrıdan gizleyenler Kuday'ın halkı, şeytandan gizleyenler ise Erlik'in halkı olur. Dünyayı yaratma eylemi tanrı Ülgen tarafından gerçekleştirilirken başlangıçta yine sudan başka hiçbir şey yoktur. Tanrı yine kaz suretinde suların üzerinde uçuyordur ancak Ülgen yalnızdır, tek başına uçmaktır. Suların üzerinde durabileceği katı bir yer arayan tanrıya göklerden bir ses gelir. Tanrı Ülgen bu sese uyar ve denizden çıkan taşı yakalayarak üzerine biner. Ama dünyayı nasıl yaratacağını hâlâ bilememektedir. İşte o zaman suların içinde yaşayan Ak İne çıkar ve ona eğer dünyayı yaratmak istiyorsa öğrenmesi gereken kutsal sözden bahseder. Ve yaratırken hiçbir zaman "yaptım ama olmadı" sözünü söylemeyecektir.

★ 6 ★

Marduk

3661 yılda bir dünyaya çok yakın geçiş yaptığı varsayılan kıyamet habercisi efsanevi gezegen Marduk ile aynı adı taşıyan Babil tanrısının elliden fazla tanrısai gücünden biri de yıldızların yollarını düzenlemesiydi. Neredeyse hemen her şeyin tanrısı olarak kabul edilen Marduk bütün bu güçlerini ve tanrılar meclisindeki krallığını deyim yerindeyse bileğinin hakkıyla elde etti. Babası Ea-ki Sümer Bilgelik Tanrısı Enki'nin Babil'deki karşılığıdır. Ea-ki ilk tanrılar kuşağı ile çatışmayı başlatan hattâ bunlardan en önemlisi olan tanrıça Tiamat'ın kocası Apsu'yu bir güzel uyutarak öldüren kurnaz bir tanrıdır. Belki de Ea'nın bu gereksiz savaş kışkırtıcılığı oğlunun gelecekteki tanrısai krallığı

için yaptığı ince bir plandı. Ya da Marduk'un tabletlere geçen yazgısında Ea'nın parmağı yoktu. Bir tanrıçanın yok edilerek bir tanrının yeni iktidarına uzanan olaylar, tanrıça Tiamat'ın öldürülen kocası için açtığı savaşa başladı. Aslında tanrıçaya kalsa savaş olmayacaktı ama çocuklar analarını, babalarının kanını yerde bıraktığı ve Ea'ya karşı sessiz kaldığı için suçluyordular. Kışkırtmalara dayanamayan Tiamat en az kendisi kadar ürkütücü yaratıklardan oluşan bir ordu hazırlamak zorunda kaldı. Tanrıçanın ordusunda aslan başlı insanlar, vahşi köpekler, boğa başlı insanlar, fırtına cinleri, akrep adamlar, balık adamlardan başka boynuzlu yılan ve ejderhalar da vardı. En başta savaşı çıkartan Ea olmak üzere, diğer tanrılar tanrıçanın bu ürkütücü ordusundan çekinerek savaştan kaçtılar. Marduk babasının da verdiği cesaretle bu savaşı kendi geleceği ve iktidarı için bir fırsat olarak gördü ve gireceği savaşa karşılık tanrılar meclisine oldukça ağır koşullar ileri sürdü. Dişi canavar Tiamat'ı yenmesi karşılığında bütün tanrılarının onun emrine girerek güçlerini ona teslim etmesini istiyordu. Dahası evrenin güçlerini yöneten Yazgı Tabletleri de kendisine verilecekti. Yani açıkça "Bütün yetkileri bana verin ben de sizin kurtarıcınız olayım," diyordu. Marduk'un istekleri savaş sırasında ortaya çıkan diktatörlüğün gökyüzündeki ilk örneği oldu. Böylece Marduk bütün tanrısal güçleri kendinde toplayarak dişi tanrıça Tiamat'ı yendi ve gövdesini parçalayarak onu yok etti. Kendi egemenliğinde eski düzenin bazı parçalarını kullanarak yeni evrensel düzenine biçim verdi. Daha sonra kendileri yerine iş görmesi için "karabaşlar" olarak çağrılan insanları yarattı. Göklerdeki evi Babil'i kurarak tüm tanrılarının kralı ve göklerin tek tanrısı ve ilk diktatörü olarak tahta geçti.

★ 7 ★ Odin

Kuzeyin sert iklimine özgü olsa gerek, hem savaşın hem de şiirin tanrısı olabilmek. Tanrıların en yaşlısı, tanrıların en eskisi Odin, yalnız savaşın değil savaş şiirlerinin de tanrısıydı. İsminin anlamı ne kadar vahşi ne kadar öfke dolu olsa da Odin ölüm-lüleri düşünen, onları koruyup kollayan tek kuzey tanrısıydı. Ölenlerin tanrısı olarak ölen savaşçıların ruhları onun sarayı Valhalla'ya geliyordu ve onun yarattığı tılsımlı runik harflerle kuzeyin kader tanrıçaları yazgıları yazıyorlardı. Bir baş tanrı olarak en gözde oğlu Balder'in öleceğini, onun ölümüyle kıyametin başlayacağını bilerek ve bu kadere boyun eğerek yaşadı. Öteki âleme geçişin sembolü olarak Odin'in tek gözü vardı. Bilinçdışının ya da öteki âlemin sırlarının bedeli tek gözlü ol-maksa Odin o bilgeliğe ulaşabilmek için derin sırların kaynağı olan Mimir'in pınarından içti. O pınardan yalnızca tek yudum içebildi Odin ve o tek yudum karşılığında tek gözünü verdi. Tek gözüyle her şeyi gören her şeyi bilen bir tanrı oldu. Omuz-

larında, biri düşünceyi diğeri belleği simgeleyen ona sadık iki kuzgun taşıyordu. Odin her şafakta onları kendi gözü kendi akli olması için uzaklara uçurdu. Kuzgunlar saraya döndüklerinde dünyada olan biten her ne varsa ona anlattılar ve Odin herkesin ne yaptığını görüp bilerek hüküm sürdü. Savaşta ölen yiğit savaşçıların ruhları bakire Valkyrieler tarafından altın mızrak ve kalkanlarla bezeli ölüm salonuna taşınırdı. Bu savaşçılar Vikingler'in kıyameti Ragnarok geldiğinde Odin için korkunç kurt Fenrir ile savaşmak üzere Valhalla'nın 540 kapısından çıkacaktı. Ölüm salonunun 540 kapısının her birinden 800 savaşçı çıkacaktı. Nedense bu rakamlar net bir şekilde verilmişti ve bu rakamların çarpımı 432.000 gibi bir sayıyı veriyordu. Bu sayı Hindistan'ın kutsal metinlerinde kozmik döngü için verilen sayıyla aynıydı. Ayrıca Babilli kâhin Berossos'un *Dünya Tarihi* kitabında dünyanın yaratılışından Tufan'a kadar geçen dönem de 432.000 yıl olarak belirtilmişti.

★ 8 ★

Perun

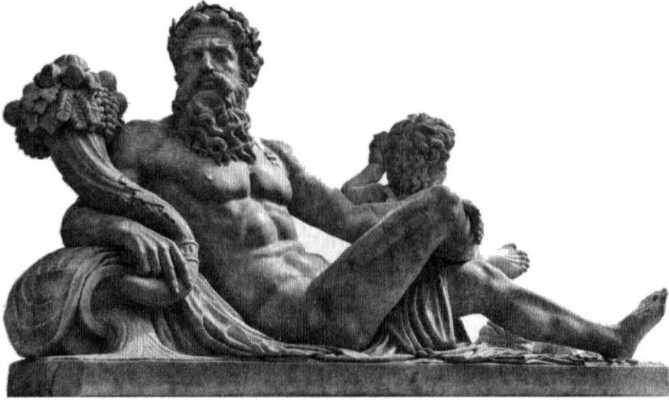

Slavlar'ın mor süsene ya da irise verdikleri Perunika ya da “tanrı çiçeği” adı, Pagan Slavlar'ın baş tanrısı Perun'dan gelir. Yıldırımları ile yeri göğü vuran savaşçı Perun, toprağın canını nasıl yaktıysa artık, o acıdan böylesine olağanüstü bir çiçek hayat bulmuştur. Kuzey söylencelerinin çoğu, dünyanın ortasından göğe yükselen kutsal bir ağaçtan söz eder. Perun da böyle kutsal bir kayın ağacının üst dallarında, tıpkı gökyüzünün efendisi kartal gibi oturarak, yeryüzünü yönetir. Gök gürültüsü ve yıldırımlarıyla Kuzey'in Odin'i veya Akdeniz'in Zeus'u ile akraba sayılır. Mor süsenlere yıldırımlarıyla hayat veren tanrı, sabah akşam, yaşadığı ağacın köklerine çöreklenmiş koca bir yılan olan, kötü tanrı Veles ile boğuşup durur. Söylentiler doğruysa eğer pek de haksız sayılmaz, çünkü kötülük tanrısı, Perun'un karısı Güneşe

utanmadan göz diken bir ahlaksızdır. Her akşam kadını kaçırdığı gibi yeraltındaki evine götürür, sabaha kadar birlikte olduktan sonra, şafakla tekrar yeryüzüne gönderir. Perun da elinde yıldırım, karısını kaçıran koca yılan Veles'i kovalayıp durur ve bu savaş sabah akşam hiç bitmez. Ama aslında bu sevimli masalcıkların gerisinde başka bir gerçeklik yazılıdır. Ulu kayın ağacının üstünde oturan Perun hava ve ateş, köklerinde yaşayan Veles ise toprak ve suyu simgeleyerek, dört elementin birleştiği hayat ağacının tanrılarıdır. Aralarındaki savaş birbirlerine karşı gibi görünse de, hayatın sürekliliği için birlikte yürütülen bir savaştır. Öyle olmasa Veles'i kovalayan Perun'un yıldırımları, yeraltının karanlık dünyasından hayatın ve ölümün sonsuz döngüsüne gülümseyen "cennetin gözü" o güzelim mor çiçeği yaratmazdı.

★ 9 ★

Zeus

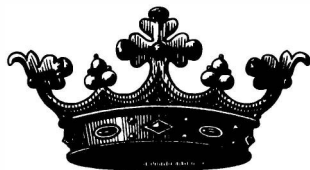

Zeus, bütün tutkuları ve zaaflarıyla, gökte ve yerde ister büyük ister küçük hesaplarıyla diğer tanrılardan daha insan gibi bir tanrıydı. Göklerin ve yıldırımların baş tanrısının yeryüzü yaşamında iktidar, evlilik ve aşk uğruna savaş veren bir ölümlüden pek farkı yoktu aslında. Titan babası, anasının doğurduğu çocukları kendi iktidarı için tehlike gördüğünden yutup yok eden bencil bir babaydı. Anası Rhea'nın da oğlunu babanın hışmından kaçırıp koruyan yeryüzü annelerinden pek bir farkı yoktu. Baba oğul arasındaki hesaplaşma ise yeryüzünde babalar ve oğullar arasında süren atasal ve ezeli rekabetin Olympos versiyonuydu yalnızca. Sonrasında Zeus da bu rekabeti sürdürdü, o da babası gibi iktidarı için gelecekteki çocuklarından yana şüpheye düştü. Bu tehlikeden korktuğu için bilgi ve bilgelik tanrıçası

Metis'i karnındaki çocuğuyla birlikte yuttu. Bulutlar devşiren, göklerin hâkimi Zeus'un elinde herkesi yakıp yok eden güçlü silahı yıldırım, dünyaya aynı zamanda bereket saçan yağmurlar da getirmekteydi. Yıldırım ve yağmur Zeus'un dünyayı dölleyen gücünün erkeksi simgeleri idi. Ana tanrıçadan baba tanrıya doğru yaşanan kırılmanın en erkek figürü olan Zeus'un elindeki güçlerdi. Zeus'un sayısız kadından oluşan hem göksel hem yeryüzü haremi bu iki güçlü silahla yönetiliyor, iktidarın artık kadında değil erkekte olduğu söyleniyordu. Zeus sadece gökteki tanrıçaların değil yeryüzünün tüm kadınlarının da sahibiydi. Onlara ister rızaları doğrultusunda ister çeşitli kılıklara girip gizli ya da açık ya da zorla sahip olarak onurlandırma erkine sahipti. O, korkutucu yıldırımını elinde tutan, yağmurlarını göğe olduğu kadar yere de döken evrensel dölleyici tanrıydı. Kocasını Zeus tarafından sonsuza kadar aldatılmaya mahkûm Hera, kadının evlilikteki konumuna örnek gösterilen evlilik ve sadakat tanrıçasıydı. Yalnızca bir kez kocasına karşı gelmeye kalkmış, Zeus tarafından pataklandığı yetmediği gibi bir de elleri ile ayaklarından gök kubbeye prangaya vurularak cezalandırılmıştı. Zeus yalnız meşru eşi üzerinden değil gizli ya da açık birlikte olduğu ve sonrasında da terk ettiği bütün kadınlara hattâ çocuklarına karşı gücünü ve iktidarını sergileyen erkeğin Olympos'taki en arkaik örneği oldu.

DEVLETLULAR

XXX

★ 10 ★

Enki

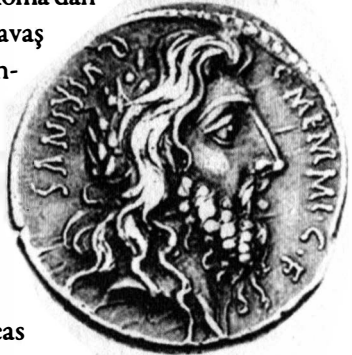

Sümerler'in dört yaratıcı tanrısından sulara hükmeden dipsiz derinliğin efendisi Enki aynı zamanda bilgelik tanrısıydı. Çünkü hayatın sırrını taşıyan suyun gizli bilgisi ve bütün tanrıların ele geçirmek için birbiriyle yarıştığı “Yazgı Tabletleri” ondaydı. Mi ya da Me denilen bu tabletler kimin elindeyse evrenin işleyişine o tanrı hükmediyordu. Böylece Enki başta Fırat ve Dicle gibi bereketli nehirler olmak üzere dünya yuvarlağındaki bütün suları ve içindekileri yaratmakla kalmadı, elinde tuttuğu “Yazgı Tabletleri” ile binalar inşa ederek şehirler ve uygarlıklar kurdu, bu uygarlıkları sürdürecekt yasalar ve kurallar koydu. Dipsiz derinliklerin ve bilgeliklerin tanrısı Enki, belki elinde tuttuğu “Yazgı Tabletleri”nin sorumluluğu ağır geldiğinden, belki de bilmenin getirdiği acılara dayanmak için; arada sırada şarabı biraz fazla kaçırıp sarhoş oluyor, sonradan pişman olacağı işler yapıyordu. Bunlardan biri kızı tanrıça İnanna'nın ziyareti sırasında başına geldi. Bilgelik tanrısı kızının ziyaretine o kadar

sevinmişti ki, verdiği ziyafet sofrasında şarabın ölçüsünü kaçırıp sarhoş oldu. İş bu kadarla kalsa sorun olmayacaktı. İnanna hayırlı bir kız evlat olarak yaşlı babasını en fazla yatağına yatırır sonra da göksel kayığına biner giderdi. Ama Enki şarabı içtikçe coştı ve gözü gibi baktığı kıymetli tabletlerini o sarhoşlukla kızına hediye ediverdi. Tanrıça bu değerli hediyeyi etekleri zil çalarak kucakladı ve zaman yitirmeden göksel teknesine yükleyip sarayına doğru yola çıktı. Enki sarhoşluktan ayılıp tabletleri yerinde bulamayınca ne yaptığını hatırladı. Yazgı Tabletleri'ni yedi kez istedi kızından. Tehditler savurdu, araya hatırlı tanrılar koydu ama ne yaptıysa geri alamadı tabletlerini. Tek sarhoşluğu bu olsa bugün bu sarhoşluk üzerine dedikodu yapılmazdı elbette. Ne var ki doğrudan insanı ilgilendiren bir konuda da sarhoş olup işleri karıştırdı. Doğum tanrıçası Ninmah'la birlikte dipsiz derinliğinin çamurundan insanı yaratırken tanrıçayı da içmeye kandırdı ve ikisi birden bir güzel sarhoş oldu. Ortaya çelimsiz, kırılğan, dağılıp parçalanan birtakım yaratıklar çıkarttılar. İşte akılca ve bedence tanrılardan daha zayıf ve kusurluysa insan “insan” gibi şarap içmesini bilmeyen Enki yüzündendir.

Roma, tarihte devlet olarak başarısını askeri olduğu kadar siyasi ve hukuksal alandaki yeteneğine borçluydu. İşte bu büyük yeteneğin tanrısallaşmış figürü sakallı, görmüş geçirmiş bir erkek görünümündeki devlet tanrısı Quirinus'tu. Roma halkının, Roma hukukunun, ekonomisinin yani devletin siyasi ve askeri gücünün kişileştirilmiş tanrısıydı. Roma'dan önce İtalya'da yaşayan Sabin halkının savaş tanrısı olduğu, adının da Sabin dilinde mızrak anlamına gelen Quiris'ten türetildiği öne sürülür. Gerçi Quirinus'a yakıştırılan tek dedikodu bu değildi; onun Roma'nın kurucusu ikiz kardeşlerden Romulus ya da kendine yeni bir yurt edinmek için eski İtalya'ya doğru yola çıkan Troyalı Aeneas olduğu da söylenmekteydi. Başlangıçta nüfusları az olduğu için Romalılar'ın Sabin halkının kadınlarını kaçırap tecavüz ettiği biliniyor. Sabinler'in kadınlarına kondukları gibi savaş tanrılarına da el koyarak kendi tanrıları yaptıkları anlaşıyor. Roma tarafından resmen devletleştirilen Sabin savaş tanrısı, Quirinus adıyla Roma panteonunda yerini almış. Quirinus devletin iki etkin gücü olan askeri ve dinsel gücünü, temsil ettiği durumlara göre üzerinde taşıdığı askeri ya da dini giysilerle gösterirdi. Tarihin en uzun ve en güçlü devletlerinden biri olan Roma, dünyayı emperyal bir güç olarak yönetmesinin baş döndürücü egosu yanında, yenik düşeceği korkusunu da ta-

şıyordu. Quirinus bu yüksek ego ile zirveden düşme korkusu arasında bir yerde yükselen ve devletin sürekliliğini sağlayarak onu koruyup kollayacak olan tanrıydı. Senato ve benzeri devlet kurumlarında yer alan heykelleri devletin varlığını ve devamını daimi olarak Roma halkına hatırlatıyordu. Roma halkı sikkelerin üzerinde, heykellerde, tapınak girişlerinde, kabartmalarda her zaman onu görüyor ve yüceltiyor, onunla iç içe, onu hiç unutmadan ve her an anarak yaşıyordu. Devletin tanrısına diğer devlet büyükleri gibi bir eş de uygun görülüyordu. Karısı Hora'nın adının anlamı "saat" olarak bilinse de aslında "düzen" daha doğru sayılırdı. Quirinus, yani devletin "düzeni" için tanrının eşi olarak yanında bulunuyordu. Romalılar devlet tanrılarına çok saygı gösteriyorlardı. Roma şehrinin yedi tepesinden biri "Quirinel Tepe" olarak anılıyor ve ayrıca tanrı için 17 Şubat'ta düzenlenen bir şenlikte Romalılar, devletin devamı için tanrı Quirinus'un varlığını kutluyorlardı.

★ 12 ★

Ra

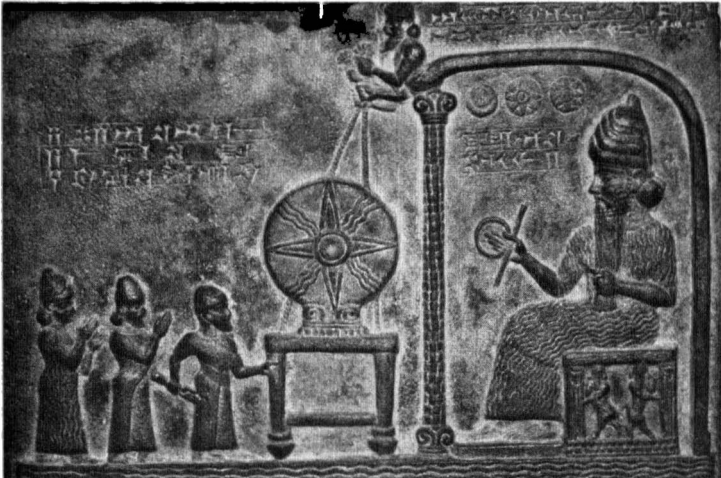
Antik Mısır'ın birçok tanrısı arasında en ünlüsü kuşkusuz tanrı Ra oldu. Herkesin az çok bildiği gibi güneş tanrısıydı ama Mısır için güneşin ta kendisiydi. Güneş aslında onun her şeyi bilen ve her şeyi gören gökyüzünden dünyaya bakan gözüydü. Ancak Ra göklerdeki güneş tanrısı olmaktan daha önemli bir yerde duruyordu. Mısır'ı daha üst bir tanrı fikrine yaklaştıran tanrı olacaktı. Büyük ve güçlü tek tanrı inancına yönelecek Mısır için Ra, köprüyü tutan bir tanrıydı. Mısır için firavun ülkenin en büyük gücü, yeryüzünde tanrının vekili, tanrının görevlendirdiği bir kral değildi. Firavun tanrının ta kendisiydi. Yaşarken tanrı Horus, öldüğü zaman da tanrı Osiris oluyordu. Aslında tanrı olma ayrıcalığı sadece firavuna da ait değildi. Halkın çoğu da kendisini tanrı olarak görüyor ve tanrı olmanın

yüksek egosu ile yaşıyordu. İnsanın tanrı olarak kabul edildiği bir ülkede Ra, bu inancı değiştirerek, insandan ayrı, her şeyin ve herkesin babası olan bir tanrı inancını yerleştirdi. Diğer tanrılar yine vardı ama hepsi Ra'nın bir görünüşü, o da bütün tanrıları kendi kendine yaratan, Atum'un bir görünüşüydü. Artık yeryüzündeki krallar tanrıyla eşit konumda değil, tanrının yasalarını uygulayan onun yeryüzündeki oğullarıydı. Böylece Ra, yeryüzündeki oğullarına, en başta da firavuna, yaşam ve yaşantı kalıplarına dair ilahi iletiler gönderen, onun üstünde daha yüce bir güce dönüştü. Kırılma, tanrı ile insanın ayrıldığı noktada tanrının çok daha üst bir güç olarak hiyerarşideki varlığını kabul ettirdiği yüce yerde gerçekleşti. Ra'nın kişileştirilmesindeki önemli ayrıntı da buydu. Tanrının kişileştirilen insani özellikleri, firavuna artık bir tanrı olmadığını, insan gibi davranması gerektiğini söylüyordu. Ra'nın gizli adı üzerine anlatılan mitos buna iyi bir örnekti. Tanrıça İsis, güneş tanrı Ra'nın her şeye hükmeden gizli adını elde etmek istemektedir. Bu amaçla zehrini ancak kendisinin sağaltacağı bir yılan yaratır ve Ra'nın geçeceği yere bırakır. Yılan tanrıyı ayağından sokar ve Ra zehrin etkisiyle acılar içinde kıvranmaya başlar. Tanrılar zehri sağaltma konusunda başarısız olunca İsis, yardım edebileceğini söyler. Ama tanrıdan zehri çıkartacak büyüyü yapabilmesi için Ra'nın gizli adını öğrenmesi gerekmektedir. Ra bütün adlarını sıralar ama İsis bu adların tanrının gizli adı olmadığını bilir. Ra gizli adını vermemekte direnir, İsis de öğrenmekte. Sonunda acıya dayanamayan Ra, köşeye sıkıştığını anlayarak Horus dışında kimseye söylememesi koşuluyla gizli adını tanrıçaya söyleyerek acı çekmekten kurtulur ve iyileşir.

★ 13 ★

Şamaş

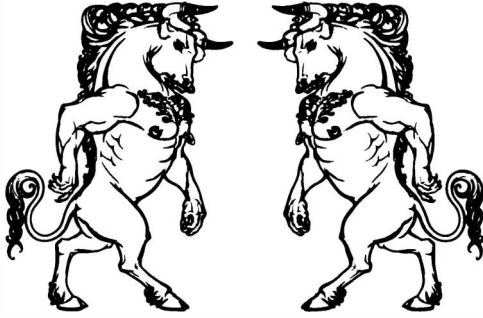
Babilliler'in güneş, doğruluk ve adalet tanrısıydı; Sümerler'de Utu olarak bilinirdi ve Araplar ona Şems derdi. Mezopotamya bölgesinde ay inancının gerilediği dönemlerde, tarımla birlikte önem kazanan güneş tanrı olarak görülmeye başladı. Şamaş'ın dünyayı aydınlatan ışığı Babil ve Asur halkları için aynı zamanda doğruluk ve adaletin ışığı anlamına geliyordu. Rölyeflerde uzun sakalı, dimdik kararlı duruşu ve elinde ince uzun testeresiyle bilge bir adam olarak gösterilir. Bu testere onun adalet dağıttığı doğruluğunun ve hukukun asasıydı. Yukarı kalkan elinde tuttuğu adaletin testeresi, dünyadaki haksızlıkları kesip doğramak üzere hazır beklemekteydi. Şamaş'ın verdiği kararları damgaladığı bir de mühür yüzüğü vardı ve bu mühür yüzük

sonradan yeryüzünde yaptığı işlere damgasını vuran kralların, imparatorların ve yöneticilerin kararlarını mühürlediği yüzük ya da imzaya dönüştü. Babil kralı Hammurabi, tarihin bilinen en eski yazılı kanunlarını kendisine yazdırmanın tanrı Şamaş olduğunu söylemiştir. Hammurabi kanunlarının nasıl yazıldığını gösteren taş kabartmada kral, tanrının karşısında durmakta ve kendisine yasaları buyuran tanrının sözlerini yazmaktadır. Babil kralı kendi adıyla anılan yasanın yerin ve göğün hâkimi olan büyük tanrı Şamaş'ın buyruğuyla, ülkede doğruluk ve adalet parlasın diye kendisine yazdırıldığını söyler. Eşitlikçi anlayış yerine daha çok sınıfsal çıkarlar gözetilerek düzenlenen bu kanunların cezaları ise oldukça serttir. Yoksulların kalbinde ve yanında olan, onların uğradığı haksızlıkların ilahi yargıcı olarak kabul edilen tanrının neden krallara yaraşır bir hukukun yasalarını yazdırdığı sorusu yanıtız kalır. Akılcı hükümlerin yanı sıra bazı cezalar hayli acımasızdır. Örneğin emzirdiğı çocuğun ölümüne neden olan sütninenin memeleri kesilir. Suçu kanıtlanmasa bile zina ile suçlanan nehre atılır gibi ağır cezalar arasında en ünlüsü göze göz dişe diş yasasıdır. Şamaş'ın yazdırdığı Hammurabi kanunları ile Musa'nın on emrini içeren Musevi yasaları arasında göz ardı edilmeyecek benzerlikler olduğunu ileri süren görüş ise hâlâ tartışılmaktadır.

✽

BABALAR VE OĞULLAR

★ 14 ★

El

Sami dillerinde El tanrı anlamına gelirdi, bütün dinlerde tanrı, erkek şeklinde tanımlandığı için El sözcüğünü böyle ilişkilendirenler de var. Bu yaklaşıma göre El, erkek kelime ve isimlerinin önüne gelen bir belirteçti. İbranicede “tanrı”, Arapçada ise “baba ve tanrı” anlamlarında kullanılmıştı. El sözcüğünden hareketle İl, El Lah, Elohim, İlah, Allah ve benzeri isimleri arasında gidip gelen bu söylentiler bir yana El, Fenike’den Ugarit’e ve bütün Kenan diyarının en büyük tanrısı, tüm tanrıların başıydı. Boğa El olarak anılıyordu, bu onun güçlü ve yaratıcı bir tanrı olduğunu işaret etmekteydi. Erkek gücünün ve iktidarının sembolü, göklerin ve yerin bereket dağıtan boğası olarak, tanrılar meclisinde yeri diğerlerinden üstündü. Tüm tanrıların da önünde yere kapandığı, bir işe başlarken izin aldığı, sözü herkesin ve her şeyin üstünde olan ve başlangıçtan beri hep var olan ezeli bir tanrıydı. O hep vardı ve büyüktü ama diğerleri tanrı olabilmek için savaşıyorlar kendilerini kanıtlamak zorunda kalmışlardı. Oğlu Baal ne kadar güçlü ve büyük de olsa tanrılar arasındaki yerini tanrı Yam’ı yenerek kazanmıştı. Onun izni olmadan tanrılar kendi evlerini kuramazdı.

Baal tanrılar kralı olduğuunda ancak babasından izin alabildiği zaman kendi evini kurabilmişti. Bu göksel boğanın büyük gücüydü ama kendisine karşı sessiz kalan tanrılar topluluğunu yöneten bir diktatör değildi. El, yeryüzündeki yönetimlere örnek olacak göksel bir yönetim modeli ve hiyerarşı kurmuştu. Sistemin başında kendisi vardı ve her şeyin üstünde bir gücü yönetiyordu ama uygun gördüğu tanrıyı da tanrılar üzerine yönetici ya da kral yapma yetkisine sahipti. Egemenlik yetkisini denizlerin ve ırmakların efendisi Yam'a verdiğinde bu onurun kendisine verilmesini isteyen tanrı Aştar'ı henüz reşit olmadığı gerekçesiyle geri çevirmişti. Duygularından çok aklıyla davranan, savaşlarda iki taraf arasında adil ve başarılı diplomasiiler yürüten bir tanrıydı. Baal ile Yam arasındaki savaşta oğlunun yanında yer almamış aksine oğluna karşı Yam'ı desteklemişti. İki tanrı arasında yürüttüğu diplomasi dünyanın bir felakete sürüklenmesini önlemişti. El'in en önemli özelliği büyük olaylar karşısındaki sakinliği ve mantıklı davranmasıydı. Ama her olayda gerçekçi ve soğukkanlı davranan El, oğlu Baal öldüğünde yeryüzünden bir baba gibi en insani acıyla haykırdı. Oğlunun öldüğünü öğrendiğinde artık soğukkanlı tanrıdan çok oğlunu yitirmiş yas içinde bir babaydı. Üstünü başını gözyaşları içinde parçaladı, paçavralara sarındı, ağıtlar yaktı, yüzünü çizdi ve bir baba oğlunun ardından nasıl yas tutarsa o da Baal için öyle yas tuttu. Ve El, işte o zaman yaşadığı o keskin acıyla bir daha tanrı oldu.

★ 15 ★

Helios

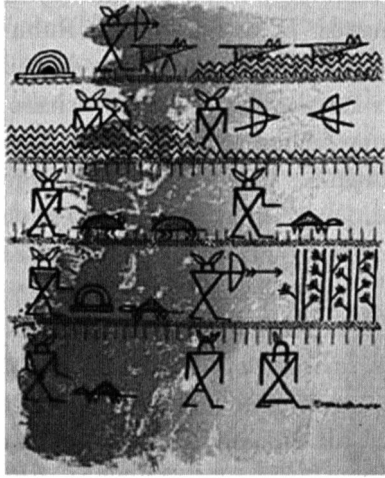

Onun için “tepemizde her şeyi görüp işiten yuvarlak” denirdi. Gerçekten de onun dünyaya ışık saçan bakışları altında her şey görünür ve bilinirdi. Ama Helios gördüklerine ve bildiklerine karşılık susan bir tanrıydı ya da zamanla susmayı seçmişti. Önceleri güçlü bedeniyle, çok yakışıklı, çok karizmatik, çok önemli, genç bir tanrıydı. Ne olduysa giderek başının etrafında parlak ışıktan haleleri olan, görmüş geçirmiş, her şeyi bilen ama söylemeyen bir ihtiyara döndü. Kendi adası Thrinakie’de, hiç üremeyen ama yok da olmayan geniş sığır ve koyun sürülerinin sahibi olan emekli bir tanrıya benzedi. Belki yüzyıllar boyu her

sabah çekmek zorunda olduğu bir ceza gibi kaderine işlenmiş asıl işinden sıkılmıştı. Yaz kış hiç şikâyet etmeden her sabah şafakla birlikte doğudaki evinden çıkar, ateşten atlarının çektiğı alev arabasını, gün boyu batıdaki Okeanos Irmağı'na doğru sürerdi. Sonra her akşam iş bitiminde yorgun atlarını Okeanos Irmağı'nda yıkayarak, ertesi gün için hazırlardı. Bıkıp usanmadan sonsuza kadar aynı işi tek başına yapmak zorundaydı. Sanki her sorunun çözümünü üst makamlara bırakarak, kendi gücüne yabancılaştırılarak etliye sütlüye pek karışmayan, sabahtan akşama aynı işi sorgusuzca yerine getiren, Zeus'un memur tanrılarından birine benziyordu. Odysseus sığırlarını çaldığı zamanda, hakkını arayacak yerde, gitti bu suçun cezası için Zeus'a şikâyetle bulundu. Oğlu Zeus tarafından öldürüldüğünde de sesi pek çıkmadı. Phaeton, güneş tanrının oğlu olsa da geçmiş ve gelecekteki diğer yaşlıları gibi, babasının hızlı ve parlak arabasını sürmek için yanıp tutuşan bir delikanlıydı. Yalvar yakar babasının ağzından girdi burnundan çıktı, arabayı kullanma iznini kopartmayı başardı. Ama arabanın denetimini sağlayacak deneyim ve bilgiden yoksundu. Araba büyük bir hızla dünyaya doğru inişe geçmeye başladı. Tam büyük bir çarpışmayla felaket yaşanmak üzereydi ki, Zeus her zamanki gibi duruma el koydu. Yıldırımlarıyla oğlanı öldürerek arabayı durdurduğunda, baba Helios'a oğlunun ölümünü izlemek düştü. Sonrası bilinen hikâye, tepemizde her şeyi görüp bilen Güneş, alevden arabasını sürmeye devam etti.

★ 16 ★

Michabo

Baba oğul çatışmasının bir versiyonu da Kızılderili efsaneleri içinde karşımıza çıkar. Michabo yüce ruh, güneş kahraman ve Kızılderili Algonquin kabilesinin yaratıcı tanrısıdır. Gece tanrıçası Ay'ın torunudur, bakire anası onu doğururken ölen Gece'nin kızı Şafak, babası ise karanlığın ruhu Batı rüzgârıdır. Bakire bir anadan doğan Michabo, kendisini doğururken ölen annesinin öcünü almak için babasını kovalar. Batı rüzgârı ırmaklardan geçer, vadilerde eser, dağlarda öfkeyle patlar ama Michabo onun peşini bırakmaz, dünyanın ucuna kadar babayı kovalar. En sonunda baba, oğlunu durdurmak zorunda kalarak bu savaşın boşuna olduğunu söyler, bu çatışma dünya var oldukça sürecektir. Oğul babayı yenmek için kovalayacak, baba da gücünü göstermek için esip gürleyecek, dünyanın ucuna da gidilse

pes etmeyecektir. Michabo güneşin kişileştirilmiş şekli olarak bir doğu tanrısıdır ve adının anlamında olduğu gibi “Yüce Beyaz Tavşan”dır. Biçim değiştirme özelliği vardır ve okyanusların en uzak kıyısında güneşin doğduğu yerde evini kurmuştur. Her sabah evinden çıkar, dünyaya ışıklarıyla hayat verir, gün boyu dolaşıp avlandıktan sonra tekrar okyanus kıyısındaki evine döner. O aynı zamanda “Beyaz Işık” ve “Işık Ruhu”dur. İnsanlığın geçmişinde büyük bir tufan yaşandığına dair bilgiyle Michabo anlatılarında da karşılaşmak ilginçtir. Michabo bir av dönüşü ortalığı kaplayan sel sularından ayağını basacağı kuru bir toprak parçası bulmak için bir kuzgun gönderir. Kuzgun da sonradan gönderilen su samuru da eli boş döner ama misk sıçanı ağzında çamurla dönmeyi başarır. Büyük beyaz tavşan ile kendisine toprak getiren misk sıçanı evlenerek insan ırkının yaratıcısı olurlar. İnsanla tanrının, tanrı ile hayvan ve bitkilerin bir olduğu henüz doğaya yabancılaşmamış zamanlarda; tanrıları gibi insanlar da hayvanların kılıklarına girerek onlarla yani doğa ile bütünleşir, onun ruhu olurlardı. Kızılderililer ve diğer Şaman topluluklarında “beyaz Tavşan” ruhların ortak sembolüydü. Günümüzde de çok kullanılan “beyaz tavşan” sembolünün anlamı artık çok farklı marka ve ürünlerde karşımıza çıkmakta. “Beyaz tavşan veya beyaz tavşanı izlemek” Michabo’nun büyük beyaz ruhundan Alice Harikalar Diyarı’na, oradan Matriks’e ve gizli örgütlere, dirilişin sembolü Paskalya tavşanına hattâ simgesi beyaz tavşan olan Playboy’a kadar bilinmeyen gizli bir kapı ya da geçitten geçerek başka, farklı, özel ya da gizli bir dünyaya girmenin ortak sembolüne dönüştü.

Maoriler'in orman tanrısıydı ama uzaktan da olsa anasını, babasına karşı koruyan Yunan tanrı Kronos'la benzer kaderi paylaşıyordu. Tane elbette anasını kurtarmak için babasının erkeklik organıyla ilgilenmedi çünkü aile ilişkileri diğerine göre biraz farklıydı. Tane'nin anasıyla babası birbirlerine mutlu bir aşkla yapışmıştı, annesi ise bu durumdan hiç şikâyetçi görünmüyordu. Bu yoğun aşktan mutsuz olanlar ikisi arasındaki yerde sıkışarak ezilen kardeşlerdi. Kardeşler ana babanın bu bencil ve umursamaz durumları yüzünden gün yüzü görmeden ezile büzüle yaşıyorlardı. Ana babaları tarafından ezilerek karanlığa terk edilen çocuklar bu durumdan kurtulmak için onları öldürmeye karar verdiler. Ne var ki kardeşlerin içinde en akıllısı Tane, toprak annenin besleyici gücünü kesecek olan bu suça karşı çıktı. Onları öldürmek yerine ikisini birbirlerinden ayırmanın daha doğru olduğunu savundu. Baba ile anneyi ayırmayı başarabilirlerse anne yeniden ilgisini çocuklarına yönelterek onları besleyebilirdi. Herkes bu fikri desteklerken annesi ile babasından ayrılmak istemeyen Rüzgâr ve Fırtınalar Tanrısı, bu eyleme karşı çıkarak kardeşlerine katılmadı. Bütün kardeşler birbirlerine kopmaz

bağlarla yapışmış karı kocayı ayırmayı denediler ama içlerinde yalnızca Tane onları ayırabildi. Karı kocayı ayırmak hayli zor, acılı ve kanlı olmuştu. Baba gözyaşları içinde gökyüzüne gitmek zorunda kaldı ama karanlıkta kalan diğer çocuklar da bu arada kurtuldu. Tane anasıyla babası birbirlerinden ayrılırken dökülen kanlardan oluşan kırmızı çamurdan ilk kadını yarattı ve burun deliklerine yaşamın soluğunu üfleyerek ona “toprağın kızı” anlamına gelen, Hine Ahu Van adını verdi. Yaptığı heykele âşık olan Yunanlı heykeltıraş Pygmalion gibi tanrı Tane de yarattığı kadına tutuldu. Buraya kadar işler olağan halde giderken çiftin ilk çocukları olan Şafak Kızı doğdu. Tane bu defa da tuttu kızına âşık oldu; üstelik kız, babasının Tane olduğunu bilmiyordu. Bu aile içi enstest beraberlikten insan soyunun ilk erkek ve kadını doğdu. Tane için her şey yolunda gidiyor gibi görünüyordu ama kızı bir gün babasının aynı zamanda sevgili kocası olduğunu öğrendi. Çok utanmış ve bu utançla yaşamak istemediğini söyleyerek yerin dibine girdi ve Tane’yi terk etti. Utançla kızaran şafak artık yeraltı karanlıklarını bekleyen gecenin kızı yeraltının Ölüm Tanrıçası olacaktı. Zamanı geldiğinde ölen çocuklarını aşağıda karşılayarak onlara annelik edecekti. O zamana kadar çocuklara ve onların çocuklarına ve sonradan gelenlerin hepsine kızının utancını hatırlayarak yukarda Tane babalık edecekti.

Yıldızlı Gök Uranos kozmogoninin ilk babası hattâ cinsel anlamda ilk erkeğidir. Ne var ki, yıldızlı gökyüzünün ilk erkeği, karısıyla oğlunun tuzağına düşerek iktidardan alaşağı edilir. O zamanlar yani gökle yerin henüz ayrışmakta nazlandığı, yıldızlı göğün toprağı aşkla kucakladığı o ilkel dönemlerde, Uranos'un akli cinselliği dışında başka işlere çalışmazdı. O ıssız zamanlarda erkeğin erki ve iktidarı cinsellik üzerinden devam ediyordu. İlk tanrılar kuşağı Titanlar'ı hayata getirdikten sonra, toprak ana Gaia ile kocası arasındaki ilişki bir daha eskisi gibi olamadı. Gaia'nın sonradan doğurduğu yüz kollu, elli başlı, boyları göklere varan ve Uranos'la arasına giren dev çocuklar, çiftin arasındaki ilişkiyi bozdu. Yıldızlı Gök Uranos artık istediği an aşkla karısını sarıp sarmalayamıyor ve tek geçerli eylemi olan erkekliğini yerine getiremiyordu. Uranos hem karısı ile arasına giren hem de iktidarı için tehlikeli gördüğü dev çocuklarını

karısı toprak ana Gaia'nın karnına tıkarak önündeki engelleri kaldırdı. Gaia karnına tıkılan çocuklarını doğuramadığı için sancılar içinde kıvranırken buna aldırmayan Uranos'un her gece bencilce koynuna girmesinden nefret etti. Uranos ise sanki varoluşunun tek nedeni erkekliğini yaşamakmış gibi hiç umursamadan tüm hayatını bu ilkel dürtü üzerinden yaşamaya devam etti. Gaia çocuklarına gün yüzü göstermeyen Uranos'un yok edici bencilliğinden kurtulmak istedi ve oğlu Kronos'la anlaştı. Uranos başına gelecek felaketten habersiz Gaia'nın yanına indiğinde elinde anasının verdiği tırpanla oğul Kronos karşısına çıktı. İktidarının ve otoritesinin en büyük gücü olan erkeklik organı oğlu tarafından kesilen Uranos, egemenliğin yeni bir tanrılar kuşağına geçişini çok ağır bir bedel ödeyerek kabul etti. Bütün kardeşlerin gözü önünde işlenen bu suçu oğulların sırtına atasal bir pişmanlık olarak yükleyen Uranos, iktidarı oğluna bırakarak sessizce yıldızlı gökyüzüne döndü.

★ 19 ★

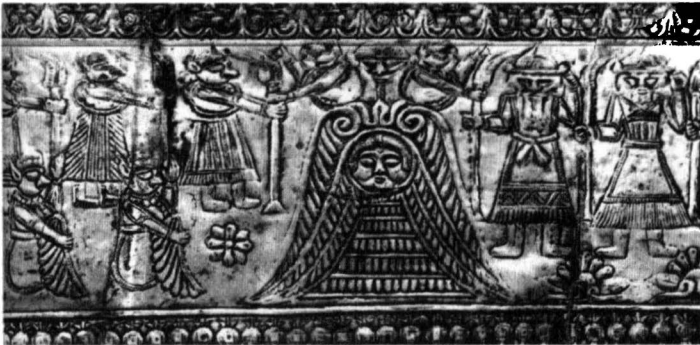
Zagreus

Dionysos ile bir tutulan tanrıydı ve onun Orfizm inancındaki yansıması olduğuna inanılırdı. Zagreus bu inanca göre parçalanarak yenmiş sonra tekrar dirilmiş yani iki kere doğmuş olan Dionysos'tu. Tanrı Zagreus'un doğumu, ölmekte olan anası Semele'nin karnından alınarak babası Zeus'un baldırına dikilen Dionysos'un dünyaya gelişinden daha farklı anlatılır. Zagreus inancında yılan kültü daha baskındır çünkü tanrının doğumu doğrudan yılan şekline giren baba Zeus ile ilgilidir. Zagreus'un annesi ise Hades'in yani ölümler ülkesinin yeraltı tanrıçası Persephone'dir. Zagreus'un dünyaya gelişi doğrudan gök ile yerin ilahi evliliği üzerinden olmuştur. Göksel eril yılan, dişi toprakla birleşerek ölümsüz tanrı Zagreus Dionysos'u doğurur. Ancak her iki çocuk tanrıyı dünyaya geldikten sonra bekleyen tehlike aynıdır. Zeus kıskanç karısı Hera'nın öfkesinden çocuğu saklar. Ama Hera çocuğun saklandığı yeri bulur ve Titanlar'ı ayartarak çocuğu öldürmeleri için gönderir. Titanlar kendisini yakalama-

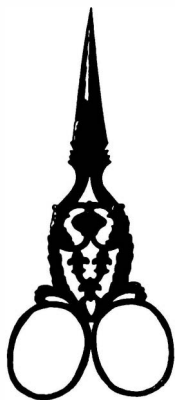
sın diye Zagreus, kılıktan kılığa girerek kurtulmaya çalışır ama boğa kılığına girdiğinde tanrıyı boynuzlarından yakalayan Titanlar onu parçalayarak kızartıp yerler. Boğa bilindiği gibi tanrının kutsal hayvanıdır; şenliklerde, tapınaklarda tanrıya adanır ve kurban edilir. Zeus'un kızı Athena son anda Titanlar'ın elinden çocuğun yüreğini kurtarabilmiştir. Baba Zeus ise oğlunun kurtarılmış kalbini ya kendi gövdesine almıştır ya da bir görüşe göre prenses Semele'ye yutturarak çocuğa gebe kalması sağlamıştır. Böylece Zagreus, kendi kalbinden ikinci kez doğarak dünyaya gelen bir tanrı olmuştur.

Sonsuz uzayın ve zamanın tanrısıdır, adı Zurvan ve Zervan Akara olarak da geçer. Aslında ikili karakter taşıyan bir tanrıdır, üzerine kocaman bir yılan sarılmış aslan yüzlü bir adam olarak gösterilir. Aslan yüzlü olması onun güneşle ilişkili olduğuna işaret eder, genellikle güneşin sembolü aslan ya da kartal olarak gösterilir. Güneş ve onun sembolü aslan onun göklerdeki zamana değgin simgesi, yılan da onun ayla ilgili zaman ritminin sembolüdür. Yılanla ay arasında ilişki kuran Aristoteles'e göre yılanın kemikleri ile bir ayın günleri aynı sayıdadır. Ama yılanın zamanla ilişkisi ayın döngüsü ile sınırlı değildir. Tam tersine yılanın deri değiştirme özelliği ölümsüzlük ve sonsuzluk bağlantısını ay ile sınırlı zamandan sonsuz zamana taşır. Yılan hem suyun, hem ayın ama aynı zamanda evrenin de simgesidir, bütün bunlar zaman ve uzayın tanrısı Zurvan ile örtüşen simgelerdir. Zurvan hakkında yazılıp çizilenlere bakılırsa Zerdüş dininin birbirine karşıt iki tanrısı Ahura Mazda ile Angra

Mainyu/Ehrimen kardeşlerin de babası kabul edilir. Zamanın iplerini tuttuğu için “Nasılsa bir ara yaparım,” diye düşünür ve uzun zaman çocuğu olmaz. Bir gün ikizleri olacağını öğrenir ve kendisinden sonra dünyanın tanrısal idaresini ilk doğacak çocuğuna vereceğine söz verir. Zaman tanrısı ilk doğacak çocuğunun iyi ve parlak Ahura Mazda olacağını bilmektedir. Oysa kötü Ehrimen zamanda öne geçmek için zalimce bir hile yapar. Annesinin karnını parçalayarak kardeşinden önce dünyaya gelir ve Zurvan’ın ilk doğan çocuğu olur. Zurvan verdiği sözden dönemeyeceği için zamanı sınırlayarak bu felaketi önlemeye çalışır. Ehrimen’e sonsuz bir zaman için bu güç verilmez ancak sonsuz zamanın içinden dokuz bin yıl boyunca dünyada varlık bulacak ve o yıllar Ahura ile arasındaki savaşla geçecek; ona tanınan zaman dolduğunda Ehrimen dünyadan çekilecek ve Ahura sonsuz zaman boyunca dünyada var olacaktır.

HADIM EDENLER

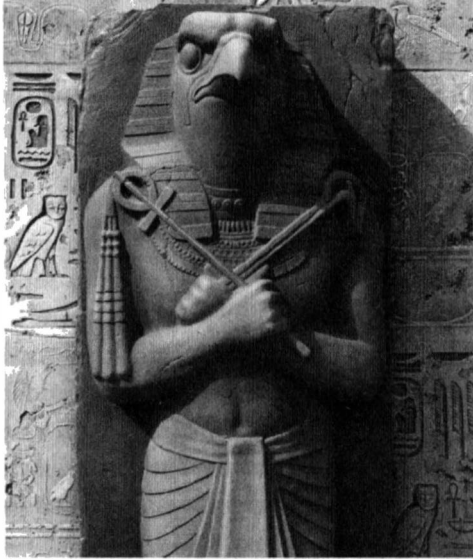
Attys ya da Attis anne sevgisinin boğuculuğunda yok olan erkekliğin Anadolu'daki en eski hikâyesidir. Frig tanrısıydı ama geçmiş i Luwiler'e kadar uzanıyor hattâ adının kökeni Hitit dilinde "baba" ve "ata" anlamına gelen "attas" sözcüğünden geliyordu. Attys onun Hellen ağzındaki ismiydi. Hellen dünyası onu Sangarios/Sakarya Irmağı'nın kızı Nana'nın göğsüne koyduğu bir badem veya nar tanesinden doğduğunu söyledi. Anadolu ise onu Ana Tanrıça Kybele'nin oğlu ve erkeği olarak biliyordu. Mevsimsel döngünün tanrısı olsa da aslında yok edici anne sevgisinin kurbanı olan, iğdiş edilmiş tüm oğulların atasıydı. Attis delikanlı olduğunda onu kimseyle paylaşmak istemeyen anası Kybele'nin kıskanç sevgisine tam göbeğinden bağlı olduğunu gördü. Nefes aldırmayan bu sevgi bağı onu öylesine bunaltıyor öylesine sıkıyordu ki, Attis başına bela olan erkekliğinden neredeyse nefret etti. Annesinin kollarından kurtularak erkekliğini yaşamak isteyen Attis, günün birinde Pessinus kralının kızına âşık oldu. Gizlice buluşup seviştiler ve Attis anasına başka birini sevdiğini söylemeye çekindiğinden, Kybele'den kaçarak gizlice evlenmeye karar verdiler. Oğlunun kendisinden habersiz bir kıza âşık olup evlenmek üzere olduğunu öğrenen ana tanrıça, öfke içinde düğün törenini bastı. Sonrası annenin yarattığı korkunç bir trajediye döndü. Ana tanrıçayı öfke içinde birden karşısında gören Attis kor-

kusundan çıldırarak dağlara kaçtı. Düğün töreninin ortasında sevdiği adam tarafından terk edilen prenses ise umutsuzluk ve üzüntüden canına kıydı. Dağlara sığınan Attis annesinden kurtulamayacağını anladığında bir çam ağacı altında kendini hadım etti. Delikanlı kan kaybından ölürken anasına kurban ettiği erkekliğin kanından çam ağacının dibinde mor menekşeler bitecekti. Kybele ölümcül tutkusunun kurbanı olan sevgili oğlunun cesedine sarılıp boşuna ağladı. Sonrasında onun adına her yıl o tarihte Attis'i anma şenlikleri düzenlendi ve Attis'in kendini kurban etmesi, ölüp yeniden dirilme döngüsünde toprağın canlanması olarak kutlandı. Kendilerini tanrıya adayan Attis rahipleri, tıpkı onun gibi bir çam ağacının altında kendilerini hadım ederek, onun kanını hatırlatan mor menekşelerle çamları süslediler ve bilmeden oğullarını iğdiş eden anaların sevgisine kurban giden bütün Attis'leri andılar.

★ 22 ★

Horus

Babasını öldüren amcasından onun intikamını alan tanrı Horus, yazgısının üstüne giden erken bir Mısırlı Hamlet'tir. Ne var ki onun anası İsis, sonuna kadar babasına sadık bir kadındı. Hamlet'in anası gibi katil amca ile evlenip onun koynuna girmemişti. Aksine ölen kocası Osiris'in parçalanmış cesedini bir araya getirmiş ama erkeklik organı bir balık tarafından yutulduğu için birtakım büyülerle oğlu Horus'a hamile kalmıştı. Erkeklik organı olmayan ölü bir babadan doğduğu için olsa gerek, Horus hayatı boyunca kendini, babası Osiris'in yasal çocuğu olarak kanıtlamaya adanmıştı. Babasının Osiris olduğunu

kanıtlayabilmek için önce onun katili ile yüzleşmesi ve babasının intikamını alması gerekiyordu. Yetişkin ve yeterince güçlü olduğuna inandığında babasının katili amca Seth'in karşısına dikildi. Amca ile girilen bu kıran kırana savaşta Horus tek gözünü yitirirken kıskanç ve kötü Seth de, erkeklik organından olacaktı. Babasının yok edilen erkeklik organına karşılık oğul da amcanın erkeklik organını söküp eline almıştı. Böylece Horus katledilen masum babanın intikamını, zalim ve kötü amcadan alarak yasal olarak babasının oğlu olduğunu kanıtladı. Ana-baba-oğul üçlüsü ve aile içi hesaplaşmaları bir yana Horus, ezoterik anlamlar içeren Mısır'ın en büyük tanrılarından biriydi. Her zaman kötülüğü kovalayan, onunla savaşan bir tanrıydı ve o karanlığa karşı aydınlık olan taraftı. Horus'un bir gözü güneşi diğer gözü ise ayı simgeliyordu. Horus'un Seth tarafından çıkartılan görmeyen gözünün gizli anlamı, tanrıdan saklanmayacak gerçekleri gören göz, yani vicdanın kapalı ya da açık olan gözüydü. Her iki göz gündüz ve gece hiç durmadan, vicdanın gözü olarak kalplerdekini görürdü. Horus amcası tarafından çıkartılan gözü yerine kimilerine göre bir Uraeus yılanı koymuştu ama aslında sonradan geri aldığı bu göze, Horus öcünü aldığı babası Osiris'in ruhunu koydu. Osiris de ölümler dünyasına gelen ölümlerin, Horus'un gözü aracılığıyla görmelerini sağladı ve bu yüzden Horus'a "bedenlerin açıcısı" denildi. Horus ile Osiris, baba ile oğul birdi; yaşarken Horus olan, ölümden Osiris olurdu.

Kronos'un zamanla ilgili bir tanrı olduğunu anlatan bütün söylentiler Titan tanrıya sonradan yakıştırılmıştır. Onun geçip giden zamanla olan ilgisi en fazla çocuklarını yutarak geleceği denetlemeye çalışmasıyla ilişkilidir. Kronos, babasının erkekliğini keserek onu iktidarından eden bir oğuldu ama bu eylemi tek başına değil annesinin isteği ve yardımıyla gerçekleştirmişti. Konuya neden olan tanrılar arasında sonu vahşice biten aile içi bir taciz meselesidir. Toprak ana Gaia'nın karnı kocası Yıldızlı Gök Uranos'un doğmasına izin vermediği çocukların sancısıyla şişmiş, sıkıntı içindedir. Gaia bu haldeyken bir de her gece üzerine inen kocasının cinsel tacizine uğrar. Toprak ana oğullarından kendisini bu sıkıntıdan kurtarmasını ister ama Titan kardeşler içinde yalnız Kronos, annesini babasına karşı koruma görevini üstlenir. Hikâyedeki en önemli ayrıntı ise Kronos'un silahıdır. Gaia kendi bedeni olan topraktan demiri yaratmış ve o demirden bir orak yaparak babasına karşı kullanması için oğlunun eline vermiştir. Toprak ana Gaia, erkekliğini henüz kul-

lanamayan oğlunun eline, güçlü babaya karşı kendi yarattığı bir silah vererek, oğlunun gelecekteki iktidarını desteklemektedir. Yeryüzünün düzeni kurulduğunda sarayların ana kraliçeleri de, oğullarının geleceğini tıkayan hükümdar babaları için, Uranos'un hikâyesinden kopya çekeceklerdir. Bu anneler, iktidar savaşlarında kendilerini koruyacak olan en güçlü adayı yeni kral yapmak için, Gaia ana gibi davranacaklardır. Babanın iktidarını anasının yardımıyla kesen Kronos, gelecekte babalarını alt eden çocukların mitolojik atası olur. Babasının erkeklik organını kesen oğul, soyun onun üzerinden devam etme olasılığına son vererek onun erkek iktidarını bir daha egemen olamayacağı biçimde yok eder. Baba Uranos daha eski ve ilkel bir formun tanrısı, Kronos ise geleceğin kendisinden devam edeceği daha ileri bir ilke ve gücün taşıyıcı tanrısıdır. Bu kaçınılmaz süreç sonsuza kadar yinelenecek, bir sonraki güç bir önceki gücü yenerek ilerleyecektir. Ama ne var ki Kronos, iktidarını kendi gücüyle değil annesinin yardımı ile elde ettiğinden kendini hiçbir zaman güvende ve güçlü hissetmez. Aslında anne oğluna iktidarın yolunu açarken onun geleceğini de yutmuştur. Korku ve güvensizliğin üzerinde oturan Kronos için doğacak çocukları kendi iktidarı için tehlikelidir ve o da onları daha doğar doğmaz yutar. Günün birinde Kronos da onunla savaşan oğlu Zeus tarafından iktidarından indirilerek yeraltına sürgüne gönderilir. Kronos bir yanıla babanın erkine son veren oğul bir yanıla da kendi oğullarının geleceğini yiyen, onların gelişmesine, büyüüp güçlenmesine izin vermeyen ve ilerlemenin önünü tıkayan babadır.

Hurri kökenli bu tahıl tanrısı tohumdan hasada kadar uzanan tarımsal süreci anlattığı kadar alt-üst hiyerarşisini ve iktidar koltuğunda yer kapmak için sırasını bekleyen görev adamları için de bir örnektir. Onun kişileştirilen hikâyesinde hem sembolik hem gerçeküstü en vurucu ayrıntı, tanrının bir erkek tarafından döllenerek fırtına tanrısını doğurmasıdır. Gerçi bu doğaüstü olayı anlatan tabletin en can alıcı kısmı kırık olduğundan Kumarbi'nin doğumunu nasıl gerçekleştirdiği bilinmiyor. Üstelik daha kafa karıştırıcı olan görüşe göre Kumarbi'yi gebe bırakan tanrının babası olma ihtimali. Hitit/Hurri tanrılar saltanatında bir alt basamaktaki tanrı üstündekine hizmet etmekle yükümlü. Hizmetli olan tanrı baş tanrının önünde eğiliyor, ona içki sunuyor, emir ve isteklerini yerine getiriyor. Kumarbi'nin daha adı bile anılmazken göklerin saltanatına tanrı Alalu egemen ve ona saygıyla hizmet eden tanrı ise Anu.

Dokuz yılın sonunda tanrı Anu, “Bu kadar hizmet yeter artık benim sıram geldi,” der ve göklerin sahibine savaş açarak iktidara çıkar oturur. İktidardan düşmüş tanrı toprağın derinliklerine gönderilirken Kumarbi koltuğun yeni sahibine hizmet etmeye başlar. Eğer oğul babaya hizmet ediyorsa, Kumarbi de dokuz yıl hizmet ettikten sonra kendi iktidarı için babaya ya da baş tanrı Anu’ya savaş açar. Tabletlerin söylediğine göre iki tanrı ya da baba-oğul arasında kıyasıya ve uzun süren bir savaş yaşanır. Göklerin saltanatını kolay bırakmak istemeyen baba ile oğlu ya da eski tanrılar kuşağı ile yeni tanrılar kuşağı arasında yaşanan savaştır bu. Kumarbi kendisinden kaçan Anu’yu ayaklarından yakalar ve boğuşurken onun erkeklik organını ısırır. Metnin söylediğine göre iktidarını kopartarak alan genç oğlunun zafetine öfkelenen Anu, ona boşuna sevinmemesini çünkü bu eylem sırasında Kumarbi’nin ağzına, onu ilerde öldürecek olan üç tanrı tohumu bıraktığını söyler. Bunlardan biri büyüdüğünde Kumarbi’yi yenerek iktidarından edecek olan fırtına tanrısıdır. İmgelem şaşırtıcıdır, yaşlı babanın iktidarı/erkeklik gücü genç oğul tarafından yenilgiye uğratılırken onun tohumları genç oğluna geçiyor ve böylece genç tanrı zamanı geldiğinde onu yenecek olan yeni tanrının tohumunu içinde taşıyor. Öte yandan hadım edilen Anu’nun tohumlarını tahıl tanrısı kabul edilen Kumarbi’ye dökmesi, toprağa tohum ekimi olarak düşünülmüştür. Yeraltına inen Kumarbi toprağa tahıl olarak ekilmiştir, taşıdığı tohum fırtına tanrısı olarak çatlayıp doğacak, arkasından ekine dönüşecek ve son olarak fırtına tanrısı tarafından yenildiği zaman ekinin hasadı tamamlanmış olacaktır.

ÖFKESİ BURNUNDA TANRILAR

★ 25 ★

Ares

Kesinlikle öfke kontrolü tedavisi görmesi gereken, sorunları olan bir tanrıydı. İnsanlar arasında olduğu kadar tanrılar arasında da her an kavga çıkarmaya hazır, tam bir baş belasıydı. Apollon ile Athena, onu “Elleri kanlı deli,” diye lanetlerken, babası Zeus “Dönek,” diye hakaret ediyor, ondan öğrendiğini yüzüne karşı haykırıyordu. Bu durumda Olympos’un bu en huysuz, en hırçın, en yırtıcı çocuğuna verilecek tanrısal tek görev savaş olabildi. Düzen bozuculuğu ve asiliği, yeni ve daha iyi bir düzen getirmek adına değil, daha çok ortalığı karıştırıp bozgunculuk yapmak üzerineydi. Yunan dünyası onu o kadar aşağıladı ki, Ares giderek daha hırçın, daha kavgacı ama gülünç bir biçimde girdiği kavgalarda başarısız bir savaş tanrısı olup çıktı. Sanki Olympos, onun olumsuzluklarına karşı gizlice anlaşılmış gibi çıkardığı her kavgada onun yenilmesine alkış tutuyordu. Ares’e

biçilen zaferler hep çok az ama yenilgiler daha çoktu. Hattâ kimi zaman küçük düşürülerek alay edildiği de oldu, korkak bir savaş tanrısı figürü de. Yoksa ne diye koskoca Ares, Troya savaşının tam ortalık yerinde ölümlü kahraman Diomedes tarafından karnından yaralansın da, acılar içinde savaş meydanından kaçarak, babası Zeus'un dizleri dibine ağlayarak sığınsın. Ya da bir diğer ölümlü Herakles tarafından iki defa, üstelik küçük düşecek biçimde yenilgiye uğrasın. Antik Yunan ozanları akıl dışı, haksız ve bir amaç taşımayan kavgâ ve savaşlara karşı eleştirilerini Ares üzerinden böyle anlatıyorlardı. Çok sevgisizdi belki ya da istenmediğini bildiği için her şeyi beceriksizce kırıp döküyor, “Beni görün,” demek istercesine öfkeyle her tarafa saldırıyordu. En çok anılan aşkı da yasak bir aşk oldu. Topal ve çirkin tanrı Hephaisthos'un güzel karısı Aphrodite ile bu huysuz ve uyumsuz adam tutku dolu bir aşk yaşadı. Bazı ozanlar eros ile uyum anlamına gelen Harmonia'nın bu ikilinin çocukları olduğunu kabul ederler. Tanrılar ve insanlar arasında bunca olumsuzlukla anılan Ares'e olumlu bakanlar da oldu. İlkçağın ünlü filozofu Herakleitos bunların başında geliyordu. Filozof, Ares'in katlettiklerini hem tanrılar hem de insanların onurlandırdığını söylemiştir. Tanrının adı Ares, kök olarak *arete* (erdem) ile *ariston* (iyi) ile aynı köktendir. Ve burada Ares'in katlettikleri ile tutku ve hazlara karşı savaşanlardan söz edilir. Bilgeliğe ulaşmak isteyen erdemli ve iyi kişiler bedensel tutkularını ruhlarını yüceltmek uğruna Ares'te katlederler.

★ 26 ★

Şiva

Yok edici Şiva'nın boynundaki mavi halka, tanrının insanlığı yok olmaktan kurtarmak uğruna içerken boğazına takılan zehrin izini, sonsuza dek taşıyacaktır. Şiva aynı zamanda kızgın tanrı Rudra'dır. Rudra olduğunda yok ediciliği daha da korkunç bir görünüme bürünür. Başına çelenk taşır gibi taktığı yılanlar, boynunda ölümlerin kafataslarından yapılmış gerdanlığı, mezarların üzerinde ölümlerin yakıldığı yerlerde öfkesinin kızılığında dolaşır. Bu yakıcı öfke hiç görmediği oğlu Ganeş'in başını almış, güzel Satrupa'ya âşık olduğu için kızdığı tanrı Brahma'nın beş başından birini kopartmıştır. O aynı zamanda var oluş ve yok oluş çemberinde evrenin sonsuz dansını yapan büyük dansçı Şi-

va'dır. Dans eden Şiva'nın Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi CERN'deki heykeli, varoluş ve yok oluşun bilimsel araştırma yolculuğunun antik bir özetidir sanki. Ama Şiva'nın, yok oluşun var oluş için kaçınılmaz gerçekliğini anlatan öyküsü, en az dans eden heykeli kadar etkileyicidir. Kendini bilmez cahil bir cin Şiva'nın karısı Parvati'ye göz koyar ve utanmazca sevgilisi olması için tanrıdan onu kendisine vermesini ister. Şiva karısını oğluyla yan yana yatar gördüğünde kim olduğunu öğrenmeye kalkışmadan oğlunun başını almış bir tanrıdır. Karısını deli gibi kıskanan her erkek gibi öfkelenir. Elbette tanrı olduğu için kendi öfkesinden aç bir cin yaratarak diğerini yemesi için buyurur. Yaptığı densizliğin hayatına mal olacağını anlayan cin, buyruğunu çekmesi için tanrının ayaklarına kapanarak merhamet dilenir. Gelenek, merhamet dileyen kişiyi bağışlamayı gerektirdiğinden, Şiva buyruğunu geri çekerek aç ve sıksa cine, diğerini yemesini yasaklar. Bunun üzerine aç cin tanrıya, kendisini yeme eylemini yerine getirmek üzere yarattığını hatırlatarak, açlığını nasıl doyuracağını sorar. Şiva o zaman "Kendini yiyerek doy," diye buyurur. Açlık içindeki cin ayaklarından başlayarak kendini yüzüne gelene kadar yer. Şiva onun kalan soluk yüzüne hayranlıkla bakar ve hayatın bundan başka bir şey olmadığını söyler.

Japonlar'ın sayısı milyonları bulan tanrı ve kami adı verilen ata ruhlarının dini olan Şintoizm'de, Susanoo denizlerin ve fırtınaların tanrısıydı. Adının başına, sonuna ortasına eklenen birçok sıfat ve ismin yanı sıra, Susanowa olarak da anılırdı. İsminin köklerine inildiğinde tanrının neden deniz ve fırtınaların tanrısı olduğu ve kafasının dikine giden huysuzluğu anlaşılır. Susa kökü çıldırmak ile vahşileşme arasında fırtınalı bir ruh halini ifade ederken, Susumu da bir işi kendi bildiği gibi yapmak ya da kafasına estiği gibi davranmak anlamlarına gelmekte. Susanoo'ya adını veren karakteri aynı zamanda onu tanrılaştıracak olan yazgısıydı. Meditasyon yapan babası İzanagi burnunu yıkarken (açıkçası sümkürürken) dünyaya gelmişti. Tek başına böylesi bir dünyaya geliş bile tanrının huysuz ve fırtınalı ruh halini açıklamaya yeter. Kendisi bu kadar tuhaf bir yolla dünyaya gözlerini açarken diğer iki kardeşi ise babasının gözlerin-

den doğmuştu. Daha en baştan Susanoo babasının gözbebeği olmadığını biliyordu. Yetişkinlikte de bu dışlanmışlık duygusuyla yaşamaya devam etmiş olmalı. Babası göklerin ve tüm tanrıların yönetimi gibi önemli bir görevi ablası Ameterasu'ya verince daha da hırslandı. Hakkının yendiğini düşünen Susanoo kendisine verilen görevi kabul etmedi. Babasına karşı çıkarak anasının yanına, ölümler diyarına gideceğini söyledi. Ya da görevi kabul etmediği için babası tarafından ölümler diyarına sürgün edildi. Susanoo ölümler diyarına gitmeden önce ablasına veda etmek istedi ama alttan alta öfke duyduğu ablasının iktidarına karşı niyeti başkaydı. Tanrıça ablasının sarayında konuk olduğu halde ona saldıran Susanoo başarısız olunca kaçıp bir mağaraya saklandı. Susanoo mağarada saklandığı süre boyunca erginlenmeden geçerek yeniden dönüşüp değişecekti. Kendi içindeki ejderhalarla savaşıp alt etmesi için ejderha Yamata'nın karşısına çıktı. Bütün kurtarıcı kahramanlar gibi ejderhaya kurban edilecek kızı kurtardı. Ama daha erkek değildi o yüzden kızı iri dişli sedef bir tarak şekline sokarak saçlarının arasına taktı. Ejderhayı öldürdü, kuyruğundan yaptığı kılıcı kız kardeşine armağan ederek tanrıça ile barıştı. Anasının yanına gitmekten vazgeçerek anne ile olan bağını kopardı ve huzursuz ergenden yetişkin erkeğe adım attı. Sonra da kahraman bir erkek olarak saçlarına taktığı kızla evlenmeyi hak etti. Yunanlı güneş kahraman Perseus gibi o da bir dizi sınavdan geçtikten sonra görevinin başına geçti ve tanrılar arasındaki yerini aldı. Susanoo ancak yolculuğunun son durağı Suga'ya geldikten sonra Japon klasik şiir sanatı içinde bir tür yanıt, şiir olan ilk *waka* şiirini yarattı. Çünkü kendi iç denizlerindeki fırtınaların farkına varmış, onları şiirle yatıştırdıktan sonra tanrı olmayı hak etmişti. Ve başka denizlerin fırtınalarını yönetme görevini bir tanrı olarak almaya artık hazırdı.

★ 28 ★

Telepinu

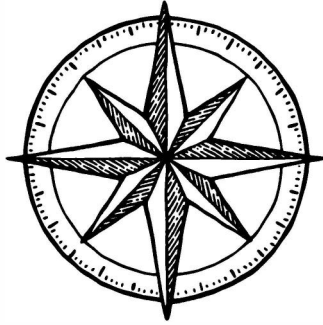

Hititler'in bereket tanrısı Telepinu'nun ortadan kayboluşunu anlatan tabletin başı kırık olmasa, tanrının sağ çarığının sol ayağına, sol çarığının da sağ ayağına ters giydiren öfkesinin nedeni bilinebilirdi. Kafasının neye kızdığı bilinmeyen tanrı evini, ailesini, tanrı dostlarını, işini gücünü ve ona bağlı insanları terk ederek ortadan kayboldu. İlkçağda oldukça yaygın olan bu "kaybolan tanrı" efsaneleri genellikle doğadaki büyük bir kuraklığı ya da erken bastıran kara kışları anlatmaktadır. Telepinu'nun ortadan kaybolmasının mevsimsel alt metninin dışında geleneksel bir törenle de ilişkisi vardı. Hitit taş kabartmalarındaki yazılara göre bu tanrı için yapılan ritüeller, tarihin ilk Noel töreni, tanrının da ilk Noel Baba olduğuna işaret etmekte. Burada yer alan bilgilerde Hititler, her yıl adı Şiduva olarak geçen bir dağdan çam ya da ardıç ağacını süslemek için kesiyorlardı. Bu ağacın üzerine ise içinde iyilik, sağlık ve bereket dilekleri ile

güzel eşyaların olduğu Telepinu'nun torbasını asarlardı. Tablet-
lere göre Telepinu'nun torbasının asılı olduğu süslenmiş çam
veya ardıc ağacının yanında bir de geyik olurdu. Tanrının kay-
boluşuna neden olan öfke onun, uzak bir ormana saklanıp uzun
bir kış uykusuna yatması ile sonuçlandı. Bu ortadan kayboluş
diğer tanrıları telaşlandırdığına göre zamansız olmalıydı. Onun
gidişiyile birlikte evlerin ateşi sönmüş, her şey kısırlaşmış ve
solmuştu. Telepinu, doğanın tüm bereketli armağanlarını tor-
basını öfkeyle sırtına vurduğunda yanında götürmüştü. Şimdi
tanrılar onu saklandığı yerden çıkartıp öfkesini yatıştırmak ve
geri getirmek için çareler arıyorlardı. Güneş Tanrı keskin gözlü
geniş kanatlı kartalını gönderdi ama kartal tanrıyı bulamadan
döndü. Tanrıların dudak büküp alay etmesine karşın, Tanrıça
Hannahanna'nın gönderdiği küçük arıcık kimselerin yapama-
dığını başararak, tanrıyı ormanın derinliklerinde kıvrılıp yattı-
ğı yerde buldu. Ama arıcığın tanrıyı uyandırmak için iğnesini
kullanması onu daha beter öfkelendirdi. Bunun üzerine Güneş
Tanrı, sağaltım tanrıçası Kamruspas'tan yardım istedi ama onun
da tek başına tanrının yıkıcı öfkesi ile baş edemeyeceğini bili-
yordu. Etrafında korkuya kapılmış tanrılara döndü ve "Gidin
insanı çağırın ancak insanın sözleri tanrının öfkesini yatıştırı-
rak yeraltına gönderebilir," dedi. Bir tanrının öfkesini dindir-
meye güçleri yetmeyen tanrıların törenine, tanrıların öfkesini
yatıştıran duaların yakarıcısı, insan da katıldı böylece. İnsanın
sözlerinin yatıştırıcılığında Telepinu'nun öfkesi yeraltına gider-
ken tanrı, bereketini sırtladığı torbasıyla yeniden doğaya döndü.

DIYAR DIYAR DOLAŞANLAR

xxx

Mitra, Hindistan'dan çıkarak İran'a, oradan Anadolu'ya ve Roma İmparatorluğu'na uzanan Mitraizm inancının tanrısıdır. Bu tanrı kıtalar arası yolculuğunda ışık tanrısından savaş tanrısına uzanan bir değişim geçirir. Değişmeyen tek unsur tanrının güneşle ilişkisidir ve bu ilişki onun erkek karakterine işaret eder. Hiçbir zaman yenilmeyecek olan güneş gibi Mitra da yenilmez bir tanrı olarak kabul edilir. Roma'ya geldiği zaman erkeksi Roma'nın karakteriyle örtüşür ama orada da yalnız erkeklerin kabul edildiği bir gizem dinine dönüşür. Tanrının doğumu da onun erkeksiliğini pekiştiren sembollerle örülmüş görünür. Mitra asla bir bebek olarak doğmamıştır, ergenliğin başında genç bir

çocuk olarak dünyaya gelir. Ama bir ananın rahmi yerine bir mağaranın kaya kovuğundan doğar. Doğumu oluşturan unsurlar sanki dişil özelliklerden uzak tutularak kaya gibi sert, katı ve dayanıklı eril niteliklerden oluşur. Ama Mitra erkek gibi sert bir kayadan doğsa da mağaranın bilinçdışındaki sembolü değişim ve dönüşümün kaynağı olan ana rahmidir. Dahası erkeklerin gizem dini Mitraizm, kendilerine tapınak olarak mağaraları seçer ya da kentlerde mağaraya benzer yeraltı tapınakları yapar. Mitra, rölyef ve heykellerde başında Frig şapkası, sırtında pelerini, bir boğayı boğazından hançerleyerek öldürürken gösterilir. Boğanın kanının aktığı yerden buğday başakları çıkar. Mitra kültünde boğa kanı yeniden doğumu simgeler. Bu nedenle boğanın kanını içmek, etini yemek ve boğa kanıyla yıkanmak tanrıyla bütünleşmek anlamına gelir. Mitra'nın doğumu eski Romalılar tarafından her yıl 25 Aralık'ta kutlanırdı. Bu törenlerde tanrıyla bütünleşmek için boğa kanı ile vaftiz edilmenin yerini su alacak, boğa kanı yerine tanrının kanı olarak şarap içilecek ve boğanın etinden fışkıran başakların ürünü olan ekmek ise, tanrının eti olarak yenecekti.

Bu tanrının aslen Trak kökenli olduğu ama oradan Frigler'e sonra da Yunan ve Roma diyarlarına geçerek bütün bu halkları sırasıyla dolaştığı biliniyor. Traklar tarihte iri, beyaz ve hızlı atlarıyla ünlü göçebe ve savaşçı bir halktı. Tanrı da haliyle hep at üstünde dolaşırken gösterilmişti. Elinde mızrağı, sırtında uçuşan pelerini ve dinç atının altında dize gelmiş, yaban domuzu gibi vahşi hayvanlarla. Trak halkının tanrıya "göklerin babası" olarak taptığı biliniyor ve bir görüşe göre adındaki "zios" ekinin de Zeus ile bağlantılı olduğu ileri sürülmekte. Yunan dünyası yayıldığı her bölgeye Zeus'un ilahi ve dünyevi mutlak iktidarını götürdüğünden ve aynı gökyüzünde iki gök tanrı olamayacağından, Sabazios göklerde sürdüğü atından yeryüzüne inmiş; insanlara öküzü evcilleştirmeyi ve adını yaşatacak saban aletini kullanmayı öğreten bir tanrı olmuş. Zeus kendi iktidarının parçası yaptığı bu tanrının geçmişi kendi geçmişine katarak evlat edinmiş. Yılan kılığına girerek yeraltı tanrıçası Persephone'nin yanına yaklaşmış ve bu gizli ilişkiden –çünkü Persephone bilindiği üzere Zeus'un kardeşi Hades'in karısıdır– Sabazios dünyaya gelmiş. Yılan kültü çok eskilere dayanan bir tapım ve olasılıkla Sabazios'un yılanla ilişkilendirilmesi, babası Zeus'un yılan kılığına girmesinden önceki Frigya kökleriyle, hattâ ana tanrıça Kybele ile ilişkili. Oğul Sabazios da babayı taklit etmiş, onun da sıkça yılan kılığına girerek, nym-

phaların (peri) peşinden koştuğu söylenir. Kendi köklerine o kadar yabancılaştırılmış bir tanrı ki Sabazios, bir ara onun bu boş vermişlik içindeki çekiciliği, tanrı Dionysos ile bir tutulur olmuş. Tanrının kabartma ve heykellerde yer alan çeşitli kılık-taki figürlerinin yanı sıra “Sabazios’un eli” olarak bilinen ve genellikle bronzdan yapılmış el heykelleri var. Bu eller genellikle Sabazios’un gizemleriyle ilgili olduğunu gösteren sembollerle dolu. Bu sembollerden biri başparmağın ucunda bulunan çam kozalağı ile avuç içine doğru kıvrık duran iki parmağın üzerinden altıncı bir parmak gibi kendini gösteren bir basilisk yani yılanların kralı. Çam kozalağı çoğu yerde kozmik yumurta olarak sembolize edilir, yılan da ölüm ve doğum çevriminde yeneden doğuşun simgesi. Sabazios’un eli, onun diyardan diyara savrulan uzun yolculuğunun çok katmanlı gizemli hikâyesinin kısacık ve sembolik bir özeti gibidir.

★ 31 ★

Saturnus

Oğlu tarafından yerinden edilen Titan tanrı Kronos yeni iktidarda yeri olmadığını anladığında Olympos'tan ayrılarak tanrılaşacağı yeni ülkelere doğru yola çıkar. Sürgün tanrı tüm geçmişini arkada bırakırken adını da Saturnus olarak değiştirir. Az gider uz gider sonradan Roma adını alacak bir diyara gelerek oraları Saturnia adıyla surla çevirerek kendine mekân edinir. En büyük korkusu oğlu tarafından iktidardan edilmek olan tanrı bu kor-

kuyla yüzleşip yenildikten sonra büyük bir değişim geçirir. Artık çekişmelerin başı çektiği güç kavgalarından uzak bambaşka kişiliğiyle yerel halkla kaynaşmaya hazırdır. Gel zaman git zaman halka tarım başta olmak üzere bağcılık gibi meslekler öğreterek bolluk ve mutluluk içinde yaşamalarını sağlar. Sabin halkının bolluk ve bereket tanrıçası olan Ops ile evlenerek yeni bir yuva da kurar. Saturnus, sevgisini ve saygısını kazandığı Roma tarafından eskisinden daha da güçlü olarak tanrılaştırılır. Romalılar onu adına şenlikler düzenleyecek kadar severler. Saturnales adı verilen bu bayramlar sınıflar arasındaki bütün farkların kalktığı ve herkesin eşit olarak birbirine karıştığı kutlamalardır. Ama bu törenlerde her yıl sürdürülen bir gelenek vardır ki, tanrının Roma'daki inanılmaz değişimini vurgulaması açısından oldukça şaşırtıcıdır. Her yıl Aralık ayında kutlanan Saturnales törenlerinde kölelerle efendiler yer değiştirirlerdi. Saturnus'un tanrılığı yılda bir kere de olsa kölelerin buyurmasını, efendilerin de bu buyrukları yerine getirerek kölelere hizmet etmesini sağlamıştı.

Anadolu'nun en eski halklarından olan Luwiler'in baş tanrısıdır. Tanrının kimliğini kısaca en iyi anlatan örnek, Yunan baş tanrısı Zeus'a olan benzerliğidir. Bu tanrı yüzyıllara yayılan gezgin tanrı kimliği içinde Anadolu'dan önce kuzeye Orta Asya'ya sonra yeniden güneye doğru izlediği rota boyunca adını çok az değiştirmiştir. Tanrının en belirgin sembelleri kabartma ve heykellerinde de görülen çift ağızlı balta ile yıldırımdır. Çift ağızlı balta T şeklindedir ve bu sembol tanrının adının baş harfi ile de ilişkilidir. Tarkhun aynı zamanda baş tanrıça Hepat'ın hem oğlu hem de âşığı kabul edilir, tıpkı Anadolu'nun diğer ünlü çifti Kybele/Attis gibi, ana tanrıça ve eş-oğul birlikteliğidir bu. Öte yandan gökyüzünün yıldırımını dikey ve eril güç olarak ye-

rin ve toprağın dişil yatay gücü ile kutsal olarak buluşmaktadır. Tarkhun'un, çift ağızlı ters T şeklinde tuttuğı baltası gök ile yerin kutsal evliliğini sembolize etmektedir. Toprağın bereketi Tarkhun'un yağmur getiren yağmurlarıyla sağlanır. Tarkhun yüzlerce yıl sonra aynı adla bu kez Etrüskler'de ortaya çıkar. Luwi dilinde "buyruk koyan ve yürüten egemen tanrı" Tarkhun, Etrüsk halkının kurucu yiğit atası Tarkhon olarak tarihtedir artık. Beyaz saçlı doğduğı için çok şanslı olduğuna ve etrafına şans getirdiğine inanılır. Etrüsk halkını da Lydia'dan İtalya'ya onun getirdiğı söylenir. Bugün de İtalya'da Etrüskler'e ait bir yerleşim yeri olan Tarquinia şehrini kuran ve kente adını veren kahraman ata yine Tarkhon'dur. Tanrının önce kuzeye gidip sonra güneye, İtalya'ya indiğıne ya da tam tersi bir rota izlediğıne dair tartışmalar sürerken, Tarkhun'un kuzeye geldikten sonra kökünü koruyarak aldığı adların benzeşimini izlemek heyecan vericidir. Orta Asya Türk boyları içinde tanrıdan çok komutan, han ve han oğul olarak karşımıza çıkan Tarkhun; Tarkan'dan Türkün'e oradan da Türkan'a kadar uzanan bir çeşitlilikle tanrı olarak değılse bile ününü ve adını sürdürür. Anavatanı Sibirya olup oradan Avrasya'ya yayılan ve o yörelerdeki ismi de tarkhun olan tarhun otunun tanrı ile ilişkisinin bir isim benzerliğinden başka akrabalıklarla ilgisi olup olmadığı ise belirsizdir.

BÜYÜKLENENLER

Baal “efendi” anlamına gelen bir sözcüktü ve Ugaritler’in tanrısı tam olarak göklerin, yıldırımların ve yağmurların efendisiydi. Tabletlerde anlatılan söylenceler onun mevsimlerin döngüsünü sembolize eden bir doğa tanrısı olduğuna işaret eder ama Baal’in insani kimliğinde asıl hikâye edilen kendini beğenmiş tanrısallığıdır. Ortadoğu’nun en önemli tanrısı El’in oğlu olmasıyla şişindiğinden ya da tam tersi güçlü babaya kendini kanıtlamak zorunda hissettiğinden, her an saldırmaya hazır, kavgacı ve huzursuz bir tanrı oğludur. Bir de sıkıştığında

kadınların arkasına saklanır ve onları işlerinde kullanır. Yüce tanrı El, tanrılar üzerindeki krallık yönetimini oğlu yerine tanrı Yam'a verince Baal çok kızar. Kendi hakkı olduğunu düşündüğü krallık yönetimini Yam'dan almak için ona saldırır. Rakip tanrıyı alt ettikten sonra, babasından tanrıların yönetimini alan Baal, ilk iş olarak oturduğu sarayı değiştirmek ister. Çünkü yaşadığı evi, artık yükseldiği konum için küçük ve basit görmektedir. Kendisine zengin ve görkemli bir saray yapabilmesi için El'den izin alması gerekmektedir. Baal, babasının makamına giderek erkek erkeğe saray meselesini konuşarak izin almak yerine bu işte ricacı olarak kadınları kullanır. Kız kardeşi ve karısı olan Anat, El'in karısı olan tanrıça Aşerat'ın da desteğini alarak, yeni sarayın izni için El'i ikna eder. Sonunda altın, gümüş ve lapis lazuliden görkemli bir saray yapılır ve Baal görkemli sarayındaki gücünü bütün tanrılara göstermek için büyük bir şölen verir. Kısa zamanda kazandığı başarılar ve geldiği yerden ötürü iktidar sarhoşluğu içinde kendine aşırı güvenen Baal, yeraltının ölüm tanrısı Mot'u şölene davet etmeyerek ona meydan okur. Mot, kaba Baal'i zarif bir şekilde kendi mekânına davet eder ve onu zekice köşeye sıkıştırır. Panikleyen Baal, ölümün davetini savuşturmak için alttan alarak Mot'a sonuna kadar bağlı olduğunu dile getirirse de ölüm, davetinde diretir. Sonunda daveti daha fazla geri çeviremeyen Baal önüne gelene akılsızca kafa tutmasının cezasını yeryüzünde yedi yıl ölü kalarak geçirir.

★ 34 ★

Atlas

Gökyüzünden, yeryüzünün haritalarına, başımızı taşıyan omurdan, okyanuslara, dağlara ve parlak saten kumaşlara adını veren Atlas, ilk tanrılar kuşağındandı. Titanlar arasında saldırgan gücünün yanında Hesiodos'un diliyle "azgın yüreğinin" çılgınlığıyla bilinirdi. Bu çılgın eski tüfek, Zeus'un titanlarla giriştiği büyük savaşta kardeşi Prometheus'un aksine baş tanrının karşısında yer aldı. Olimpos'un efendisi Zeus'un gücüne karşı eski güçleri cesaretle savundu. Yeni düzenin tanrısına karşı geldi, yenildi ve sonsuza kadar dünyanın ağır yükünü taşımaya mahkûm edildi. Zeus titanlara karşı yürüttüğü savaşı kazandıktan sonra hepsini yeraltının en derin yeri Tartaros'a kapatmış

ama Atlas'ı göndermemiştir. Kendisine kafa tutan gücüyle alay edencesine onu en ağır şekilde cezalandırdı. Bundan böyle kimilerine göre dünyayı, kimilerine göre gök kubbeyi ya da yeri göklerden ayıran direkleri sonsuza kadar taşıyacaktı. İster dünya ister gök kubbe olsun, eski tanrının sırtlamak zorunda kaldığı Zeus'un gücünün ezici ağırlığıydı. Savaşı kaybetmiş titan kardeşleri ve arkadaşları yeraltının en derin çukurunda çürürken, o gökyüzünün yeni cennetinin altında ezilmemek için, tüm gücüyle bu cezayı taşımak zorundaydı. Tanrısına karşı geldiği için, onun cennetinden kovulan ve sonsuza kadar dünyanın yükünü sırtlanarak yaşamaya mahkûm edilenler için bir ilk örnekti.

Atlas yalnızca bir kez omuzlarından yükü bırakabildi o da kısa bir süreliğine. Herakles yerine Hesperid'lerin bahçesinden altın elmaları almak için. Elmalarla döndüğünde ise kutsal yükünü almakta hiç acele etmedi; işi yokuşa sürdü, yakındı, sızlandı, kendini acındırarak onu kandırmaya çalıştı. Herakles, titanın niyetinin bozuk olduğunu anlar anlamaz bir bahaneyle dünyayı tekraronun omuzlarına yükledi. Atlas da kimilerine göre kibrini, kimilerine göre benliğini ya da varlığını sembolize eden gök kubbeyi sonsuza kadar sırtında taşımak üzere yeniden omuzladı.

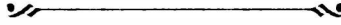
★ 35 ★

İndra

Aryalılar'ın Hindistan'a kuzeyden gelip gelmediğine dair tartışmalar sürerken tanrıları İndra, korkusuz savaşçılığı ile Hint Don Juan'lığı arasında bir yerde ismini yaşatmaktadır. Başarılarının ardından kapıldığı düşkünlükler onu yüzleşmeler yaşamak zorunda bırakır. Gökyüzünün ilahı elinde yıldırımını, bütün suları tutan kuraklığın büyük yılanı Vritra'yı öldürerek suları özgür bırakır ve kuraklığa son verir. Benzer kozmik ejderhalarla gökyüzünün efendileri olarak Yunanlı Zeus ve Babilli Marduk da savaşır. Ama içlerinde yalnızca İndra öldürdüğü bu büyük güç için suçluluk duyar. Belki de diğer tanrıların öldürdüğü ejderhanın kadın olmasından kaynaklanan bir farktır bu. İndra da benzer savaşı vermiş diğer tanrılar gibi sonrasında kendi evi-

ni yapmaya koyulur ama suçluluktan kurtulan tanrıyı bekleyen başka yüzleşmeler vardır. İndra savaş sonrası yıkılan her şeyi yeniden kurarken kendine de basit bir ev yapılmasını ister. Ne var ki, artık tanrıların kralı olmuştur. Bütün tanrılara hükmeden gücünün sarhoşluğunda kibre ve hırsa kapılır. Önceden basit bir ev isterken sonra görkemli bir saray yaptırır. Genç tanrının olgunlaşması için tanrılar ona, önünden gelip giden karıncaları gösterir ve onların geçmişteki İndralar olduğunu hatırlatarak, şimdiki konumun geçiciliği ile yüzleştirirler. Bu yüzleşmeden sonra kahraman tanrıyı bekleyen diğer sınav ise biraz utanç vericidir. İndra azizlerden birinin güzel karısı Ahalya'ya göz koyar ve adamın uzakta olduğu bir sırada onun kılığına girerek kadınla birlikte olur. Kadın onun kocası olmadığını anladığında kendisini geride bırakmaması için yalvarır ama istediğini elde eden tanrı, gözü yaşlı kadını arkasında bırakır gider. Aziz eve döndüğünde durumu öğrenir, hem karısını hem de tanrıyı lanetler. Aziz'in lanetiyle İndra erkekliğini kaybederken, karısı Saçi de kısır kalır. Tanrılar İndra'nın başına gelenler karşısında belki faydası dokunur, belki de yaptığını hep hatırlar diye boyuna bir çift koç yumurtası asarlar.

Kuzeyin ikinci en büyük tanrısı, insanlar ve tanrılar arasında en güçlü olandı. Thor'un övündüğü gücü, büyüğü üç nesneye sıkıya sıkıya bağlı ve onlar tarafından destekleniyordu. Bu nesneler, nereye atsa işini bitirdikten sonra ona dönen ünlü çekici, çekicin gücünü ikiye katlayan demir eldivenler ve güç kemeri idi. Thor'un çekici, hem görünüşü hem de bir isim verilerek kişileştirilmesi bakımından tanrının uzantısı olan en erkeksi simgeydi. Mjollnir ismindeki bu ünlü çekiç devlerden biri tarafından çalındığında, Thor onu geri alabilmek uğruna kadın kılığına girdi. Kendisi de bir buz devi olan Loki, çekici çalan devle konuşmaya gittiğinde devin çekice karşılık, Thor'un kız kardeşi Freya ile evlenmek istediğini öğrendi. Bunun üzerine kız kardeşi yerine Thor'un, kadın kılığına girerek deve gelin gitmesi kararlaştırıldı. Erkekliği ve erkeksi güçleriyle büyülenen tanrının kadın kılığına girmek zorunda kalması, olgunlaşmak için yürümesi gereken yoldaki ilk adımdı. Devler ülkesine yaptığı yolculuğu ise kabalığı, kibri ve bencilliği ile yüzleşmek zorunda kaldığı bir dizi sınavdan oluşuyordu. Thor, devlerin ülkesine giderken onlara gönüllü rehber olan, karınlarını doyuran iyi yürekli deve keyfini kaçırdığı için yol boyu sıkça saldırdı, kötü davrandı hattâ gürültüyle horluyor diye öldürme-

ye bile kalktı. Devlerin ülkesine vardıklarında aynı kaba saba tavır ve kibirle devlerin kralı ile yarıştı. Thor'un aslında güçleriyle değil de büyük gücünden doğan kibriyle çarpıştığı bir yarıştı bu. Devlerin kralı, yenik düşmüş kahramanı süklüm püklüm ülkesinden yolcu ederken, aslında her şeyin onun bakış açısıyla ilgili bir yanılsama olduğunu söyledi. Thor'un karşısına çıkan bütün rakiplerin aslında neler olduğunu açıkladı. Örneğin ne kadar içse bir türlü tüketemediği içki aslında denizdi. Bütün gücüyle savaştığı ama asla alt edemediği kralın yaşlı ninesi ise gerçekte kimselerin yenemeyeceği ihtiyarlıktı. Ve ne kadar hızlı koşulursa koşulsun hiçbir hızın düşünce ile yarışamayacağını ve gücüyle ne kadar övünse de tanrının bile yenilmez olmadığını Thor'a gösterdi.

AŞKA DÜŞÜP, DÜŞÜRENLER

★ 37 ★

Aizen-Myoo

Heykellerinde çatık kaşlı ve öfkeden kıpkırmızı kesilmiş kızıl bir lotusun üzerinde oturmuş olarak gösterilen bu Japon tanrısı aslında, başta fahişeler olmak üzere şarkıcılar ile müzisyenlerin taptığı bir aşk tanrısıdır. Gözleri dehşetle yuvalarından fırlamış gibi saçları yukarı dikilmiş bu korkunç görüntüyü, aşkla bağdaştırmak ne kadar zor olsa da, tanrının böyle görünmesine aşkın neden olduğu da açıktır. Japon Şinto inancı ile Budist inancın örtüştüğü ortak bir alana oturtulan heykelin, vahşi ve kızgın ifadesinin anlattıkları başkadır. Tanrı ruhsal aydınlanmaya giden yolda kalbin sembolü olan kızıl lotus üzerinde ve ruhun saflığında dengede kalabilmek için yüzümüzü kızartan öfkeyi bırakmamız gerektiğini bize hatırlatır. Çünkü kalp ancak öfkeden arındığında gerçekten sevmektedir. Tanrının dünyevi

aşkın şehevi kırmızılığı ile pek ilgisi yoktur. Ya da en fazla damarlarda dolaşan kan kadar bağı vardır. Aşk tanrısı fiziksel ve zihinsel tutku kadar aydınlanma isteğini de tutuşturan sevginin sembolüdür. O gizli bilgilerin kapısını açacak olan aşkın, kızıl lotusla simgelenen kalbin tanrısıdır. Aizen Myoo'nun aslında beyaz olan derisi tüm canlılara duyduğu içindeki büyük aşk ve sevginin dışarı taşmasıyla kırmızı olmuştur. Yani tanrının kırmızılığı öfkeden değil içinden duyduğu büyük aşkın; yaşamın ve ölümün rengi olan kan kırmızısının dışı vurması nedeniyledir. Gözlerinin ölümle burun buruna gelmiş gibi dehşetle açılmış olması aşka giden bütün yolların bir şekilde ölümle kesişmesidir. Ve her ölüm anı ürkütücüdür. Bu nedenle aşk aynı zamanda ölümü aşma duygusudur. Aşk, kendi benliğinden vazgeçme, bir başkasıyla birleşme, onda erime ve bir anlamda sevdiğinde yok olmaktır. Aizen-Myoo dünyevi aşklardan ilahi aşklara uzanan kıpkırmızı bir kalbin üzerinde bu nedenle görenleri yanıltan bir korku ya da terk edilmesi gereken öfke ifadesi ile oturur.

★ 38 ★

Eros

Evrenin başlangıcında simsiyah kanatlı gece, rüzgârın kohnuna girip onunla sevişmiş ve alacakaranlığın kucağına gümüş bir yumurta bırakmıştı. Her şeyi başlatan aşk, işte bu gümüş yumurtanın çatlamasıyla doğacaktı. Eros, biz ölümlülerin ölüme koşan bir dünyaya katlanabilmesi için teselli olarak verilmiş bir armağandı. Aşka düşmek bir anlamda ölüp sevdiğinde yeniden hayat bulmaktı, bunun için ölümlle aşk hep birbirine yakındı. Ama nedense yaratıcı güç Eros, en baştaki soyut ama derin anlamından giderek uzaklaşarak insan bedenli bir tanrıya dönüştü. Yakışıklı ama silik, sağa sola aşk okları atan bir delikanlıydı önce. Olympos'un ona biçtiği rol anası Aphrodite'in kanatları altında, onun her emrini yerine getiren genç bir yardımcı

olmaktı. Aşk tanrıçasının oğlu olarak henüz aşkı tatmamış güvensiz ve toy bir aşk tanrısıydı. Pekâlâ, bu rolle devam edebilirdi mitler âlemindeki yolculuğuna ama her ergen gibi, anası tanrıçanın kanatları altından kurtulmak istedi bir gün. Aphrodite'in emirlerini yerine getirecek yerde, tanrıçanın öfkesini göze alarak ilk ve tek aşkı olan bir kıza sevdalandı. Pamuk Prenses masalının ilk hali olabilecek bu öyküde kötü kraliçe Aphrodite, kendisinden daha güzel olduğu için kıskandığı Psykhe'yi cezalandırmaya karar vermişti. Belki cezalandırmak istediği kendisinde görüp beğenmediği "ruhun güzelliği"ydı. Anasının emri üzerine aşk tanrısı Eros, kızı kanatlı korkunç bir canavara âşık edecekti ama görür görmez, tuttu kendisi âşık oldu. Kızı kaptı sarayına kaçırıp ve bir tanrı olduğunu ondan sakladı. Psykhe geceleri yanına gelen adamın kim olduğunu öğrenmek isteyince kuralı bozdu, Eros da kendisine güvenmeyen Psykhe'den uzaklara kaçtı. Ruhun yani Psykhe'nin, aşka yani Eros'a ulaşmak için duyduğu özlem ve tutkuyu anlatan, aşkın doğasının ulaşılmazlık olduğunu, ruhun aşk için çektiği acıları akıllı başında sözler ve şiirlerle söyleyen Eros; bu soylu şövalye, nedense bu aşk dolu kimliğinden sıkılmış gibi küçülüyordu. Öyle ki, lüleli saçlarıyla ortalıkta dolaşan ve önüne gelene ok atarak eğlenen, tombul pembe kışkı yaramaz bir erkek çocuğuna döndü. Anadan üryan, çocuktur ne yapsa yeridir denilen minik kanatlı şirin bir bebek tanrı oldu. Eros bu haliyle çocuk akıllı, iradesi olmayan, her türlü saçmalığa ve tehlikelere açık, ne yaparsa yapsın çocuk olduğu için hoş görülecek âşktı. Bu sevimli "bebek" ancak tanrıça Themis'in söylediği gibi tutkuyla büyüyecekti; özen göstererek, koruyup kollayarak ve emekle.

Kuzeyin üçüncü önemli tanrısı olan Freyr, güneşi ve yağmurları yöneten, toprağa ve tarıma hayat veren bereket tanrısıydı. Genellikle gravür ve heykellerinde güçlü ve genç bir erkek olarak, bir yaban domuzu ile birlikte gösterilirdi. Altın Kılı/ Gullinbursti adındaki bu yaban domuzu, iki cüce tarafından Freyr için altından yapılmıştı. Işık elfleri ülkesini yöneten Freyr kıyamet günü Ragnarok geldiğinde öldürülecek ve tekrar dirildiğinde yeni dünyada önemli rol oynayacaktı. Freyr, bereketin fallik gücünü sembolize eden bir tanrıydı ama yabanıl domuzu ile ne kadar güçlü ve erkeksi görünse de kendine güvenmeyen utangaç bir âşıktı. Bir kadın tarafından reddedilme korkusu yüzünden ilk görüşte âşık olduğu beyaz kollu dev Gerda'ya bir

türlü yaklaşamıyordu. Devler ülkesinin gerçekten de dev kızı, belki de erkeğin reddedilme korkusunun devasa figürü ya da ulaşılmaz büyüklükteki sembolüydü. Freyr'in durumu ise gözünde büyüterek devleştirdiği kadının karşısında kendini küçük ve korunmasız gören erkeğe bir örnek. Freyr sonuçta bir deve sevdalanmıştı ama dev kızın karşısına geçip aşkını söylemeye cesaret edemiyordu. Bu yüzden yardımcısı ve arkadaşı olan Skirnir'i kızın gönlünü hoş edecek hediyelerle birlikte evlilik teklifini sunması için kuzeyin devler ülkesine gönderdi. Gerda ne gönderilen hediyelerden etkilendi ne de ölüm tehditlerinden. Bunun üzerine Skirnir, kızı yapacağı bir büyü ile ıssız bir yerde sonsuza kadar yalnız bırakacağını söyledi. Ölüme aldırmayan ve göz alıcı bütün değerli hediyelere burun kıvıran dev Gerda, sonsuza kadar devasa bir yalnızlığa sürgün edilmeyi göze alamadığından Freyr ile evlenmeyi kabul etti.

Hermaphroditos

Erkek ve kadının aynı bedende birleşmesinin tanrısal figürüydü. Kimi yerlerde ucube ve kötü şans getirdiğine inanıldı. Yunan ve Roma başta olmak üzere birçok yerde tek bedende iki cinsin organını taşıyan bu insanlar, kutsal kabul edilerek tanrısallaştırıldı. Çift cinsiyetli bu tanrının babasının Hermes olması, gerçek hayattaki çift cinsiyetli kişilerin de geleceği gören kâhinler olduğu inancına yol açtı. Hermaphroditos, erkeklere Hermes kadınlara ise Aphrodite olarak görüldüğünü söylerdi. Annesi güzellik ve aşk tanrıçası Aphrodite'in özellikle Kıbrıs'ta rastlanan bazı heykellerinde, kadın bedeninde sakallı olarak gösterildiği ve bazı yazarların aktardığına göre birçok yerde tanrıça yerine eril isim Aphroditos ile tanrı olarak anıldığı biliniyor. Hermes'in çocuk ya da kız gibi gösterilen cinsiyetsiz bedeninde vurgulu bir erkeklik organı taşıdığı düşünülürse, her iki tanrının birleşmesi çift cinsiyetli bir çocuk yaratmış olmalı. Hermaphroditos'un çift cinsiyetli doğmasına dair başka dedikodular da var. Bunlardan biri, Aphrodite'in çocuğun çift cinsiyetli doğmasından utanç duyarak bebeği dağ ya da kır perilelerine bırakarak terk etmesi, diğeri ise daha popüler olan bir aşk ve birbirinde erime hikâyesi olan Salmakis. Bu hikâyeye göre Hermaphroditos önceleri çift cinsiyetli değil, tam tersi çok güzel bir erkek. On beş yaşına geldiğinde Karyalı su

perisi Salmakis görür görmez ona vuruluyor. Suyun içinde yakaladığı yakışıklı delikanlıya öyle bir aşkla yapışıyor ki, bir daha ondan ayrılmamak için tanrılara yalvarıyor. Tanrılar da Salmakis'in dileğini yerine getirerek iki bedeni sonsuza kadar birlikte olmaları için tek bedende birleştiriyorlar. Çift cinsiyetlilerin ilk atası olan Hermaphroditos aslında evrensel eril ve dişil güçlerin tek bütünde gösterilen sayısız tanrı figüründen biri. Ondan önce Mısır'ın yaratıcı tanrısı Atum kendi kendini dölleyerek çoğalan ve tek bütünde çift cinsiyeti sembolize eden bir tanrıydı. İlk Hint insanı Yima ve Yama'dan, Âdem ile Havva'ya kadar aynı bedende gösterilen çift cinsiyetliliğin sayısız farklı anlatımı var. Komedi yazarı Aristophanes ise insanların yaratılışta iki cinsli olduklarını, sonradan güçlenmelerinden korkan tanrılar tarafından erkek ve kadın olarak iki ayrı cinse ayrıldığını söyler. Yazarın, oyununda Platon'a söylediğine göre, o günden beri insanlar tanrılarının kendilerinden ayırdıkları diğer yarılarını, yani karşı cinslerini arayıp durmaktalar.

★ 41 ★

Hymenaios

Evlilik ve düğün tanrısıydı Hymenaios ama çoğu zaman özellikle de şarkılarda Hymen olarak anılırdı. Eski Yunan'da gerdek ona adanırdı ve bekâretin kanıtı kızlık zarı/Hymen, tanrının adı Hymenaios'tan geliyordu. Onun güzelliğine vurgun olan akşam yıldızı Hesperos'un gölge gibi tanrının peşinden ayrılmadığı söylenir ama o kendisine yüz vermeyen başka bir kıza tutkundu. Kız gibi güzeldi ve bir erkek olarak kızların arasında bulunsa hiç kimse onun erkek olduğunu anlamazdı. Hattâ bir defasında gelin alayıyla bir düğün törenine eşlik ederken gemileri korsanlar tarafından kaçırılmış, onu kız sanan korsanlara karşı Hymen yiğitçe çarpışarak korsanların elinden kızları kurtarmıştı. Düğün tanrısının bu kahramanlığı ona yüz vermeyen kızı etkilemek için yaptığı söylenir. Ama kız bu yiğitlikten etkilenmeyince, tanrı da kıza karşılık kurtardığı kızları ailelerine vermek için takas yapmak zorunda kalmıştı. Bütün kızlardan daha güzel olan tanrının, pazarlık ya da takas yoluyla sonun-

da kavuştuğu güzelle evlenip evlenmediği ve eğer evlendiyse düğün tanrısının nasıl bir düğün yaptığı, sonrasında karı koca, düğünleri birlikte dolaşp dolaşmadığı bilinmiyor. Bilinen düğün şarkısız türküsüz olmayacağı için bütün törenler Hymen'in adını çağıran nakaratlarla sona ererdi. Aslında damadın evine giden gelin alaylarında söylenen düğün türküleri tanrının kendisiydi. Her düğün töreninin başköşesinde yer alan tanrı bir keresinde Dionysos ile Ariadne'nin düğün töreninde o kadar coşmuş o kadar çok şarkı türkü söylemişti ki, sonunda sesini yitirdi. İtalyan Rönesans sanatında başında gülden çelenk ve elinde yanan bir meşaleyle kız güzelliğinde bir genç olarak çizildi hep.

★ 42 ★

İzanagi

İzanagi, erken bir ölümle sona eren aşkın, romantik erkek tanrısı olacakken, aşk ve ölümün acı gerçeğiyle yüzleşmiş Japon tanrısıdır. İzanagi ile karısı İzanami, yarım olan bedenlerini tutkulu bir aşkla birleştirerek bütün olmuş bir çifttir. Önceleri yarım bedenli olan bu tanrılar, âşıklar köprüsünde karşılaştıklarında birbirleri ile birleştikten sonra tam bir bedene kavuşurlar. Ama aşklarını bir talihsizlik izler ve ilk çocukları sakat doğar. Çift bu üzücü olayı unutmak istercesine Japon tanrılarını yapmaya devam ederler. Talihsizlik peşlerini bırakmaz bir türlü. İzanami ateş tanrısını doğururken, rahimde ortaya çıkan ateş ve yanıklara dayanamayarak ölür. Karısını kaybeden İzanagi deliye döner ve o öfkeyle karısının ölümüne neden olan oğlunu öldürür. İzanami ölümler dünyasına geçmeden önce kocasından, kendisini ölümler dünyasında görmemesi için söz alır. Ama İzanagi karısından bir türlü ayrılmak istemez, bunun için karısı aşağıda

ölümün sofrasından yemek yemeden önce ona yetişerek, ölümden onu kurtarmaya çalışır. Ama geçişin mağarasından yeraltına indiğinde geç kaldığını görür. İzanami çoktan ölü sofrasının yemeğini yemiş, başında fırtına cinleri, çürümeye başlamıştır. İzanagi karısının kurtlar içindeki çürümüş bedenini gördüğünde korku ve tiksintiyle yukarıya kaçır. Bir tanrı da olsa ölümler böyle sert bir biçimde yüzleşmeye hazır değildir. İzanami kendisini dinlemeyen, ölümün çürümüş ve çirkin yüzünü görüp yanından kaçır kocasına o kadar kızır ki, yanına cehennem zebanilerini de alarak onu kovalamaya başlar. İzanagi son anda mağaranın girişine bir kaya yuvarlayarak sonsuza kadar girişi kapatır. Söz verdiği halde ölümün sırrını görmeye gelen ama onu görmeye dayanamayan İzanagi, yaşayan bilincin kendisidir. İzanagi yaşama devam edebilmek için bilinçdışının derinliklerinde gördüğü ölümü unutmak zorundadır, bunun için ölü karısı ile arasına geçilmesi zor bir kaya engeli koyarak yaşayan ile ölü olanın arasındaki bağı sonsuza kadar kapatır.

Kama, Hint Vedik döneminin genellikle ince kara bıyıklı, yay kaşlı, siyah saçlı, elinde çiçeklerden yapılmış ok ve yay ile figüre edilen aşk tanrısıydı. Bir tanrının zihninden yaratılmış, yok edici başka bir tanrı tarafından küle çevrilerek öldürülmüş, sonra tekrar diriltmişti. Onu zihninden yaratan Brahma, ilk oku kendisine saplayan Kama'nın yüzünden, kendi kızıyla utanç duyduğu bir ensest aşk ilişkisine girdiği için onu lanetledi. Kama kendisi için yaratılan karısı aşk ve şehvet tanrıçası Rati ile birlikte aşk, cinsellik, hazlar, istek ve tutkular krallığının ateşli dünyasını uyum içinde yönetirken, Şiva tarafından küle çevrilerek yok edildi. Kıskanç Şiva, karısı Parvatî'ye aşk

sözleri söyleyen Kama'yı, açılan üçüncü gözünün öfkesinden yakarak öldürdü. Parvati ile Kama arasında yasak bir aşk yoktu belki ama kıskanç koca Şiva, karısına yöneltilen bu sözel tacizi bağışlayacak bir tanrı değildi. Tanrılar arasında gerçekleşen bu aşk cinayetinden sonra eşler arasında sıkı bir kadınsal dayanışma yaşandı. Gözü yaşlı Rati, kocasının yeniden hayata dönmesi için Parvati'ye gidip yalvardı. İki kadının çabası sonunda Kama, tanrılar tarafından yeniden hayata döndürüldü. Kama birçok resimde karısı Rati ile birlikte cinsel vurgulu biçimde çizilmiştir. Bu tanrısal aşk çiftinin, cinsel içerikli kimi resimleri aşk ve ihtirasın, salt dünyevi yanına değil yücede birleşme olan ruhsal yanına da işaret etmektedir. Kama tek başına gösterildiği resimlerde daha çok elinde ok ve yay, yeşil bir papağanın üzerindedir. Papağanı kuşun formu verilerek yerleştirilmiş yeşil giysili dört kadın oluşturur. Aşk tanrısının ayaklarından biri papağanı oluşturan kadınlardan birinin kafasına basarken diğeri havada gösterilir. Doğu şiir geleneğinde aşkın sembollerinden biri de papağandır. Aşkın diliyle konuşan ozan aynı zamanda âşıktır, ona aşkın diliyle konuşmasını öğreten de papağan yani sevgilinin *túti* dilidir. Diğer yandan Doğu inanç sisteminde aydınlanmaya giden yolda en büyük engellerden biri denetim altına alınamayan tutku ve isteklerdir. Kama, kendisi gibi insanları da yeşil papağanına ya tutku ve hazlara doğru uçmak için ya da isteklerin üzerine basarak yükselmek üzere çağırmaktadır. İster dünyevi ister ruhsal bu uçuşlardan birini seçmek kişinin isteği-ne kalmıştır.

KILIKTAN KILIĞA GİRENLER

XXX

Elegua

Afrika halkı, tanrısı ile olan bağı, ona gidecek duaları, dilekler ile yakarışları, kabilenin tüm törenlerini, dans ve müzik yolu ile dile getirir. Dans ve müzikte, doğa, insan ve tanrı birleşir. Bugün rumba, salsa ve diğer Afrika kökenli birçok dansın içinde yer alan, ayrıca kendi adında dansları ve şarkıları olan Elegua; Nijerya'nın Yoruba halklarının, kapıları açan tanrısıdır. Duaları ve dilekleri tanrılara ulaştıran bir tanrı olduğu için Elegua, birçok yerel dansın başında saygıyla çağrılır, dans sona ererken de saygıyla gönderilir. Genellikle kırmızı ve siyah giysilerle, elinde kapıları açtığı ucu kıvrık sopası, daha yeni betimlemelerde ise kapıları açan anahtarla gösterilir. Elegua dansında yüzlerinin yarısını kırmızı yarısını siyahla boyayan dansçılar yine bu iki renkten yapılan giysiler, başlık ve kapıları açan kanca sopayla dans ederler. Kavşakları ve tanrılarla insanlar arasındaki kapıları tutan bu tanrı, Yunan tanrısı Hermes ile benzerlikler taşır ama Elegua, daha çok Afrika'ya özgü bir tanrıdır. Çocuksu ve oyun oynamayı seven kişiliği ile ne kadar oyunbaz görünse de gerçekte çok ciddi bir görevle insanların ve tanrılarının arasında yer alır. Tanrının taşıdığı iki renk onun ateşli ve karanlık olan ikili doğasına işaret eder. Elegua küçük masum bir çocuktan, düşkün ve zavallı bir ihtiyara, genç ve atak bir erkekten, köşe başında dilenen sakat

dilenciye ve baştan çıkarıcı güzel bir kadına kadar birbirinden çok farklı kılıklarda insanların karşısına çıkarak, onları sınavlardan geçiren bir tanrıdır. Elegua'ya giden yollar kişinin seçimlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Elegua, insanın karşısına hangi kılıkta çıkarsa çıksın onunla kurduğu ilişki ve aldığı kararlar kişinin de yolunu belirler. Elegua insana doğru kapıyı buluncaya kadar yeni kapıları açma şansı tanıyan tanrıdır. Kendine bir yol seçen kişi yanlış kapıya da gidebilir ama yolu yürüdüğü sürece tanrının her zaman onun için açacağı kapılar olacaktır. Elegua doğru kapıyı buluncaya kadar kişinin yanında sabırla bekleyerek kapıları açmaya devam eder. Bu kapılardan biri de ölüm kapısıdır. İnsanlar ölümün kapısına geldiğinde Elegua her kapıyı açtığı gibi o kapıyı da açar. O aslında doğru kapılara giden yolda insanı sabırla bekleyen, hayat dolambacının tanrısıdır. Labirentte eğer sabırla yol alınırsa her zaman çıkışa ulaşma olanağı vardır. Doğru yolu seçen doğru kapılardan geçerek çıkışa ya da aradığına kavuşur, yanlış yoldan geçen ise yanlış kapıları açmaya devam eder. Elegua, kişi hangi yola girerse girsın doğru yolu buluncaya kadar yanında olmaya devam eden, onu hiçbir zaman terk etmeyen, hem çocuk hem de doğduğu kıta kadar yaşlı ve bilge tanrıdır.

★ 45 ★

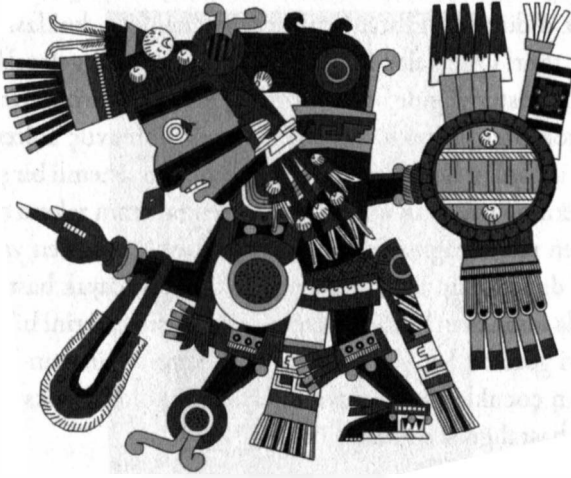
Morpheus

Yunanca morphe biçim, şekil anlamına gelir ve zaten rüya tanrısı Morpheus da çeşitli biçimlere girip çıkarak insanların rüyalarına konuk olur. Kanatlı olduğu varsayılır ve bu kanatlar bazen sırtında bazen de bilinci düşler diyarına uçurmak için şakaklarındadır. Bu kanatları birlikte çalıştığı babası uyku tanrısı Hypnos değil ölüm tanrısı amca Thanatos ona vermiştir. Belki de amcaya yakıştırılan bu armağan, ölümün hayat sona erdikten sonra ölümlerin gördüğü bir rüya olduğuna dair inanış yüzündendir. Tanrı Morpheus hakkında soyağacı dışında çok fazla bilgi yoktur. Elbette acıları dindiren ve insanı mutluluktan felakete bağlayan morfin, ailenin sembolü olan haşhaş onun adından ilham almıştır. Morpheus rüyaları aracılığıyla tanrılar arasında ya da tanrılarla krallar arasında haber ve önemli bilgiler taşıyan bir tanrıdır. Bazen ölen kişinin kılığına girerek ölünün yakınlarına rüyaları aracılığıyla haber verir, önemli olayları da yine rüyalarla hükümdarlara bildirir. Freud olasılıkla bunun için rüyaları “bilinçaltına giden kral yolu” olarak nitelemiştir. Günümüzde yapılan araştırmalar insanların evrimsel başarılarında rüyaların

önemi üzerinde duran ilginç görüşler geliştirdi. Bu görüşlere göre rüyalar gerçek hayatta olacak olayların provası veya benzetimiydi. Çünkü rüyalar sayesinde canlılar gerçek olmayan bir ortamda yaşam hakkında deneyim elde etme şansını buluyordu. Morpheus'un renkli ve karanlık dünyası birçok kültürde bilinçli olunduğunda erişilmez olan bir dünyanın gerçek yaşantıları olarak kabul edilmekte. Giderek daha fazla sanal dünyalara çektiğimiz günümüzde Morpheus, bugün eskimiş zamanlardan çok daha güçlü ama artık yalnızca uyanıkken görülen rüyaların tanrısı olarak aramızda.

★ 46 ★ Tezcatlipoca

Aztekler'in ona verdiği adla gece göğünün tanrısı/Tezcatlipoca aynı anda istediği kılığa girip çıkan usta bir büyücüdür. Neden-se kafasını kendine rakip gördüğü Tüylü Yılan/Ouetzalcoatl ile Toltekler'i yok etmeye takmıştır. Gerçekten de tanrılar arasında oldukça dünyevi bir biçimde sürüp giden bu rekabet savaşında, zavallı Quetzalcoatl tanrının elinde alkolik ve düşkün bir adama dönerek, sonunda kendi şehrinden aşağılanarak kovulur. Kulağa çok tanıdık gelen bu hikâye “ateş suyu” ile uyuşturularak topraklarından kovulan sonra da yok edilen yerlileri akla getirir. Ve eğer gece göğünün tanrısı, Toltekler'i nedensiz yere cezalandıran psikopat bir tanrı değilse, istila ettiği topraklarda kendi egemenliğini kurabilmek için yerel halkı planlı bir şekilde yok eden kurnaz bir sömürgeci tanrıdır. Çünkü tanrının Toltekler'i

yok etmek için kullandığı sıra dışı yöntemler, onların yalın dünyalarına çok yabancı, çok karmaşık ve hiç anlayamadıkları tanrısal işlerdendir. Toltekler'in bir kısmı tanrının öğrettiği şarkıyı, güle oynaya onunla birlikte günler haftalar boyu, sabahtan akşama hiç durmadan söyleyerek ölürler. Şarkı söyleyerek ölen halktan geriye kalanların yarısı da bir kukla oyunu seyretmeye zorlanarak öldürülür. Elbette kuklacı Tezcatlipoca, kuklası zavallı alkolik tanrı Quetzalcoatl ve seyircileri ise başına geleceklerden habersiz gösteriyi güle oynaya izledikten sonra birbirlerini taşıyarak yok eden Toltekler'dir. En sona kalan bir avuç Toltekli'nin ölümü ise onları bekleyen açlık olur. Bir halkı sistemli bir şekilde kendilerine kırdırarak ve açlıkla öldüren tanrının takma olduğu söylenen tek bacağına ayna gibi parlak obsidiyenden yapılmış olması da ilginçtir. Tanrı takma ayna bacağıyla ayak bastığı topraklarda insanların bütün eylemlerini ve düşüncelerini bilerek ve her şeyi görerek her yerde var olur. Ve kendine inanan Tezcatlipoca'nın çocuklarına iyi davranmayanları kölelik, yoksulluk ve cüzam hastalığıyla cezalandırır.

Hindu inanışına göre Vişnu, Brahma ve Şiva ile birlikte Trimurti denilen tanrı üçlemesi içinde koruyucu olan tanrıdır. Yeryüzünde ve tanrılar katında bozulan düzeni ya da dengeyi yeniden kurmak için koruyucu gücünü çeşitli şekillerdeki avatlarıyla ortaya koyar. Bugüne kadar dokuz avatarıyla yeryüzüne geldiği kabul edilen Vişnu'nun en bilinen avatları ise insan şeklinde yeryüzünde görülen Rama ile Krişna'dır. Yeryüzünde kargaşa ve kötülük hüküm sürerken tanrı Vişnu insanları ve tanrıları kötü ve zalim kral Ravanaya'dan kurtarmak üzere prens Rama olarak dünyaya gelir. Tanrıça Lakshimi de yeryüzünde

Rama'nın sevgili karısı sadık Sita'dır. Rama çeşitli sınamalardan geçer, hakkı olan tahtından uzaklaştırılarak bir ormana sürgün edilir; orada yaşadığı erginlenmeden sonra Ravanaya'yı yener, karısını kurtararak tahtını geri alır. Rama'nın maceraları Yunanlı kahraman Odysseus'un krallığına dönmek için geçirdiği sınavların yolculuğunu andırır. Tanrının diğer avatari koyu mavi tenli ya da adının tam anlamıyla "siyah" Krişna, kadınları baştan çıkaran karizmasıyla Dionysos, flütüyle pastoral tanrı Pan'a benzeyen bir kahramandır. Babası bir ifritin oğludur ve kötü kral Kamsa'nın yarım kan kardeşidir. Vişnu'nun Krişna avatariyle dünyaya gelmesi, kötü Kamsa başta olmak üzere kötülüğün kendisiyle savaşıması, yozlaşmış ve kokuşmuş düzene koruyucu varlığıyla yeniden çeki düzen vermek içindir. Krişna, on altı binden fazla sevgilisi olan, beyaz tenli kardeşine kaba saba şakalar yapan bir kişiliktir. Krişna olarak görünen Vişnu, erdemlerini erotik hazlar nedeniyle göz ardı eder, hattâ fazlasıyla insani hazlar içinde davranır. Baştan çıkarıcı flütünün ezgileriyle çobanların kadınları Gopiler'i, kocalarının yanından yataklarından kaldırır. Bu hikâyelere göre Vişnu'nun avatari olarak Krişna sanki başka erkeklerin kadınlarını günaha davet etmektedir. Bu kadınlar büyülenmiş gibi ormanın içlerine tanrının ilahi müziğine doğru çekilerek orada kendilerinden geçerek tanrıyla birleşmenin erotik dansı Rasa'yı yaparlar. Rasa dokuz ruh halini yansıtan bir dandır. Bu dokuz ruh hali ise oldukça ilginç olan şu aşamalardan oluşur: Erotizm, merhamet, neşe, korku, cesaret, öfke, tiksinti, hayret ve son olarak da huzurdur.

ELİ KALEM TUTANLAR

XXX

Gövdesi dört kollu da olsa insan bedeniydi ama başının yerinde sevimli bir fil kafası taşıyordu. Tombul ve mutlu bir çocuğun göbeği gibi duran karnı kendi acıları kadar insan hayatındaki acılarla da dolu olduğundan böylesine şişkindi. Hayatı kesinlikle bir trajedi hattâ tanrılar katında yazılmış bir melodramdı. Bilgi ve bilgeliğin sembolü olan fil kafasıyla dolaşan Hintli tanrı Ganeş, gerçekte gazetelere manşet olacak bir kıskançlık cinayetinin masum kurbanıydı. Geride bıraktığı karısının hamile olduğunu bilmeyen âşık ve kıskanç koca, evine döndüğünde yatağında yabancı bir delikanlıyla karısını gördüğünde ne yaparsa, kıskançlıktan aklını yitiren yok edici tanrı Şiva da, tam olarak işte böyle davrandı. Kızgın bir öfke ile karısı Parvatî'yi aşığıyla yakaladığını sanarak, öz oğlu Ganeş'in kafası-

nı kesti. Gözü yaşlı anneden gerçeği öğrendiğinde yaptığı korkunç hatayı düzeltmek istedi Şiva, ama ne var ki çabuk parladığı gibi çabuk karar veren bir tanrıydı. Yardımcılarına karşılarına ilk kim çıkarsa onun kafasını kesip getirmelerini söyledi. Oğlanın şansına karşılarına bir fil çıktı, onlar da filin kafasını kesip getirdiler. Ganeş yeniden hayata döndüğünde artık yakışıklı insan başının yerine sevimli bir fil kafası taşımaktaydı. Ganeş'in trajik hikâyesi kendi başı yerine yerleştirilen fil kafası ile sorunsuz devam eder. Mahabharata destanını yazdığı sırada kalemi kırıldığında küçük bir kayıp daha yaşar o kadar. Fedakâr Ganeş yazmaya devam edip destanı bitirebilmek için iki fildişinden birini kırıp kalem yapmak zorunda kalır. Hindular ise bu sevimli tanrının başına gelen felaketleri ve şanssızlıkları unutturmak istercesine ona çok saygı gösterirler. İnsan gövdesinde sonsuza kadar taşıyacağı fil başıyla onu bilgeliğin, üzerine bindiği fare ile gururun ve egonun yok edici tanrısı olarak görürler.

Ortadoğu ve Mezopotamya halklarının yazı ve adalet tanrısı aynı zamanda yazgı tabletlerinin de koruyucusu ve tanrılarının habercisiydi. Özellikle Asurlular'ın çok sevdiği, dualarını eksik etmediği bir tanrıydı. Babil panteonunda baş tanrı Marduk'un oğluydu ve yeraltında alıkonulan babasını her Babil yeni yılında kurtarıyordu. Nabu yeni yıldan yedi gün önce aşağıya inerek babasını buluyor; sonra onu yeraltından kurtararak, sekizinci günde babasıyla birlikte yeryüzüne çıkıyordu. Baba oğul yeraltından kurtulduktan sonra zafer alayıyla birlikte her yılın "yazgısının ilk çıkışına" doğru gidiyorlardı. Her yılın yazgısını belirleyen baba ile oğuldu. Onlar ülkede dengelerin korunması, işlerin adaletle yürümesi için birlikte uyum içinde çalışan iki tanrıydı. Çağlar boyu çatışma içinde ve birbirlerine rakip gösterilen baba oğul modeline karşı babasıyla birlikte dayanışma içinde gösterilen kurtarıcı oğuldu. Nabu, yazının tanrısı olarak Mısır'ın bilge kâtip tanrısı Thot'a benzetilirdi. Thot nasıl ölümlerin günah ve sevapları ile tanrılarının yazılarını kalemle alıyorsa, Nabu da insanların ve tanrılarının yazgılarını kader tabletlerine kazıyordu. Nabu'nun ilahi yazma gücü sadece kil tabletlerle sınırlı değildi. O tanrısal kalemi ile göklere ve yeryüzündeki her şeye; suya ve ateşe, beliren tüm görüntülere ve şekillere yazıyordu.

Nabu, yazının yanı sıra aklın ve bilimin de tanrısıydı. Yalnızca iyilerin değil kötülerin, sağlık kadar hastalıkların, ekim ve hasat, gelişme ve yozlaşmanın, çıkışla inişlerin, doğanın işleyişinin ve yeryüzünün tüm sanatlarının yasasını oluşturandı. Bu yüzden insanlığın kaderini belirleme ve insanların ömürlerini uzatmak ya da kısaltmak yetkisine sahipti. Heykellerinde uzun kıvrıkcık gür sakallı, ağırbaşlı, elleri önde sakince kavuşturulmuş, kimi zaman yüzünde alçakgönüllü belli belirsiz bir gülümseme ile duruyordu. Sanki tanrıdan çok sarayda görevli, yüksek rütbeli herhangi bir memura benziyordu. Az da olsa taş kabartmaların üzerinde onu ilahi gösteren kutsal kanatlarla ya da bir güneş diski ile simgelenen tanrı Şamaş ile görüşme yaparken gösterildi. Elbette bir ailesi vardı ve karısı “iyi dilekleri gerçekleştiren” tanrıça Tashmetum ile birlikte ortak pek çok iş de gerçekleştirmişti. Öte yandan, Nabu adının üzerinde kafa yoran bazı araştırmacılara göre ismi, peygamber anlamına gelen Nebi ile yakından ilgiliydi.

★ 50 ★

Thot

Elinde kalem ve parşömen hiçbir tanrının olmadığı kadar yazar-çizer görünen Mısır'ın ibis başlı bilgelik ve ay tanrısıydı. Hakkında çıkarılan gizemli söylentiler tam 2500 yıldır açıklığa kavuşturulmadan bugün de sürüp gitmekte. Yazının yaratıcısı ve tanrıların yazıcısı Thot ayrıca karısı Seshat ile birlikte tanrılar kütüphanesinin de koruyucusuydu. Daha sonra Yunan tanrısı Hermes'le bir tutularak tanrıların habercisi olarak da kabul edildi ama hangi tanrının diğerini etkileyerek kendi tanrısallığına kattığı tartışılır. Ama Hermes ile Thot birleşmesinden gizem öğretisi Hermetizm'in ortaya çıktığı biliniyor. Tanrının

ilahi görevi asıl olarak yeraltındaydı. Yeraltına gelen ölümler tanrılar önünde günahlarıyla sevaplarını açıklar, Thot da bunları yazardı. Ölümlerin anlattıklarının doğruluğu kalbinin terazide bir tüyle tartılmasıyla belli olurdu. Thot ölümlerin kalbi tüyle tartıldıktan sonra çıkan sonucu Osiris'e bildirirdi. Kısaca o, ölen insanların günahlarını ve sevaplarını yazan, yazdıklarına göre tartılan kalbin öteki dünyadaki yazgısına karar veren Osiris'in yardımcısıydı. Yeraltındaki bu ilahi görevi Mısır'ın büyük güneş tanrısı Ra'nın sesi, Ra'nın gözü, Ra'nın yeraltındaki temsilcisi olarak yapıyordu. Thot, yeryüzü ile yeraltı arasında yaşam ve ölüm sırlarının kaydını tutan ilahi yazıcı olarak bu bilgileri gizli bir kitaba geçirmişti ya da insanlar bu söylenceye inanmak istedi. Sümer'in "Yazgı Tabletleri"nin daha gelişmiş ve daha yaratıcı bir örneği olan bu efsanevi kitap evrenin tüm sırlarının yazılı olduğu ateşten yaratılmış tehlikeli bir kitaptı. Thot'un kitabını kim eline geçirir kitaptaki sırlara ulaşırsa; dünyanın tüm canlılarının ve doğanın dilini konuşur, iklimleri ve gök cisimlerini yönetir, evrene hükmeden tanrılardan biri olabilirdi. Konuyla ilgilenenler bu tekinsiz kitabın birçok defa yakıldığını ama ateşten yaratıldığı için yok edilemediğini ya da kopyaları olduğunu ileri sürdü. Kitabı elde etmek isteyen, elde eden ve sonrasında başına türlü felaketler gelerek kitabın lanetini doğrulayanlar arasında ünlülerin de olduğu uzun bir liste bulunuyordu. Thot'un kitabı engizisyonun hışmına da uğradı ve sayısız kişi şeytanla işbirliği yaptığı gerekçesiyle ne olduğu bilinmeyen parşömenlerle birlikte yakıldı. Ama halâ gizemini koruyan en popüler söylenti bu tanrısal bilgilerin Tarot'un 78 kartına şifrelenerek Tarot falının içine gizlenmiş olduğu üzerine.

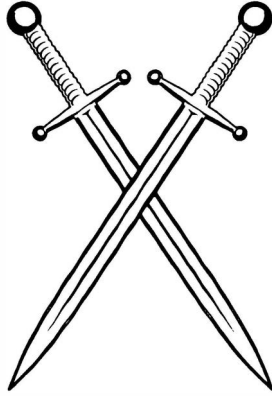

Mısır'ın ama aslında Memphis şehrinin takkeli, sakallı ve mumya gibi sarılıp sarmalanmış tuhaf ama kesinlikle çok özel tanrısıydı. Ptah, her şeyin ondan çıktığı hattâ kendi kendini yaratan tanrı Atum'un bile yaratıcısı olan ışık tanrısıydı. Eşi Sekhmet, oğlu Nefertium ile birlikte ailece Memphis üçlüsü olarak kabul ediliyorlardı. Ptah; tanrıları, kentleri, kentlerdeki tapınakları ve hemen her şeyi yaratan evrenin yaratıcı tanrısıydı ama onu diğer yaratıcı tanrılardan ayıran bir farkı vardı. Tanrı bütün her şeyi kendindeki çok güçlü bir silahı kullanarak yaratmıştı. Nesnelere hükmeden sözün gücüyle ya da kalbinin bildiklerini diline emretmesiyle. Ptah'ı tanrı olarak insana yaklaştıran ya da insanı tanrıya yaklaştıran sözcüklerin büyü gücünü kullanan dilin kendisiydi. Atalarımız için söz, büyü gibi sihirli bir güçtü ve eğer nesnelere sözle seslenirlerse onlarda değişiklik yaratacaklarına ve onlara hükmedeceklerine inanıyorlardı. Duaların kökeni de bu tür ritüellere dayanıyordu. Söz eylemdi, söz düşünmek ve yaratmak, doğada ayrıcalıklı olmaktı. Ptah, insanın karmaşık bir semboller sistemi olan dile uzanan bilincinin kişileştirilmiş tanrısıydı. Kalbin ve dilin ilişkisi içinde tanrıyı insana ya da insanı tanrıya yaklaştıran keşişme noktasının tam ortasında yer alıyordu. O konuşarak insanı yaratan tanrı ya da içindeki tanrıyı konuşturan insandı. Musa'nın kitabından çok

önce Ptah, ışık olsun dedi ve evren yaratıldı. Işık tanrısı kalbinin sesini dinledi ve kalbinde bildiklerini diline getirdi ve her düşündüğünü söze dökerek evreni ve içindekileri sözüyle var etti. Ptah duyularının farkında olan insandı; gözün gördüğü imgeyi, kulağın duyduğu sesi, burnun soluduğunu kalbe ileterek duyguları söze döken dilin yaratıcısıydı. Ptah kalbin düşüncüklerini dilin emriyle yaratıyordu. O sözüyle her şeyi var eden, “Başlangıçta söz vardı,” diyen ilk tanrıydı.

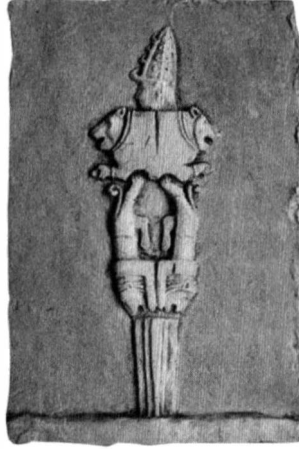
KILIÇ OYNATANLAR

Dünyanın beşinci çağında Keltler'in diyarı İrlanda'yı bilgili tanrılar ırkı Tuathe De Danann işgal etti. Tuathe De Danann, ana tanrıça Danann'ın halkı anlamına geliyordu. Bu tanrısal ırkın dinsel önderleri büyücü Druidler'di ve tanrısal savaşçılar oldukları kadar işgalin kıyımını unutturacak birçok yetenek ve sanatla donanmışlardı. Sonradan Keltler'in güneş tanrısı olan uzun kılıçlı Lugh en büyük üç Tuathe De tanrısından biriydi. Diğerleri ise İyi Dagda ve Gümüş Kollu Nuada'ydı. Güneş tanrısı Lugh yanında getirdiği ölümcül silahı afyonlayıp sakladığında Kelt diyarında örnek bir marangoz, demiri işleyen usta bir demirci, yaraları iyi eden bilgili bir hekim, inanılmaz güçleriyle büyük bir büyücü oluyordu. On parmağında on marifet büyük savaşçı Lugh'un

kılıcı ise bütün bu yeteneklere gölge düşüren korkunç bir silahtı. Lugh'un kılıcı öylesine vahşi öylesine acımasızdı ki, tanrı bir an yorulup da kılıcı elinden bırakmaya kalksa, aç kurt gibi önüne gelene yorulmadan saldırır, sonsuza kadar kana ve ete doymazdı. Kana susamış kılıcının dehşetini unutmak için olsa gerek müzikle, şiirle, etrafa anlattığı masallarla uğraşırdı tanrı Lugh. Ustaca çaldığı arptan çıkan dokunaklı müzik, korkunç silahının ucunda doğranan düşmanlarının çığlıklarını unutmak ve unutturmak içindi. Lugh elinden bırakmaya korktuğu kılıcı nedeniyle kendini ve istila ettiği dünyaları güven içinde görmüyordu. Kanla beslenen silahını ezilmiş haşhaş yaprakları içinde afyonlayarak uyuşturduktan sonra rahatça uyuyabiliyordu ancak. Güneş tanrısı karanlık ormanda ıslık çalarak korkuyu savuşturan bir insan gibi arpın tellerine dokunarak ölenlerin çığlıklarını susturuyor ve kılıcının kefareti müziğiyle ödüyordu.

Hitit taş kabartmalarında kulakları küpeli, başında boynuzlu miğferi, önünde aslanlar, yarı beline kadar insan ama belden aşağısı yere saplanmış kılıç olarak gösterilen bir tanrı yer alır. Kılıcın kişileştirilmiş biçimi olan bu figür, kılıç tanrısı Nergal'e aittir. Aslında Sümer tanrısı olan Nergal, aynı zamanda yeraltı tanrısı olarak da bilinir ama yeraltı tanrılığı eğer söylentiler doğruysa, ona kör kütük âşık olan bir tanrıçanın dayatması sonucu gerçekleşmiştir. Yeraltının güzel tanrıçası Ereşgikal kendisine kaba, saygısız ve oldukça kibirli davranan bu belden aşağısı kılıç tanrıya fena halde tutulur. Nergal, gökyüzü tanrılarının zoruyla saygısızlık yaptığı tanrıçanın gönlünü almak üzere yeraltına indiğinde, tanrıçayı o kadar önemsemez ki, hediye olarak yanında sahte taşlarla süslenmiş en ucuzundan bir sandık götürür. Yeral-

tında kendisine sunulan her şeyi, tanrıların sözünü dinleyerek geri çeviren Nergal'in dönüşü olmayan ülkenin tanrıçası, karşısında soyunduğunda akli başından gider ve hiç düşünmeden bakire tanrıçanın yatağına girerir. Kısa bir zaman sonra ateşi sönen Nergal, yukarı dönmek ister ama tanrıça onu bırakmaz. Bir yolunu bulup tanrıçayı ve kapı bekçilerini kandıran Nergal, göklere kaçar ve kadın onu bulmasın diye çarpık çurpuk, çirkin mi çirkin bir ucubeye dönüşerek saklanır. Ne var ki akıllı tanrıça onun saklanacağını bildiğinden, gönderdiği cinlere onu yakalatarak aşağıya karşısına getirir. Ve eğer tekrar yukarı kaçmaya kalkarsa yeraltındaki bütün ölüleri yeryüzüne salacağını söyler. Üstelik Nergal kuralı çiğnemiş dönüşü olmayan ülkeden bir şey almıştır ve aldığına karşılık yerine bir şey vermesi gerekmektedir. Ereşgikal artık bakire olmadığını, bu yüzden Nergal'in aldığı bekâretine karşılık aşağıda kalmasını, eşi ve yeraltı tanrısı olmasını ister. Böylece yukarının kılıç tanrısı, hem şeytana uyduğu hem de tanrıçayı alt edeceğinden fazla emin olduğu için aşağı dünyanın yeraltı tanrısı olur. Erkeksi vurgusu bir yana adaleti, erdemi, gücü simgeleyen kılıç, Hitit ordusu için çok önemlidir. Hititler bu silahı, onu kılıç tanrısı yapıp tapacak kadar yüceltirler. Kesici ve öldürücü bir silah olan kılıcın, Hitit dininde daha özel bir anlamı vardır. Kılıç düşmana karşı koruyucu ve sahibini savunan bir silah olduğu kadar, sembolik olarak da arındırıcıdır. Nergal, bilinçaltının yeraltı derinliklerinde kılıcın neden olduğu kan, kötülük ve acıdan kişiyi arındıracak olan kılıç tanrısıdır.

Kafkaslar'ın hayalî halkı Nartlar'ın ateş ve demircilik tanrısıydı, Osetler bu tanrıyı Kurdalegon adıyla anarlardı. Nartlar eskiçağın İskitler'iyile akraba, Pagan ayinlerini dans ve müzik eşliğinde, kutsal kabul edilen koruluklarda gerçekleştiren, doğa güçleriyle barışık efsanevi bir halktı. Bu efsanevi halkın tanrıları onları yaratırken hayatları için iki seçenek sunmuştu. Ya uzun ömürlü ama ünsüz bir hayat ya da kısa ömürlü ama ünü çok büyük bir hayatı yaşayacaklardı. Nartlar, uzun ama geride adlarının anılmayacağı bir hayat yaşamaktansa, kısa ama kendilerine ün bırakacak bir hayatı seçtiler. Bu halkın tanrıları da, yaratıkları halkla birlikte kısa ömürlü bir hayata hükmedeceklerini biliyorlardı. Tanrı Tlepş çeliğe su veren ve bu ayrıcalıklı işlemi çoğu kez yeryüzündeki atölyesinde gerçekleştiren bir tanrıydı.

Ateş ve demircilikle uğraşması uzaktan da olsa Yunan tanrısı Hephaisthos'u çağrıştıran Tlepş, tanrısı olduğu halk için silah, zırh ve iş aletleri yapardı. Savaşta yaralanan kişilerin kemiklerini ve kafataslarını onarır, bir sonraki çarpışma için dayanıklı hale getirirdi. Tanrı insanlarıyla birlikte yaşıyor, onlar için üretiyordu ve eğer alnında yedi tane boynuz taşımasa, atölyesinde ateşin önünde çalışan herhangi bir ölümlü demirciden farksızdı. Onu insandan ayırarak demirci bir tanrı yapan, madeni çıplak elleriyle eritmesi ve özel bir sıvıya batırarak sertleştirmesiydi. Gökyüzündeki atölyesinde bazı özel silahlar ürettiği de biliniyordu ama sihirli güçleri olan bu silahları yaratırken ne yaptığını kimse görmemişti. Tlepş'in kahramanlar için geliştirdiği başka bir yöntemi vardı ki, bu alandaki seri üretiminde Yunan tanrılarını çoktan geride bırakmıştı. Tlepş birçok kahramanın bedenini, tamamen çelikten yaparak dayanıklı hale getirirdi. Çelikten bedenleri olan bu kahramanları önce ateş üzerinde kor haline getirir, sonra deniz suyuna ya da özel bir sıvıya ki birçok hikâyede bu sıvı dişi kurt sütüdür, yatırarak sertleştirirdi. Her insanı çelikten yenilmez kahramanlara dönüştüren Tlepş yine de korkusuz Nart halkının yok olmasına engel olamadı. Nartlar, hayvanlar gibi onursuzca çoğalarak yıllarca yaşamak istemediler. Kısa ama kahramanca yaşamayı seçtikleri için açlık çekerek yavaş yavaş öldüler. Elleri kalan yiyeceklerle son yemeklerini yediler, müzik eşliğinde son danslarını yaptılar ve sonra topluca derin bir uykuya yattılar. Nart halkının halâ o bilinmeyen yerde tanrılarıyla birlikte uyuduklarına inanılmaktadır.

ŞEYTANLIK PEŞİNDE OLANLAR

XXX

★ 55 ★

Baphomet

Doğanın bereketini çoğaltan belki biraz yabani görünüşlü ama neşeli bir Pagan tanrısıydı. Sonra hakkında olmadık karanlık söylentiler çıkarıldı, yerden yere vurularak aşağılandı, kovuldu, kendisinden korkuldu; daha kötüsü, tanrılıktan alaşağı edilerek, bir karşı tanrıya yani şeytana döndürüldü. Hani dile gelip konuşsa hakkında anlatılanlar üzerine söyleyecek söz bulamaz, insanlar adına kendisi bile utanırdı. Tapınak şövalyeleri onun yüzünden yakıldığında, onun için sapık bir şövalyenin ölü bir cadıyla birleşmesinden doğan şeytan olduğu söylendi. Bir inanç diğerini aşağılamak için onu ve adının gizli anlamlarını kullanı-

yordu. İsmi öyle çevrilirse Arapça şöyle okunuyordu, tersten bakılırsa şu anlama geliyordu. Hikmet anlamına gelen Sophia'dan, Arap tanrısı Yehova'ya uzanan zengin bir etimolojik yorum vardı arkasında. Onu gösteren putlarda göbeğinde bir çift yılan, başında boynuzlar, bazen alnına kazılmış pentagram, ama en şeytani olarak da erkek bedeninde iri kadın memeleriyle, kısaca şeytanın bütün işaretlerini taşıyordu. Gizem örgütlerinden gizli örgütlere, Satanist topluluklardan özel cemiyetlere, kanlı tarikatlardan popüler kültürün yazılı görsel bütün ürünlerine kadar, posası çıkıncaya kadar bazen tapıldı bazen taşlandı; dövme oldu bedende, yüzük oldu parmakta taşındı. Baphomet hem tanrı oldu hem şeytan. Yüzyıllardır süren bu baş döndürücü yolculuğunda yıprandı, yoruldu ve artık kim olduğunu hatırlamayacak kadar yaşlandı. Göbeğindeki sarmal yılanların, doğanın daima yenilenen sonsuz yaşam enerjisini taşıdığını, boynuzların nasıl eril gücü simgeliyorsa, erkek bedeninde kadın memelerinin de doğanın doğurgan üretkenliğine işaret ettiğini artık hatırlamakta zorlanıyordu. Pan ve Dionysos'un kült hayvanı olan keçinin tıpkı yılan gibi, neden şeytanın hayvanı görüldüğünü, o inatçı keçi kafası bir türlü alıyordu. Bir zamanlar çölün insanları, başlarına gelecek kötülüğü önlemek ya da günahlarının kefareti için çöle kurban olarak bir keçi bırakırlardı. Baphomet keçiyi hatırladı hatırlamasına ama insanların o keçiye ne ad verdiğini hatırlayamadı.

★ 56 ★

Erlik

Eğer yaratılışta kendine ayrı bir dünya yapmak için tanrıdan gizli toprak çalmasaydı tanrı ile dostluğu ve yoldaşlığı devam edecekti. Bir ağız dolusu toprak yüzünden başlangıçtaki Kişi olma ayrıcalığını ve onurunu kaybederek tanrının yanından sürüldü. Sürgünde de rahat durmadı ama yine de bir yolunu bulup tanrıdan bağışlanmayı diledi hattâ bağışlandı ve göklerden bir yer kopartmayı bile başardı. Ama mayası kötü denilir ya, Erlik de öyleydi işte. Göklere sığamadı ve tanrı tarafından yeraltına sürülerek en sonunda hüküm süreceği yeri buldu. Erlik kişileştirilen tanrılardan biriydi, birçok yerde kana susamış yaşlı bir adam gibi gösterilirken kimi zaman da kara kaşlı, kara gözlü, sakallı ve kulaklarına kadar kıvrılan bıyıklarıyla güçlü kuvvetli bir erkek olarak figüre edildi. Çoğu zaman bu görüntüsüne geyik ya da ağaç köklerini andıran boynuzlar eklenirdi. Atından üzerindeki zırhına, her şeyi ait olduğu yeraltının karanlığı kadar siyahtı. Siyah kötülüğün, karanlık yanın, hastalık ve ölümün rengiydi. Altay inancına göre Erlik'in dokuz oğlu ve dokuz kızı da Şaman tören-

lerini yöneten kara kamlarla ilişki kurarlardı. Oğlanlar kızlara göre daha iyi sayılırdı ve Erlik ile ilişkiye geçen kara kamlara yardımcı olurlardı. Kızlar kardeşlerinin aksine tam babalarının kızlarıydı, işleri güçleri tören sırasında kamların aklına girip onları baştan çıkararak başarısızlığa uğratmaktı. Erlik iyiliğin tam karşısında yer alan tanrıydı ve söylencelerde hikâyesi değişse de, yıkıcı enerjisi hiç değişmeyen şeytanla bir tutulurdu. İnsanların başına gelen her tür felaketin nedeni ona bağlanırdı. Hastalık, bela ve ölüm getiren kötülüğüne karşı insanlardan istediği kanların bedeli olarak ona kurbanlar sunulurdu. Tanrının öfkesi mutlaka yatıştırılmalıydı yoksa Erlik, insanların canını almakla yataşmaz onları yeraltında kendisine hizmet etmesi için karayılardan kamçısı altında inleterek köle gibi çalıştırırdı.

★ 57 ★

Loki

Loki aslında bir buz devinin oğluydu ama bir söylentiye göre Odin, onunla kan kardeş olduktan sonra Kuzey tanrılarının biri olarak kabul edildi. Odin'le kan kardeş olsa bile tanrılar arasında eğreti kaldığını, ona güvenilmediğini ve daima yabancı olacağını biliyordu. Onlara ne kadar yardım ederse etsin onlardan olamayacaktı. Kuzey onu genellikle kötülükle bir tutuyor, bu aykırı yaratığa tanrılar arasında düzenbaz, yalancı ve hilekâr olarak yer veriyordu. O da doğasından beklendiği gibi bir buz

devi olarak soğukkanlı bir katil ve her an kavgaya çıkarmaya hazır saldırgan ve kıskanç bir yaratık gibi davrandı. Keskin zekâsını usta işi yalanlar uydurmak, şeytanın aklına gelmeyen dolaplar çevirmek için de kullandı, tanrıların başı belaya girdiğinde onları kurtarmak için de. Odin'i kurtarmak için cüce Andvari'nin yüzüğünü almaya giden sadece Loki olmuştu. Thor'un çekici bir dev tarafından çalındığında, geri almak için Thor'u kadın kılığına sokarak, çekici devin elinden kurtaran yine oydu. Parlak zekâsından başka en önemli özelliği kılık değiştirebilme yeteneğiydi. Keşke bu üstün özelliklerini iyi bir tanrı olmak adına kullansaydı ama Kuzey'in kıyametini getireceğini bilerek, Balder'in ölümünü planladı. Belki de tüm istediği Balder gibi iyilik dolu bir tanrı olmaktı ama ne yaparsa yapsın iyi olarak kabul edilemeyeceğini biliyordu. Bu yüzden Balder'i hep büyük bir kıskançlıkla izledi. Dünyada Balder'i öldürecek nesnenin ne olduğunu öğrenmek için kadın kılığına girerek Balder'in annesi tanrıça Frigg'in yanına gitti. Hiçbir şeyden kuşkulanan annenin ağzından dünyada oğlunu öldürecek olan tek silahı öğrendi. Bu zararsız görüldüğü için kutsal yeminin dışında kalan küçük bir ökse otuydu. Balder öldüğü zaman bütün tanrılar onu tekrar diriltecek olan gözyaşlarını verirken, Loki gözyaşlarını vermediği için dirilemedi. Loki bu son yaptıklarından ötürü tanrılar tarafından cezalandırılacağını biliyordu. Bu yüzden hep uzaklara, çok uzak dağlara kaçtı ve artık gidilebilecek bir uzaklık kalmadığında tanrıların izini bulmamasını umarak bir ev yapıp saklandı. Ama tanrılar onun izini buldular, Loki somon balığı olarak kendini saklamak istese de Thor onu yakaladı ve kıyamete kadar bir mağaranın sonsuz ıssızlığına kapattı. Zaten o kadar ıssız ve yalnızdı ki, o mağara Loki'nin kıyamete kadar tek yuvası oldu.

★ 58 ★

Seth

Çölün amansız fırtınalarını yöneten, aşağı Mısır'ın koruyucu tanrısıydı. Ne zaman yukarı Mısır, aşağı Mısır'ı ele geçirdi; Mısır'ı koruyan yardımsever bu tanrı, kelimenin tam anlamıyla saf kötülüğün kendisi hattâ ilkesi oldu. Yukarı Mısır'ın tanrısı Horus'un baş düşmanı, kardeş tanrı Osiris'in psikopat katili, şeytanın Mısır'daki karşılığına dönüştü. Kötülüğün yazgısı onun üzerine daha ana rahminde yazıldı ve Seth anası tanrıça Nut'un karnında bir yarık açarak dünyaya istediği zamanda geldi. Önceki iktidarın gücünü simgeleyen erkeklik organını şahin başlı tanrı Horus kopartana dek gök ve yeryüzünde kötülük için var olacaktı. II. Ramses kendini onun dostu olarak ilan etmişti ama ölüme inanmayan eski Mısırlılar, Seth'in adını titreyerek

ağızlarına alıyorlardı. Öylesine kötü olarak resmedildi ki, çoğu tanrının başlarını simgeleyen hayvanın Mısır'da karşılığı varken kötülük tanrısı gerçekte olmayan hayali bir yaratığın eşek kulaklı ürkütücü başını taşıyordu. Papirüsler ve Mısır'ın Ölüler Kitabı onun daha ışık doğmadan, ruhlar ve tanrılar olmadan önce karanlığın büyük ve korkunç yılanı Apophis olarak evrende var olduğunu yazdılar. Her türlü karanlığın ve kötülüğün adıydı. Satan adının kökeni ona dayandırıldı; kardeş katiliğinin, insanın kanını donduran acımasız katillerin ya da işkenceci cellâtların ilk örneği oldu. Daha önce de Horus ve Osiris bölümlerinde anlatıldığı gibi sonu trajik bir cinayetle biten hikâyenin anti kahramanıydı. Kardeşi Osiris'i çok sevilen ve saygı gören bir tanrı olduğu için kıskandığından korkunç bir hile, soğukkanlı bir entrikayla öldürdü. Yardımcılarına Osiris'e fark ettirmeden ölçülerini aldırды, hem de gölgesinden ve tam onun bedenine uyacak bir sandık yaptırdı. Farkında olmadan belki ilk tabutun da yaratıcı tanrısı olmuştu. Herkesin davetli olduğu bir şölende bu sandığa kimin bedeni uyarsa ona armağan edeceğini söyledi. Kardeşinden hiç kuşkulananmayan Osiris bedenine tamı tamına uyan sandığın aslında tabutu olduğunu bilmeden içine girdi. Seth çivilediği sandığı Nil Nehri'ne atarak kardeşini boğdu ama bununla yetinmedi, cesedini paramparça etti ve her parçasını ülkenin dört bir yanına savurdu. Seth daha sonra babası Osiris'in intikamını alacak olan yeğeni Horus'la da savaştı. Bu ölümüne bir savaştı; aydınlıkla karanlığın, iyilikle kötülüğün, iktidarların, gökyüzünde olduğu kadar yeryüzünde de sonsuza dek süreceği erk savaşıydı.

★ 59 ★

Veles

Bu Slav tanrının adının Türkçe karşılığı “Köprülü”dür ve Makedonya’dan başka birçok yerde de tanrının adıyla anılan şehirler kurulmuştur. Şamanlar’ın döneminde çobanların övüncü parlak bir Pagan tanrıydı ama sonra nasıl olduysa kurt adamların, vampirlerin her türlü bela ve hastalıkların tanrısı olarak şeytanla bir tutuldu. Göklerin tanrısı Perun’un sıkça yıldırımlarıyla vurduğu yeraltının tanrısıdır ve aralarında başlangıçtaki amacından sapmış bir savaş sürüp gider. Sakallı, üzerinde vahşi bir hayvan postu ile başında boynuzları, duruma göre genç ya da yaşlı gösterilir. Çoğu zaman ya bir ayı ya da kurt eşlik etmektedir tanrıya. Alnındaki boynuzlar ise onun boğa, sığır ya da koç gibi

hayvanlar ve çobanlarla koruyucu tanrı olarak ilişkisini simgeler. Ama tanrının şeytanla ilişkilendirilmesi alnındaki boynuzlardan daha çok yılan ya da ejderha ile bir tutulmasıyla ilgilidir. Yaratılıştta suların ötesinde göklere uzanan ulu kayın ya da hayat ağacının üst dallarında baş tanrı Perun otururken, ağacın yeraltındaki köklerinde de tanrı Veles oturmaktadır. Veles'in yılan ya da ejderha gibi düşünülmesinin Pagan inancıyla doğrudan ilgisi vardır. Veles'in diğer önemli sembolü söğüt ağacı su kenarlarında yetişen bir ağaçtır. Söğüt ağacı, yılan ile birlikte tanrının sularla olan ilişkisini ve onun ölümün yanında hayatın yenilenen gücünü veren bir tanrı olduğunu açıklar. Veles eski Slavlar'a göre şeytanla eş tutulan kötülük tanrısı değildir aslında. Hayatın sürekliliğini sağlayan iki temel ilkedden, iki karşıt gücün vazgeçilmez birlikteliğinden biridir. Bu güçler kök ve gövdenin dalları olarak yaşam ağacının daima ayakta kalması için durmadan savaşırlar. Yılan şeytanla bir tutulmadan önce ölümsüzlüğün sembolüydü. Yılan deri değiştirme özelliği ile ölüp yeniden doğma yani ölüm ve doğum döngüsünü simgeliyordu. Yılanın fallik bir simge olmazdan çok daha önce doğrudan dişil bir anlamı vardı. Sümer'den Yunan'a Hayat /Bilgi ağacını bekleyen her zaman bir yılan olmuştur. Tıbbın sembolünün yılan olması bilgiyi bekleyen koruyan görevinden başka yaşam ve ölüm bilgisinin sırrını kendinde taşımasıdır. Ve tanrı Veles çobanların, ormanların, yeraltının tanrısının yanı sıra büyü'nün, tıbbın da tanrısıdır. Bilgisinin gücü karşısında yeryüzü ondan çekinmiş onu yeraltının karanlığına sürgün ederek vahşi bir kurt adama, boynuzlu bir şeytana, ağzından alev saçan ejderhaya dönüştürmüştür. Veles'in yeraltında kök salan varlığına dair tek korkumuz bizi yutmak için yaşam ağaçlarımıza tırmanan yılanın ölüm olduğunu bilen ama unutmak isteyen bilinçli yanımızdır.

KISKANILANLAR

xxx

Kuzey tanrıları arasında insanın ölümlü yazgısına yaklaşılmış tek tanrı o oldu. Yeryüzünde öleceğini bilerek ama hiç ölmeyecekmiş gibi tutkuyla yaşamaya devam eden insanın, göklerdeki tanrısal karşılığıydı. Balder, bir ölümsüz olarak tanrılar arasında, kendi ölümünü bilerek hattâ onu düşünce görerek yaşadı. Odin'in tanrılar arasındaki en gözde oğluydu ve o öldüğünde tüm tanrılar kıyametin başlayacağını biliyorlardı. Balder iyi bir tanrıda bulunabilecek bütün üstün nitelikleri taşıyordu.

Aydınlığın tanrısı çok yakışıklıydı, öylesine ışıltılı bir güzellikle parlıyordu ki, onu görenlerin gözleri kamaşıyordu. Yalnızca iyi yürekli bir tanrı değil aynı zamanda en erdemli, en saf ve en sevecen tanrıydı. Ölümünü gören ve buna katlanan bir bilge öte yandan ölümüyle, Kuzey'in kıyameti Ragnarok'u başlatacak bir kıyamet habercisiydi. Odin'in kan kardeşi buz devi kötü Loki, onu ölümüne kıskanıyordu. Öylesine kıskanıyordu ki onu çok yakın kardeşinin eliyle öldürdü. Gözleri görmeyen kardeşi Hod, kötü Loki'nin kıskançlığından ve tuzağından habersiz eline tutuşturulan ökse otunu onun yüreğine sapladı. Herkesin bildiği ama önleyemediği bu ölüm tanrılar katında da olsa ölümün kaçınılmazlığını vurguluyordu. Onun ölümü aynı zamanda dünyanın da ölümü olacaktı. Balder öldüğünde Kuzey'in kıyameti olan korkunç Ragnarok savaşı başlayacak ve dünya önce ateş, sonra tufanla yok olacaktı. Balder her şey yıkılıp yeniden oluştuğunda tekrar hayata dönecekti. O sonsuz ölüm ve yaşam döngüsünün simgesiydi. Her şey çürümeye ve çökmeye başladığında ölüyor sonra yepyeni bir oluş içinde yeni bir tanrısal düzende yaşamak için yeniden dönüyordu. Balder'in ölümü her türlü çöküşü yaşayan dünya döngüsü için bir kurtuluştı. Balder hem kıyametin habercisi hem kurtarıcı hem de yeni bir döngü için verilen kurbandı.

Tanrılar dünyası insanlar arasında yaşanan kıskançlıklardan daha vahşi sahnelerle doludur. Jüpiter gibi gökyüzünde ve yeryüzünde olabilecek en büyük güce sahip bir tanrı, çok fazla adı sanı duyulmayan kendi halinde bir tanrıyı, salt yakışıklı diye yeraltı cehennemine sürgüne göndererek cezalandırmıştır. Roma'nın kendine karşı rakip tanımayan baş döndürücü büyülenmesinin göklerdeki tanrısal yansıması olan Jüpiter, kendinden daha parlak yerel bir tanrının varlığına katlanamamıştır. Baş tanrı Jüpiter özgün bir tanrı değil oradan buradan ithal edilmiş; biraz Yunan Zeus, biraz Etrüsk gök tanrı, biraz Sabin ve Latin olmak üzere parçalı kimlikli bir tanrıydı. O daha Roma semalarında görünmezken, Etrüsk diyarının tanrılarından olan yakışıklı Mantus, kendi halkı tarafından sevilerek yüceltilmiş

bir tanrıdır. Jüpiter ayağının tozuyla Roma panteonuna yerleşir yerleşmez, olanca çekiciliğiyle ortalıkta dolaşarak hayranlık toplayan Mantus'u fena halde kıskanır. Etrüsk artık tarihinin sonuna gelmiş, şehirleri kadar tanrıları da birer birer Roma'nın eline geçerek, sanatı ve kültürü eritilmiş bir uygarlıktır. Artık güç, egemenlik ve geri kalan her şey Roma'nın tekelindedir. Mantus eski tanrılar arasında yakışıklılığı ile sevgi ve ilgi gören bir tanrıyken, Roma tanrılarının da ilgisini ve beğenisini çekince, Jüpiter'in hışmına uğrar. Rakip istemeyen Roma'nın baş tanrısı, onu derhal göz önünden görülmeyen bir bölgeye ve bir daha gökyüzüne çıkamayacağı bir göreve tanrı olarak sürer. Jüpiter, yakışıklı tanrıyı yeraltının ölümler dünyasına tanrı olarak atayarak, kendisini ve herkesi gölgede bırakan güzelliğini yeraltının karanlığına gömer. Bundan böyle onun güzelliği, gökyüzünün parlaklığını gölgede bırakamayacak ancak yeraltı sakinleri ile ölümler üzerinde etkili olacaktır. Baş tanrı, ilgi merkezi olan rakip Mantus'tan kurtulunca gözünü bu kez Etrüsklü bir tanrıça olan güzel Mania'ya çevirir ama kız kendine hiç yüz vermeyince, hırsından onu da yeraltına, ölümler dünyasına sürgün eder. Aslında iyi hattâ bilmeden hayırlı bir iş de yapmış olur. Yukarda karşılaşmayan yakışıklı tanrı Mantus ile güzel Mania aşağıda birbirlerini görür görmez âşık olup evlenir ve mutlu bir yuva kurarak çocukları karışır. Roma tanrısı Jüpiter, Etrüsk tanrılarını yeraltına sürgün ederek onlardan kurtulduğunu sanır. Ama öyle bir zaman gelir ki, güzel Mantus'un oğlu kahraman Manes, ölümsüzlükten ölümlü bir hayata geçmeyi göze alarak, Jüpiter'e karşı korkusuzca ayaklanır.

Yunan zenginlik tanrısı Plutos'un, toprağın bereketli tanrıçası Demeter ile "Altın Post" seferinin ünlü kahramanı İason'un oğlu olduğu söylenir. Girit'in ekilmeyi bekleyen tarlalarında güzel tanrıça, yakışıklı kahramanla sevişerek Plutos'u dünyaya getirmiştir; daha doğrusu Hesiodos, kitabı *Theogonia*'da öyle anlatır. Soyundan gelen bereket ve altının tanrısal mirasçısı olarak Plutos; zenginlik ve servet tanrısı, kısaca paranın tanrısıdır. İşi gereği her yeri gece gündüz demeden dolaşır ve daha o çağlardan beri kendisi paranın uyumadığına dair neredeyse antik bir kanıttır. Rastladığını, onu eline geçireni, işine geleni gelmeyen paraya ve servete boğarak zengin eder. Antik Yunan'ın büyük komedi yazarı Aristophanes, paranın insanlar arasında hiç de adil olmayan dolaşımını, para tanrısının serveti keyfi olarak dağıtmasını eleştirmek için onu kör ve yaşlı bir adam olarak sahneye çıkartarak tanrıyla dalga geçer. Yazarın anlattığına göre Plutos, çok küçükken kendisine yalnızca akıllı ve erdemli insanlarla görüşeceğine dair söz vermiştir. Kötülerin asla yanına uğramayacağı-

na sadece iyilerle dost olacağına yemin eden bir tanrı elbette Zeus'un hoşuna gitmez. Yeryüzünde ve gökyüzündeki düzenin koruyucusu olarak Zeus, paranın akıllı ve erdemli insanlar elinde düzeni değiştireceğini bilmektedir. Plutos'un verdiği sözden dönmeyeceğini bilen Zeus, tanrının gözlerini kör eder. Gözü kör olduğunda paranın kime gittiğini ya da kime ne verdiğini bilemeyecektir. Plutos, sahip olduğu o büyük gücü, yani parayı gözleri göremediği için erdemsizmiş, aptalmış, hak etmiyormuş, kötüymüş bakmadan "körlemesine" önüne gelene dağıtmaya başlar. Ortaya çıkan eşitsizlikte zenginlerden yana Plutos'un ayarlaması mümkün olmayan bir yığılma olur. Ve nedense herkesi zengin eden para bir türlü yoksullara denk gelmez. Körlüğün neden bazılarını zengin etmeye yaradığına dair ne Zeus'un ne de para tanrısının akla uygun doğru dürüst bir açıklaması vardır. Plutos'un körlüğünden bazıları ölçüsüzce zengin olurken, yoksulların payına da zenginlere iç geçirip tanrıya söverek "paranın gözü kör olsun" demek düşmüştür.

★ 63 ★

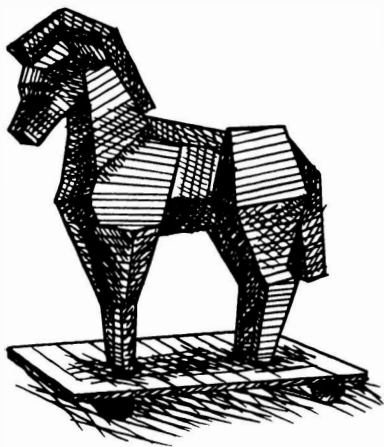
Priapos

Ufak tefek çarpık çurpuk bir adamcağızdı ama boyundan büyük erkeklik organını bağlarda bahçelerde hiç utanmadan insanın gözünün içine sokarak dolaştırırdı. Doğurgan kalçalı, sarkık göbekli ve en az üç memeli dev anası tanrıçaların dişil egemenliğine son verilirken, doğurganlığın bereketi karşısına bu bücürün devasa fallusu bereket tanrısı olarak çıkarıldı. Küçük adamın büyük varlığıyla yaz dönümü gecelerinde bazı porno olaylara karışıp alay konusu olmasının baş sorumlusu kadınlar olmuştu. Zavallı bereket tanrısı, anası Aphrodite’i kıskanan tanrıça Hera’nın elinin bir dokunuşuyla, böyle sakat bir ucube olarak doğmuş ve sanki böyle doğması kendi suçuymuş gibi anası tarafından terk edilerek, bir dağ başına çobanların eline bırakılmıştı. Çirkin ve sakat üstelik anormal bir organla doğmuş olduğu için daha bebekken ötekileştirilerek dışlanmıştı. Başına gelenlerin sorumlusu kadınlar olmasına karşın Pria-

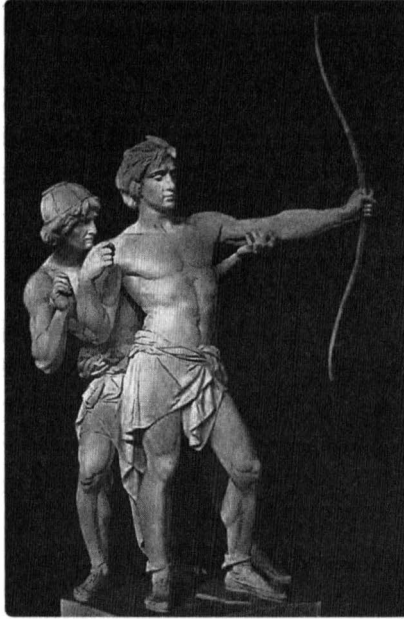
pos yine de kadınların ve fahişelerin koruyucusu oldu. Küçük adamın ölçsüz bir abartıyla gövdesinin altında taşıdığı daimi ereksiyondaki organı, erkekler arasında hiç de adil olmayan bir kıyaslamaya yol açıp moral ve sinir bozucu olunca bereket tanrısı birçok yerden kovuldu. Hakkında anlatılan müstehcen hattâ Antik çağın pornosu kimi söylentiler bir yana onun için en hayret verici olanı, herhalde Osiris'in parçalanan cesedinde bulunamayan cinsel organının kendisi olmasıydı. Bu fantastik dedikoduya göre tanrıça İsis, kocası Osiris'in kaybolan en önemli eksik parçasını bulunca onun cinsel organını bir tanrı haline sokmuştu. Buna göre Priapos ölen tanrı Osiris'in erkeklik organıydı. Erkek dilinden çevirisini yaparsak; fallusun bir kadın tarafından tanrılaştırılması organı çok büyük olan Priapos'u yaratmıştır.

KANDIRILANLAR

★ 64 ★

Hod

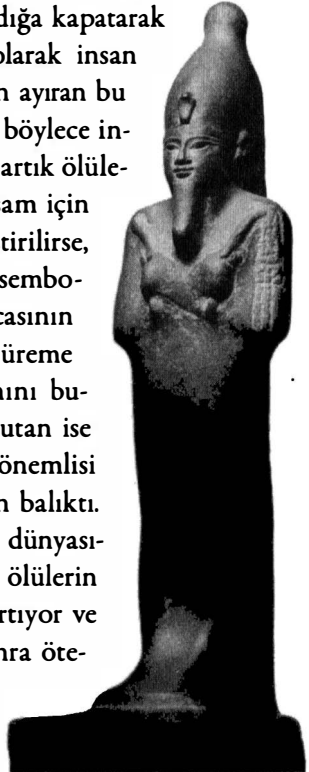

Vikingler'in tanrısı Hod, Kuzey'in güneşten yoksun karanlık günlerinin ve uzun kışlarının, ışığı görmeyen kör bir tanrı üzerinden kişileştirilmesi idi. Hem kör hem de talihsiz bir tanrıydı çünkü istemeden ve bilmeden ikiz kardeşi Balder'i öldürmüştü. Balder, tanrılar arasında en güzeli, en iyisi kısaca bütün iyi özellikleri kendinde toplamış, parlak ve sıcak ışık tanrısıydı. Hod ise ikizinin aksine soğuk kışların ve karanlığın kör tanrısı. Balder annesi tarafından bir büyü ile ölüme karşı korunuyordu ama onu kıskanan ve ölmesini isteyen dev Loki, büyüü boza-

cak olan bitkiyi öğrendi. Tanrılar ortalarına Balder'i almış, ne atarlarsa atsinlar onu öldürmeyeceğini bildiklerinden ellerine geçeni atarak kendi aralarında eğleniyorlardı. Kardeşinin nerede olduğunu göremeyen Hod, tanrıların arasına katılamadığı için bir köşede beklerken, bunu fırsat bilen Loki kör kardeşe yaklaştı. Loki'nin kendisine yardımcı olacağına güvenen Hod, eline ne tutuşturulduğunu bilmeden ve onun yönlendirmesiyle kardeşini öldürdü. Balder'in ölümü kıyameti başlatacak olan olaydı ve Hod aydınlığı öldürerek kıyameti başlatan karanlık oldu. Kötü Loki'nin kandırdığı, gözleri görmeyen Hod, bilmeden kardeş katili olduğu için masum ve talihsiz bir tanrı olarak anlatıldı. Ne var ki kardeş katilliğine neden olan bu körlük, kıyamete uzanan yolda o kadar da masum değildi. Kötülük ve entrikaları bilinen Loki, tanrıların düşmanı devlerin soyundan geliyordu. Gözleri görmeyen kış tanrısının, ne yapacağı belli olmayan Loki'ye güvenmesi sadece körlükle açıklanamaz. Körlüğüne karşı diğer duyuların daha yoğun çalışması beklenen tanrının bu kadar saf, bu kadar duyarsız ve "kör" olması bir kenara yazılmalıdır. Söz konusu olan tanrının körlüğü değil ama içinde olduğu körleşmedir. Aydınlığa ve ışığa kapalı bir körlüktür üzerinde durulması gereken. Sonuçta öldürülen aydınlık ve ışıkla sembolize edilen tüm değerlerdir. Hod, bizi kıyamete sürükleyen karanlığın "kör" gözleri ve kötülüğe teslim olarak kardeşlerini öldüren körleşmenin trajik sembolüdür.

En eski ve ezeli kardeş kavgasının kurban tarafı, Mısır'ın sonradan ölümler tanrısı olan Osiris'ti. Kardeş katili ise Mısır'ın kötülükle bir tutulan tanrısı Seth. Cinayete neden olan kıskançlık ise, Osiris'in iyiliği ve insanların ona duyduğu büyük sevgiydi. Kötülük planlı bir cinayetle, bu sınırsız sevgi ve iyiliği soğukkanlı bir şekilde bir sandığa kapatarak acımasızca öldürdü. Osiris, bir tanrı olarak insan gibi acı çekerek ölmüştü. İnsanı tanrıdan ayıran bu büyük deneyimi insan adına yaşamış ve böylece insana en fazla yaklaşan tanrı olmuştu. O, artık ölümlerin tanrısı, ölümlerin yargıç, ölümsüz yaşam için dirilişe karar veren hattâ daha derinleştirilirse, bilinçte ölüme dair oluşan düşüncenin sembolik figürüydü. Bu yüzden tanrıça İsis, kocasının cesedinin tüm parçalarını bulmuş ama üreme ve bereket simgesi olan erkeklik organını bulamamıştı. Tanrının erkeklik organını yutan ise birçok kültürde bereketin ama daha da önemlisi yeniden doğuşun simgesi olarak görülen balıktı. Osiris artık başka bir dünyanın; ölümler dünyasının, üremeye gerek olmayan ölümün ve ölümlerin tanrısıydı. Kalpleri vicdan terazisiyle tartıyor ve yaşarken iyi olan insanları öldükten sonra öteki dünyada sonsuz yaşamla ödüllendiriyordu. Mısırlılar ona inandığı için ölüme inanmıyor, Osiris gibi eğer iyi

ise, öldüğünde öteki dünyada yeniden doğacağını biliyordu. O insanın öte dünyaya ait yeniden dirilme umudu, yeni bir hayatın hayali ve sonsuz yaşamın inancı oldu. Bütün Mısır'ın kalabalık bir figürasyonla katıldığı günlerce süren, belki de ilk sokak tiyatrosu olan Osiris Acı Çekme Oyunları'nda, Firavun Osiris, eşi de İsis olarak rol alırlardı. Tüm ülke bu oyunlarda rol alarak ölümle yüzleşiyor, ölümün ve ölümden sonraki hayatın da provasını yapıyordu. Mumyalamadan piramitlere bütün o heykeller ve resimlerle Mısır sanatı, öldükten sonra da devam etmesi istenen yaşamı korumak üzere yaratılmıştı. Ölen ve dirilen tanrı Osiris, insanları mevsimsel döngülerden daha anlamlı bir inanç ve umuda davet ediyordu. Her ölünün adil olarak yargılandığı, kötülüğün ilahi adalet tarafından cezalandırıldığı, iyiliğin ise sonsuz yaşamla ödüllendirileceği, dünyanın benzeri olan öteki bir dünyaya.

Yunan ölüm tanrısı Thanatos, hayatımıza yön veren iki ana içgüdüden birini, ölümü yönetiyordu. Freud ölüm güdüsünün aslında kişinin ölüp toprağa karışmak isteği olduğunu söylemişti. Ona göre bu ölme isteği bilinçaltında saklanırken dışarıya başkalarına saldırmak şeklinde ortaya çıkmaktaydı. Yunan ölüm tanrısının da tam olarak başına gelenler buydu. Ozanlar istedikleri kadar onun demirden yüreğinden, merhametsizliğinden söz edip dursunlar. Thanatos, insanların elinde düpedüz maskara edilmiş bir tanrıydı. Bir kayayı sonsuza kadar bir tepeye çıkarmakla cezalandırılan Korinthos kralı Sisyphos, onu bir kere değil tam iki kez maskara etti. Kurnaz ve akıllı Sisyphos, insanların en gizli hayatı ölümü kandırmayı, ölümden hiç korkmadan ve hattâ tanrılarla dalga geçmeyi göze alarak başardı. Zeus'un buyruğuyla onu yeraltına götürmek için gelen ölüm tanrısını kendisi yerine bir güzel zincirledikten sonra elinden kurtuldu. Thanatos kapatıldığı yerde zincirlenmiş olarak ona söverken yeryüzünde sırası gelmiş olan ölümler de gecikiyordu. Saygınlığına gölge düşen ölüm tanrısı kurtulur kurtulmaz bu kez Sisyphos'u yakala-

dığı gibi yeraltına Hades'e getirdi. Ama akıllı kral yeraltına iner inmez doğrudan tanrıça Persephone'nin yanına gitti. Cenaze töreni yapılmadan apar topar aşağıya getirildiği için cenazesini kaldırmak üzere tanrıçadan izin istedi ve Thanatos'un elinden ikinci kez kaçarak yukarı çıkmayı başardı. Ölüm tanrısı ile insanların dalga geçmesinin en abartılı örneği ise Herakles tarafından pataklanmasıydı. Herakles sevgili arkadaşı Admetos'un karısı Alkestis'i almaya gelen ölüm tanrısını altına alıp evire çevire bir güzel dövdü. İnsanlar tarafından kandırılan, alt edilen, zincirlere vurulan hattâ dayak yiyen Thanatos, insanların bu saldırganlığı karşısında sabırlı, serinkanlı ve edilgendi. O zaten ölümdü ve insan ne yaparsa yapsın sonunda kazananın daima kendisi olacağını biliyordu.

MÜNZEVİLER

XXX

Poseidon oğlu rüzgârlar tanrısı Aiolos, belki bütün rüzgârları yönetme gücünü elinde tuttuğundan belki bu gücü bir gün yönetemeyeceğinden korktuğundan, yüksek güvenlikli bir adada yaşıyordu. Onun hakkında yazan ozanlar özel adası Aioli'de, esip gürlemek ya da püfür püfür esmek için emrini bekleyen rüzgârları ve ailesiyle birlikte çoluk çocuk sorunsuzca yaşadığını anlatırlar. Gerçekten öyle mi yaşıyordu bilinmez ama anlatılanlara göre, Aioli adasına adım atmak bir yana yaklaşmak bile çok zordu. Ada sanki karanlık, gizli işler çeviren veya ölümcül deneyler uygulayan deli bir adamı saklamak üzere yapılmış çok yüksek tunçtan duvarlarla çevriliydi. Adaya kazara erişen denizciler önlerinde yükselen tunçtan duvarları aşabilse-ler bile bu defa tanrının yaşadığı saraya ulaşamazlardı. İthaka kralı Odysseus Troya savaşından sonra yurduna dönerken, bu tunç duvarları Aiolos'un izniyle geçerek şehre ulaşmayı başarmıştı. Rüzgârlar tanrısının oturduğu şehir ise baş döndürücü

bir yükseklikte, göklere kadar yükselen yalçın kayaların üzerinde kurulmuştu. Aiolos'un bütün rüzgârları içinde tuttuğu, ağız sıkı sıkıya gümüş sicimle bağlı, kalın öküz derisinden yapılmış tulumları vardı. Tanrı, Odysseus saraydan ayrılırken gemisiyle ülkesine sağ salım dönmesi için, bütün yönden esen azgın rüzgârların kapatıldığı tulumlarından birini hediye etmişti ona. Aiolos rüzgârları, iklim ve havanın durumuna ve göndereceği bölgelere göre çıkartarak yardımcılarına dağıtırdı. Bu rüzgârları elbette baş tanrı ve amca Zeus'un izniyle tulumun içinden çıkartıp yardımcılarına veriyordu. Deniz yolculukları için çok önemli olan dört ana rüzgârın yönetimini kendi çocukları arasında değil Titan soyundan Astraios'un oğulları arasında paylaştırmıştı. Denizcilerin korkulu rüyası kızıl yeleli, azgın kuzey rüzgârı olan poyraz, kara suratlı hırçın Boreas'tı. Ruhsal bunalımlarını sıkıntı olarak üfüren güney rüzgârı ise lodos ya da Notos. Diğer iki ana rüzgâr ise, sıcak ve kuru samyeli Euros ile istediğini zorla da olsa alan batı rüzgârı Zephyros yani karayeldi. Rüzgârlar tanrısı elinde tuttuğu büyük güçlerin farkındaydı ve olasılıkla kontrol etmesi gereken bu güçler nedeniyle bir adada yaşamak zorunda kalmıştı. Tanrının adasını koruyan tunç duvarlar içerdeki rüzgârların dışarı kaçmasını önlemek ya da dışarıdaki rüzgârların bir gün kontrolden çıkarak kendisine karşı esme tehlikesine karşı korunmak içindi. Kendi korunaklı adasına çekilse de Aiolos içerde türlü çeşitli rüzgârlar sakladığı için korkuyordu. Kendi iç rüzgârlarının dışarıda yaratacağı fırtınalardan korkan ve yalnızlığına kapanan bir insan gibi tanrı da, dünyadan uzak adasına kapanmıştı. Adasının etrafını çeviren yüksek tunç duvarlar ise her an yön değiştirebilecek olan rüzgârlarına karşı aldığı insani bir önlemdi.

Ona ölülerin kemiklerini bir araya getiren, ölüler dünyasının kapı açıcısı derlerdi. Yeryüzünde ölünün mumyalanmasından mezarlığa kadar yanında olan, yeraltına indiğinde onları ilk karşılayan tanrı oydu. Kapkara çakal başının altında güçlü bir erkek bedeni taşıyan Anubis, ölülerin ve ruhlarının koruyucu tanrısıydı. Aşağıda karşıladığı ölülerin ellerinden tutar, kalplerinin tartılacağı terazinin ve haklarında son kararı verecek olan ölülerin tanrısı Osiris'in önüne getirirdi. Anubis çakal başının ürkütücü görünüşünün aksine, öldükten sonraki yolculuğunda ölünün ruhuna yardım eden bir tanrıydı. Ölen kişi yeraltına indiğinde Thot ve Anubis'in önünde yeryüzünde yaptığı iyilik ve kötülükleri, yalansız ve dürüstçe söylemek zorundaydı. Ölünün anlattıklarını doğrulayacak olan kalbi, Anubis tarafından tanrıların terazisinde bir tüy ile tartılırdı. Tüyden ağır gelen kalbin sahibi, korkunç görünümlü Ölü Yiyici'nin ağızına teslim edilirken, tüyden ağır gelmeyen kalpler Tanrı Thot tarafından iyiler hanesine kaydedilirdi. Anubis'in kapkara başının ya da tanrının bazı heykellerinde bütünüyle siyah gösterilmesinin ölüm ve yasın rengiyle bir ilgisi yoktu. Mısır için siyah yenden doğuşun dolayısıyla yeni bir yaşam için umudun rengiydi. Anubis'in bir elinde taşıdığı Antik Mısır haçı olan ankh, ölümün

aksine bir yaşam sembolüydü. Tanrının elinde tuttuğu bu haç ölümler için yeni bir yaşama açılan kapının anahtarıydı. Anubis ölümle barışık Mısır için karanlık bir tanrı değil, onları sonsuz hayatın ışığına ve umuduna taşıyacak olan tanrıydı. Eski Mısır onun güneş yaratılmadan önce ilk yaratılış ışığı olduğuna inanıyordu. Anubis'in kozmik ışığı ölenler için bir ışık merdiveniydi; ölümler öteki dünyaya o merdivenle iniyor, yine onunla ruhlar dünyasına çıkış yapıyordu. Aşağıda ruhları yargılayan mahkemedeki tanrıydı ama yukarda da mumyalama tanrısı olarak ölünün başında olurdu. Osiris, kardeşi Seth tarafından parçalanıp öldürüldüğünde onun bedenini mumyalayarak birleştirmişti. Eski Mısır ölüme inanmıyor, öteki dünyada yeniden doğarak yaşayacağına inanıyordu; bu yüzden bedenın öteki dünyaya bozulmadan ulaşması önemliydi. Ölümleri mumyalayanlar tanrıyla birlikte olduklarını göstermek için mumyalama törenlerinde çakal başlı maskeler takarlardı. Kısaca Anubis, kefenin ve mumyalamanın, ölümlerin huzurla yattığı mezarlıkların tanrısı olarak öte dünyaya göçenlerin günah ve sevaplarını tartan, cennet ya da cehenneme giden yoldaki umut anahtarı ve ahiretin ya da mahşerin tanrısıydı.

Odasından dışarı çıkmayan, odasına da kimseleri sokmayan evin sorunlu, hayalet çocuğuydu o. Görünmez âlemin tanrısı olduğu için ona “görünmez” anlamına gelen Hades denirdi. Ruhun görünmezliğini, daha doğrusu “görünmez yani Hades” olmanın ancak öldükten sonra mümkün olacağını söylüyordu ölümlülere. Giyeni görünmez yapan “Hades’in görünmezlik miğferinin” asıl anlamı buydu. Kronosoğulları babalarını tahtından indirdikten sonra üç kardeş evreni aralarında paylaşmış, Hades’in payına da yeraltı düşmüştü. Payına yeraltı düşmese de ruhu doğuştan münzevi olduğu için çekileceği yer bu dipsiz derinliklerdi. Çorak ve karanlık ülkesinin sınırlarını bekleyen iki ünlü bekçisi vardı. Biri ölüleri karşı kıyıya salıyla geçiren ve sonsuza kadar yapacağı tek iş bu olduğu için asık suratlı ihtiyar Kharon’du. Hades’in kapısını bekleyen üç başlı köpek Ker-

beros'un da dışarı çıkmak isteyenleri anında paramparça eden korkunç başları dışında yeryüzündeki diğer köpeklerden pek farkı yoktu. Hades bir gün karanlık ruhunu az da olsa parlatacak bir kıza âşık oldu. Kız, aslında yaşlı ve münzevi tanrının çok genç ve güzel yeğeni, tanrıça Demeter'in de biricik kızı Persephone'ydi. Ya da belki Demeter'in ebedi olarak bakire kalacak olan diğer yarısıydı, kimbilir. Yeraltı gizliliğinin bu görünmez adamı göz koyduğu güzel genç kıızı yeryüzünün özgür çimenlerinden kaçırıp zorla karısı yapmıştı. Yaşlı ruhunun ıssızlığına katlanabilmesinin tek yolu buydu ve kıızı geri göndermeye hiç niyeti yoktu. Hades'in ölümlerden ve karanlık yüreğinden başka verecek bir şeyi yoktu. Yeraltında yanında kalması için Persephone'ye bir nar tanesi yutturdu. Böylece unutuşun giderek katılaştan kıyılarında, durdukça solan çocuksuz ve aşksız Persephone, ruhu ebediyen bakire kalacak bir cehennem ecesi oldu. Bir kadın tarafından sevilmediğini bilerek, onu sonsuza kadar yeraltı cehenneminde tutsak etmek Hades gibi karanlık bir ruhu giyinmeyi gerektirir. Ama yüreği ne kadar katı da olsa, ölümler dünyası tanrısının hiç yaralanmayacağı, hiç acı çekmeyeceği düşüncesi doğru değildir. Hades, bir ölümlü olan Herakles tarafından omzundan yaralanmış, kapanmayan bu yaradan dolayı insandan daha fazla acı çekmiş bir tanrıdır. Belki de bu bir türlü kapanmayan yaranın acısı, Persephone'dir. Bir omzunun ne yaparsa yapsın sonsuza dek boş kalacağını bilmenin, ne yaparsa yapsın dinmeyecek olan acısı.

★ 70 ★

Hephaisthos

Olympos'un güzel tanrılarının sonunda kuğu olamayan çirkin ördeğidir o. Daha doğar doğmaz çirkin ve cılız olduğu için anası Hera tarafından Olympos'tan atılır. Hayata böyle acımasız bir terk ediliş ve fırlatılış ile başlayan yazgısı, kendisini büyüten iki iyi kalpli tanrıçanın şefkatiyle, iyilik yönünde yazılacaktır. Acıların çocuğu Hephaisthos da, kendini güçlü ve zengin yapacak bir yol tuturmaya bakar ve başta demir olmak üzere yeraltının tüm zengin maden ve metallerini, hükmettiği ateşte işleyerek, görenlerin hayran kalacağı işler çıkarır. Çirkin olduğu için anası tarafından istenmeyen bu çocuk, bütün kadınlara çirkinliğini unutturacak güzellikte takılar, erkeklere de işliğinde kuyruk oluşturacak kadar görkemli silah takımları yaparak, zanaatının hakkıyla tanrılar katına kabul edilir. Tam mutlu son derken, ana baba kavgasının ortasında kalır. Bu defa babası Zeus tarafından Olympos merdivenlerinden aşağı atı-

arak sakatlanır. Bundan böyle yalnız çirkin değil total tanrı Hephaistos olarak da anılacaktır. Acıların çocuğu Hephaisthos, her koşulda hayatta kalmanın ve umutla yaşamaya hiçbir zorluk ya da aşılanma karşısında yılmadan çalışmaya devam etmenin en tanrısal örneğidir. Çirkinliğini ve sakatlığını unutturacak iyi bir kalbe, zengin bir yaratıcılığa, çalışkanlığa sahiptir. Ölümsüz hayatının tüm olumsuzluklarından kendi başarı hikâyesini yaratmış bir kahramandır. Hattâ bütün erkeklerin düşlerini süsleyen aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite ile evlenmiş ama kendisine asla sadık kalmayan tanrıçayla evliliğinde hiç mutlu olmamıştır. Şaşırtıcı olan Hephaisthos'un ilgi duyduğu kadının Aphrodite yerine ebedi bakire tanrıça Athena olmasıdır. Ne var ki bu aşkı olabilecek en saçma şekilde, kızın gönlünü kazanma yoluna gidecekken, heyecanlandığı için mi yoksa bakire Athena'yı elde etmenin zorluğunu bildiğinden mi; tecavüze ramak kalan bir sarkıntılıkla ifade etmiştir.

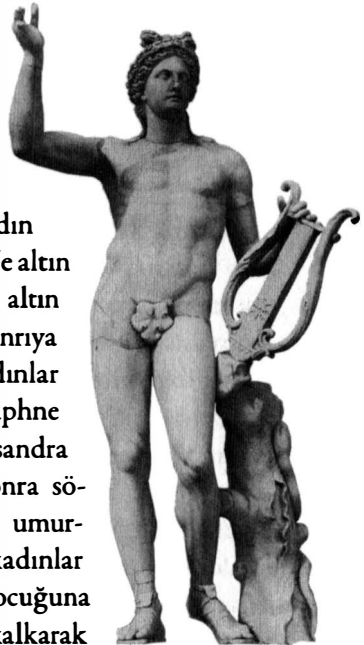
ÇALIP, OYNATANLAR

XXX

Antik Yunan ve Roma'nın hemen bütün heykeltıraşları erkek güzelliğinin kusursuz biçimi olarak mermerin içinden yontup onun güzelliğini çıkarttı. Bugün de halâ o heykeller gibi dolaşan ölümlüler için "Apollon gibi adam" denmekte. Sadece çağlara adını yazdıran güzelliğiyle değil sanatın, müziğin de yaratıcı tanrısı olarak ona tapıldı. Işık tanrısı olarak biliniyordu ama bu ışık onun güneşe benzer parlak güzelliğini anlatan bir ışık değil, "hakikatin" aydınlatıcı ışığıydı. Olympos'un en parlak tanrılarından biriydi ama bunca niteliğine karşılık kadınlardan yana pek şansı olmadı. Sırların bilicisiydi ya, her nedense kadınların kalplerinden geçenleri hiç bilemedi. Sevddiği kadınların çoğu onu aldattı ya da hiç yüz vermedi. Ona sadık kalan tek kadın ikiz kız kardeşi Artemis oldu sadece. Ne altın lüleli saçlarının ölümsüz güzelliği, ne altın telli lirin ilahi ezgileri kadınları tanrıya bağlayabildi. Peşinden koştuğu kadınlar onun yatağına girmemek için ya Daphne gibi bir ağaca dönüşüyor ya da Cassandra gibi kehanet yeteneğini kaptıktan sonra sözünden dönüveriyordu. Tanrıyı hiç umursamadan açıkça ihanet eden başka kadınlar da oldu. Koronis, üstelik tanrının çocuğuna hamileyken, başka erkeklerle düşüp kalkarak

Apollon'u tanrılar katında küçük bile düşürdü. Bir diğer kadın Marpessa ise günün birinde tanrının onu bırakacağı korkusuyla, daha en baştan Apollon'un aşkını geri çevirerek, sıradan bir ölümlüyle evlendi. Bütün bu kadınlar, ölümsüz bir gençlik ve güzellik karşısında birer ölümlü olduklarını biliyorlardı. Sonunda kaçınılmaz olarak güzellikleri yitcek, yaşlılık gelip bedenlerine yerleştğinde ölümsüz tanrının ölümsüz güzelliği ile asla baş edemeyeceklerdi. Apollon kadınlar tarafından yara alan diğer erkekler gibi katlaşıp acılaştı, git gide mermer heykellerindeki soğukluğuna çekildi. Sevgisi oç alan bir duyguya döndü, beğenilmediği için kendini beğenmiş, başarısızlığa dayanamayan, rekabet etmekten zevk alan ama onu yenme cesaretini gösterenden acımasızca intikam alan; zaafı ve he saplarıyla insandan daha insan bir tanrıya döndü. Kendisini bir yarışmada kavalıyla yendiği için öfkelenildiği Marsyas'ın derisini diri diri yüzerek ağaca asan, insan kıskançlığında bir tanrıya.

★ 72 ★

Bes

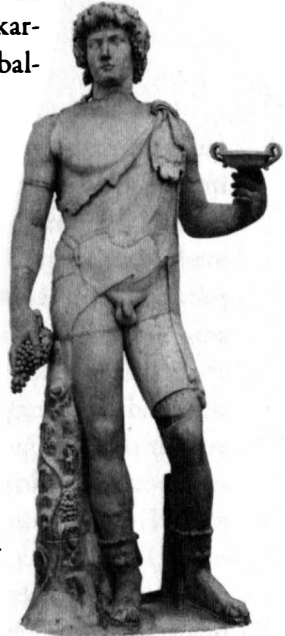

Tapınak kabartmalarında “Büyük Cüce” olarak anılan eski Mısır’ın komik ve gerçekten cüce tanrısıdır. Soytarıların atası Bes, ağırbaşlı ve çok derin sırlarla uğraşan Mısır tanrıları arasında, ülkenin ağır ritüelistik havasını dağıtarak, insanları müzik ve dans eşliğinde eğlenmeye çağırır. Tanrının kedi ile ilişkilendirilerek figüre edilmesi, ayrıca isminin de Nubya dilinde kedi ile bağlantılı olarak “koruyucu” anlamına gelmesi, onun ev halkının koruyucu kedi tanrısı da olduğunu gösterir. Mısırlılar ürünlerini farelerden koruyan kedilere büyük saygı gösterir, onları koruyup tanrılaştırırlardı. Tanrının eşi de Ra’nın kızı olarak kabul edilen ve Mısır’da çok önemli bir kültü hattâ adına kurulmuş bir ş hri olan kedi tanrıça Bastet’ti. Olasılıkla pigmele-

rin yaşadığı Afrika yöresinden Mısır'a eğlenceli bir giriş yapan cüce Bes, boyundan büyük sevdalara atlayarak herkesin önünde titredığı tanrıçayı kapıvermişti. Karısı tapınakların ağır tütsülü havasında bilge bir suskunluk içinde dimdik dururken soytarı Bes; dansçı kadınların, müzisyenlerin, fahişelerin arasında vur patlasın çal oynasın, neşeyle eğlenip dolaşıyor hattâ utanmadan bu kadınların güzel kalçalarına koruyucu dövme oluyordu. Yalnız fahişelerin, sanatçıların kalçalarını süslemiyordu bu komik suratlı cüce; evlerde iş gören, doğum yapan, sıkıntı içinde olan bütün kadınların ve çocukların da koruyucusuydu. Hizmetçi ve köle kadınların hemen hepsi kalçasında onun dövmesini taşıyordu. Çocukların yüzleri güldüğü zaman anneler onları çarpık bacaklı, yuvarlak yüzlü, basık burunlu, o sakallı komik cücenin güldürdüğünü bilirlerdi. Mısır'da koruyucu olarak birçok alanda var oldu, inanılmaz ama bir ara koruyucu savaş tanrısı olarak bile kabul edildi. Müzik, dans, eğlencenin her biçimi ve seksüel hazların tanrısıydı ama bir de iyi yemek yemenin de sembolü, belki de yalnız Mısır'ın değil tarihin ilk gurme tanrısıydı. Bu mutlu, tombul ve komik cüce bol bol güldürdü, şarkı söyletip dans ettirdi; yemek yeme keyfini, cinsel hazlarla birlikte sundu, evlere şans ve mutluluk getirdi. Ve en az sekiz bin yıldan beri bu kedi karı kocanın ruhları halâ evlerimizin ve hayatlarımızın içinde var olmaya devam etmekte.

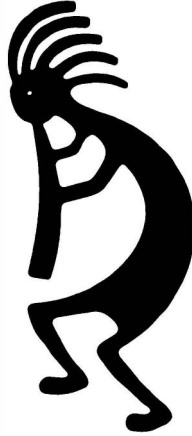
Antik dünyanın en karizmatik, en baştan çıkarıcı, en gizemli tanrısıydı. Ona tapanların başında kadınlar geliyordu, kendini ona adanmış Bakkha kadınları. Bugün de onun *cool* ruhu bir rock ilahında ya da bir film yıldızında yaşamaya devam etmekte, bugün de başta ateşli takipçileri kadınlar olmak üzere kitleleri arkasından çılginca sürüklemekte. Neşenin, coşkunun, cümbüşlü törenlerin olduğu kadar acının, çile çekmenin, arınmanın da tanrısıydı. Vahşi ve tekinsizdi ama aynı zamanda antikçağın en çile çekmiş tanrılarından da biriydi. Tanrıdan gebe kalan ölümlü annesi Semele'nin karından değil de ölümsüz babası Zeus'un baldırından doğmuştu. Titanlar tarafından parçalanmış, yıldırımlarda küle dönmüş ve sonra yeniden küllerinden doğmuştu. Bütün acı çekenler gibi fazla konuşmazdı, onun ağzından en güzel şiirlerle hep ozanlar konuştu. Kendi adına düzenlenen büyük Dionysos törenlerinde onun için yarışan tragediyaların başrol oyuncusu, ahşap maskelerdeki asıl kahraman, sahnenin "esas oğlanı" hep oydu. Tragedyaların soylu diliyle de konuştu; keçi ayaklı satir korolarının en kaba, en açık saçık, en utanmaz diliyle de. Çektiği acıları hafifletmek için midir bilinmez benekli bir yılanın ağzının kenarından sızan üzüm suyundan

bir iksir yaratmıştı. Bal şarabının tadını unutturacak üzümünden ve güneşten damıtılmış bu içkinin yaratıcısı kabul edildi. Şarap onun ölen ve dirilen bedeninin kanıydı ve üzümler çiğnenmeye başlamadan önce tanrı için bir keçi kurban edilirdi. İşte bu nedenle Dionysos'un gizli dininde tanrıya ulaşmanın yolu acılardan geçerek ölmek, sonra yeniden dirilmektir. Bu ölümden yaşama ve yaşamdan ölüme uzanan döngü tanrı ile özdeşleşmiş iki anlamlı bitkide simgeleniyordu. Kışın sarmaşık yazın asma ile simgelenen Dionysos kültüne ait bu bitkiler, sadece kıştan yaza uzanan mevsimsel döngüyü değil, ölüp yeniden dirilen tanrıyı da sembolize ediyordu. Asma ve sarmaşık sanki bir DNA sarmalı gibi çaçlar boyunca uzanıp tırmanarak yaşamın sürekli yenilenen gücüne işaret etmekteydi.

★ 74 ★

Kokopelli

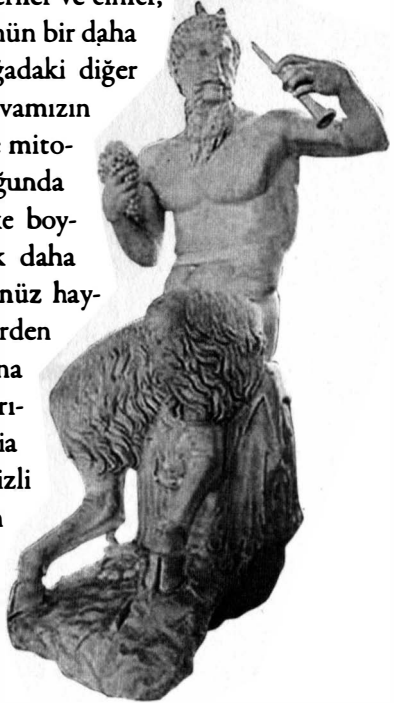
Derin uçurumların, sert doğanın vahşi koşullarıyla uyum içinde yaşanabileceğini hattâ bunun eğlenceli de olabileceğini, kavalıyla dans ederek gövdesinde gösteren, Kızılderili kültürünün başına buyruk ve punk saçlı tanrısıdır. Saygıdeğer bir bereket tanrısından çok şakacı bir çocuğun yetenekli elinden çıkmış, komik çizgi film karakteri gibidir resimlerinde. Kambur ama çok mutlu görünen bu enerjik tanrı, kavalını öttürerek önünde oyalanan kışı kovalar. Sırtında taşıdığı doğurgan baharla birlikte insanı geniş düzlüklerde düzenlenen eğlenceli şenliklere çağırmaktadır. Hadım olduğuna dair çıkartılan dedikodulara kulak asmamak gerekir çünkü sırtındaki kamburu onun kusuru değil taşıdığı tohumların ayrıcalıklı yüküdür. Kokopelli, insanlara yalnızca sırtında baharın neşesi ve bereketini getirmez, o aynı zamanda kadınların gelecekteki çocuklarının doğurgan-

lığını da taşır. Çaldığı kavalın oynak ezgileriyle, uyumla dans eden kıvrak gövdesi varsın sapına kadar erkek imgesi çizmesin ama o birçok erkekten daha fazla kadınların baş tacı ettiği bir çapkındır. Tanrının yolunu gözleyen kadınlar düşünüldüğünde, tanrının önünde görülmeyen çıkıntısının neden sırtına kambur olarak çizilmiş olduğu anlaşılır. Onun gücünü veren bir tek sırtındaki dölleyici kamburu değil bütün doğayı coşkuyla oynattığı ağızındaki fallik kavalıdır. Tanrının kutsal yükü kambur ile kutsal nefesi kaval aslında biraz Yunan Dionysos biraz da Hintli Krişna'nın ruhunu taşır. Kokopelli'nin inanılmaz bir enerjiyle hareket eden oynak gövdesindeki yaşamsal devinimi gösteren yalın ve basit çizgiler, onun yok edilemez özgürlüğüdür. Beyaz adam bugün T-shirt, anahtarlık, maskot ve benzeri turistik malzemelerde onu bir bereket simgesi olarak satarken, onun ele geçmez ruhuna kendini yakın bulanlar, oynak gövdesini bedenlerinde dövme olarak taşımakta.

★ 75 ★

Pan

Acı haber rüzgârın fısıltısında dümen tutan gemicinin kulağına eriştiğinde dünya bir an için koyu bir yas sessizliğine çekildi. Ve sonra dümenci ağlayarak bütün dünyaya tanrı Pan'ın öldüğünü ilan etti. Pan, tanrılar arasında ölen ve ölümü insanlar tarafından dünyaya duyurulan ilk tanrıydı. Onun ölümüyle artık ne yerde ne gökte tanrılarla insanlar kavga edip sevişerek bir arada yaşayacaktı. Doğanın vahşi ve yabanıl, gizemli ve büyüsel, şiirsel ve masalsı yaratıkları periler ve cinler, at adamlar ve satirler, yani düş gücünün bir daha ele geçmez kahramanları yani doğadaki diğer yarımız git gide uzaklaştığımız yuvamızın içinden silinecekti. Pan'ın ölümüyle mitoloji de ortadan kalkacaktı. Doğduğunda çirkin ama komik teke ayaklı, teke boy-nuzlu Hermes'in oğlu aslında çok daha eski dönemlerin bir tanrısıydı. Henüz hayvani yanımızın ağır bastığı dönemlerden bir kalıntı, Olympos tanrıları arasına zorlama da olsa eklenmiş, Site tanrıları tarafından ele geçirilmiş Arkadia tanrılarının biri ve saf doğanın gizli tanrısal gücüydü. İnsanlar doğanın dilini çözdükçe Pan, daha az bağırır, ortalığa daha az "panik" salar oldu. Ve sonunda her çaldığında doğanın saf sesini üflediği flütü

sustu. O flüt ki, onun kösnül zevklerinden kaçan bir perinin Ladon Irmağı kıyısında kendini saza döndürdüğünde onun bedenini öpebilmek arzusuyla yaratılmış bir çalgıydı. Tanrılar öldüğünde insanlar bir zamanlar ölümsüz olan yanlarını unutmamak ve onun nefesini içlerinde duymak için Pan'ın flütünü üfleyeceklerdi.

İŞTAHLILAR

Ateşin ilk çağlardan beri insanlar üzerindeki önemi, onu bir arınma giderek bir kült ve inancın sembolüne dönüştürür. Hintliler'in eski Vedik döneminin ateş tanrısı olan Agni, onlarca sıfatının yanında insanlarla olan yakın ilişkisinden dolayı evin efendisi olarak anılırdı. Hint inanç sisteminde yer alan tanrılar arasında evin içindeki yeri hep başköşedeydi. Evin en kıymetli misafiri hattâ en yakın akrabası, ev halkından biri, yeri geldiğinde babası, kardeşi veya oğluydu. Her sabah yeniden doğduğu için, ateş tanrı sonsuza kadar daima genç kalacaktı. Belki bu daimi gençliğin verdiği iştahla önüne ne gelirse silip

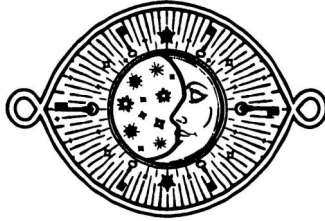
süpüren korkunç bir yiyici, kendini tutmayı başaramayan iştahlı bir tanrıydı. Ateşten dişleri, yedi alev diliyle adakları, kurbanları, ölüleri ve karşısına çıkan her şeyi yalayıp yutuyordu. Bu yüzden sık sık hazımsızlık çekmekte, tanrı Brahma'dan yardım istemekteydi. Bir keresinde kendini tutamayıp yediği kurbanlardan midesi o kadar rahatsız olmuştu ki, tanrı Brahma'nın yol göstermesiyle bir ormanı yakmaya kalktı. Çıkardığı yangını söndürmek için tanrı İndra da, üzerine güçlü sağanaklarını gönderdi. Ama Agni sağanaklardan korunmayı başardı ve koca ormanı midesine indirerek hazımsızlıktan kurtuldu. Üç sayısı onun için hayati bir önem taşıyordu çünkü "üç" ateşin simgesiydi. Ona inanan Hintliler için de üç tören çok önemliydi ve Agni o törenlerde daima hazır bulunurdu. Bu törenler; doğum, evlilik ve ölümdü. Ayrıca tanrının üç doğumu vardı; güneş olarak cennette, parlak bir aydınlık olarak gökyüzünde ve kurban ateşi olarak evde doğardı. Ateş tanrısı kurban ve adak törenleri de düşünüldüğünde, her yerde her zaman insana en yakın, onunla daimi ilişki içinde olan bir tanrıydı. İnsanların kurban ve adaklarını onlar adına tanrılara götüren Agni, insanlarla tanrılar arasındaki en eski elçiydi.

Keltler'in ülkesini istila eden ana tanrıça Danann'ın halkı Tuatha Dé Danann savaşçı tanrılarından biriydi Dagda. Güneş ve savaş tanrısı olarak birçok yerde adı geçiyordu geçmesine ama Dagda aslında yemek yemeyi seven, iştahı bol, bolluk ve bereket tanrısıydı. İrlanda'ya geldiğinde yanında getirdiği bronzdan yapılmış bolluk kazanı sadece Keltler'i değil dünyanın tüm açlarını doyuracak kadar yiyeceklerle dolup taşardı. İnsanları koruyup kolladığı, dahası beslediği için İyi Dagda olarak anılırdı. Aslına bakılırsa istilacı ve savaşçı bir tanrıdan çok, hiç boş kalmayan kazanının başında, açları doyurmak için elinde kepçesiyle bekleyen yufka yürekli şişman bir aşçıya benziyordu. Tanrının kıtlık zamanında ülkeye geldiğini düşündürecek, biri kesilip pişirilse diğerine sıra gelene kadar canlanan ölümsüz iki

domuzu, meyveleri tükenmeyen bir de meyve bahçesi vardı. Tanrı bereketli kazanı, hep taze kalan meyve bahçesi ve sihirli domuzlarından başka iklimleri yöneten hünerli bir çalgının da sahibiydi. Dagda arpını çalmaya başladığında her mevsim, kendi müziğini duyarak doğadaki yerini alırdı. Dagda arpından çıkan müziğin sesiyle mevsimleri harekete geçirerek, döngüleri hükmeden bilginin de tanrısıydı. Bolluğun, bereketin yani yaşamın sorunsuz sürüp gitmesi için mevsimlerin döngüsünü sağlayan tanrı, aynı zamanda Kelt diyarını istila eden bir savaşçıydı. Ülkeye sağladıklarından başka gelirken sekiz kişinin zar zor kaldırdığı sekiz çatallı bir sopa da getirmişti yanında. Bu sekiz çatallı silahın bir ucuyla tek vuruşta dokuz on kişiyi öldürürken, diğer ucuyla da onları canlandırabilirdi. Dagda bolluk ve bereketiyle hayat veren ama aynı zamanda öldüren doğa güçlerinin tanrısı olarak yaşama ve ölüme hükmediyordu. Ya da istila ettikleri ülkenin yeni tanrıları olarak kendi egemenliklerine boyun eğdirecekleri sekiz çatallı savaş silahını refah ve uygarlık getirmek adına beraberinde getirmişti.

MEHTABA ÇIKANLAR

★ 78 ★

Enlil

Sümerler'in yüzlerce tanrısı arasında yaratıcı olan dört tanrıdan biri de Enlil'di. Hava ve iklim tanrısı olarak bilinen Enlil'in gücünü tanımlayan adlar arasında "yerin ve göğün efendisi", "tanrıların babası" vardı. Evreni tasarlayarak yaratan, sonra süsleyip donatan odur ama aynı zamanda kafası attığında tufan da gönderir. Dünyada var olan tüm mesleklere birer ad veren Enlil'dir. İnsanlar belki bilmez ama "baba mesleği" geleneğinin hâlâ sürüyor olması, tanrı Enlil'in "evlat babasının mesleğini" izlemeli buyruğu yüzündendir. İnsanlara sunduğu sayısız iyiliklerinin yanında kazma ile sabanın yaratıcısı olarak gösterilir. İnsanları sevgiyle kucaklayan babacan ve dost canlısı bu tanrının gençliğinde bir ırza geçme olayına adının karışmış olması ise hayret vericidir. Herhalde tanrının ergen sabırsızlığı ve kaygılarından kaynaklanan bu utanç verici suç, biraz da işini iyi yap-

mayan yardımcısının beceriksizliğı yüzünden işlenmiştir. Genç Ninlil'in kurnaz anası geleceğı parlak tanrı Enlil'i damat olarak gözüne kestirmiş, kızına akıllar verip, yol gösterir. Ana-kızın oyunlarından habersiz olan toy tanrı, kızın özellikle onun aklını çelmek için ırmak kıyısında dolaştığından habersiz, Ninlil'e vurulur. Ama anasının planına göre hareket eden kız, tanrıyı yanına yaklaştırmaz, nazlanır da nazlanır. Kızla birlikte olmak isteyen ama kızın onu istemediğini düşünen tanrı, kızı kaçırmaya karar verir. İrmakta dolaşan Ninlil'in yanına sandalıyla yaklaşan tanrı nazlanıp direnen kızı zorla sandalına attığı gibi ırzına geçer. Okuyucuya oldukça tanıdık gelen senaryonun bu sahnesinden sonra cezalar, pişmanlıklar ve fedakârlıklar birbirini izler. Bu ahlaksız suç karşısında hayal kırıklığına uğrayarak utanç duyan tanrılar, Enlil'e en ağır cezayı vererek onu yeraltına cehenneme gönderirler. Ama karnında geleceğın ay tanrısını taşıyan ve olayların bu şekilde sonuçlanacağını kestiremediğı için çok üzölen Ninlil, sevdiği adamı yalnız bırakmayacağını söyleyerek onunla birlikte yeraltına iner. Bu aşk, pişmanlık ve fedakârlık temalı dramatik tanrılar filmi, baba olmaya hazırlanan akli başına gelmiş Enlil, gebe karısı Ninlil ve geleceğın ay tanrısı üzerinden adım adım mutlu sona doğru ilerler. Oğlunun ay tanrısı olarak cehennemde doğmasını istemeyen baba Enlil, oğlu yerine cehennemde doğacak üç başka çocuk yaparak onları yeraltında bırakır ve oğlunun göklere Ay olarak çıkmasını sağlar.

★ 79 ★

Nanna-Sin

Uzun süre Mezopotamya topraklarının ay tanrısı oldu ama doğduğu yer Sümer'di. Tabletler doğru söylüyorsa eğer bir tecavüz çocuğuydu Nanna-Sin. Babası hava ve iklim tanrısı olan Enlil, anasına bir su kenarında tecavüz etmiş, bu suçun sonucunda doğan çocuğa Nanna adı verilmişti. Hakkındaki tek söylenti bu değildi elbette, hermafrodit olduğunu ileri sürenler de bulunuyordu. Bu görüşü savunanlar Sin adının onun hilal biçimindeki eril kimliği olduğunu ama karnı yüklü doğurgan bir dişi gibi görüldüğü dolunayda ise adının Nanna olduğunu söylüyorlardı. Nanna adı Asur dilinde geceyi aydınlatan ışık ya da nur anlamına gelirdi ve Asurlular ona aynı zamanda aklın ışığı olarak da tapıyorlardı. İsminin anlamı hâlâ belirsiz olmakla birlikte ay tanrısının sembolü belirgin biçimde bir hilaldi. Babası Enlil'in genç boğası olarak anıldığından boğanın boynuzları da

ayın eril hali olarak hilali andırırdı. Ay'ın hayvanı olan boğa üretken güçlerin, toprağı ve kadını dölleyen eril gücün sembolüydü. Ay tanrısı gökyüzü boğasıydı ve lacivert lapis lazuliden sakallıyla, ay-erkeğı olarak kanatlı bir boğaya binerek göklerde dolaşıyordu. Ama aynı zamanda yeryüzünde ona tapan insanlar gibi göklerdeki evinde karısı Ningal ve iki çocuğıyla birlikte bir aile yaşamı da sürmekteydi. Anasının ona suyun üstünde hamile kalması, onun ay tanrısı olarak suyla olan kaderini belirledi. Suyun ay ile ilişkisi diğı olan tarafını yansıtıyordu. Ayın, suyun gelgitlerine bağı olarak hem dölleyen hem de doğurgan bir ilişkisi olduğuna inanılıyordu. Nanna- Sin ayın döngüsü ile ilişkili olarak zamanı da belirleyen bir tanrıydı. Annesi hamileliğinin büyük bir kısmını cehennemde geçirdiğı için karanlığı benimseyen gizli bir yanı da vardı. Anasının rahminde cehennemde kaldığı için Sümer inanışında yeraltında ölüleri yargılayan bir tanrı da olmuştu bir ara. Yeryüzünde ise kralların yapmış olduğu hataları asla bağışlamaz ve büyük bir intikamla cezalandırırdı. Çok uzun süre göklerin ve yerin tartışılmaz ay-erkeğı olmanın iktidarını, önce tanrıçalara sonra da güneş önem kazandığında güneş tanrısı olacak bütün güneş çocuklarına kaptırdı.

SPORCULAR

XXX

Tzakol, Bitol, Alom ve Cajolom gökyüzünün dört bölümünün dört kozmik tanrısıdır ve Ahpu olarak bilinir. Sonradan bu dört tanrıya Tepeu, Gucumatz ile gökyüzünün kalbi olan Caba-guil eklenerek sayıları yedi olur. Mayalar'ın hemen her şeyin yaratıcısı olarak kabul edilen bu tarım tanrıları top oyununun da yaratıcılarıdır. Yedi Ahpu, gökyüzünün yedinci katından yeryüzünün kalbine inerler, orada insanlaşırlar ve sonradan insanlar arasında bir törene dönecek olan tanrısal top oyununu oynarlar. Bu oyun, evrenin dört köşesinden gelen tanrıların merkezde tek başın, güneş-tanrının başı altında birleşerek oynadıkları bir oyundur. Mayalar'ın tek başlı, çok bedenli tanrı figürü tarımdan, sanatlara her işte ortaklaşa gerçekleştirilen eylemlerin yaratıcı sembolüdür. Top, güneş tanrısının sembolüdür ve topla

simgelenen güneş tanrısının başı, merkezde toplanan tanrıların gövdelerini bir baş altında birleştirir. Ortadaki baş sırasıyla diğer gövdeye geçerek dolaşır ve topa yani başa, el ya da ayaklarla dokunmak kural dışıdır. Yeryüzüne inen ilk genç topçular olan yedi Ahpu, oyuna kendilerini o kadar kaptırırlar ki, sahada çıkardıkları gürültü ve şamatadan yeraltının yaşlı tanrıları rahatsız olur. Ahpular'a meydan okuyan yeraltının tanrıları, onları cehennemde kendileriyle oynayacakları bir maça davet ederler. Oyun alanına bu daveti getiren baykuş, aşağıdaki maça gelirken bütün tanrısal işaretleriyle birlikte kendi toplarını da yanlarında getirmelerini söyler. Ahpular başlarına ne geleceğini bilerek ama yine de maç yapmak için aşağıya inerler. Yeraltına vardıklarında yanlarında getirdikleri bütün işaretlerini, onlara güç veren adlarını ve toplarını teslim ederler. Her şeyden soyunarak bir hiç haline gelen Ahpular, yeryüzünde oynadıkları gürültülü top oyunundan ötürü cehennemin beş mağarasından sağ çıkmak zorundadırlar. İlk mağara yakıcı ateşin, ikincisi dondurucu buzun, üçüncüsü kaplanların ağzının, dördüncü kan emici vampir yarasaların, beşinci ve son mağara ise koşar adım geçecekleri hançer kayaların mağarasıdır. Ama Ahpular ilk mağara olan ateş mağarasında tütün içerek ateşi, dumana boğdukları için diğerlerine girme haklarını kaybederler. Yanlarında getirdikleri tütün ve sigaraları tanrılardan saklayarak kurallara uymadıkları için hemen orada başları kesilerek öldürülürler. Ahpular'ın yeraltına dökülen kanları mısır bitkisini döllerken, gövdelerinin parçalarından yeraltında kökleri yumrulu olan bitkiler oluşur. Ağaçlara asılan yedi baş ise tıpkı kafatası kadar sert ve yuvarlak meyveleri olan jiraco ağacına dönüşür. Ve Ahpular sadece top oyunu uğruna değil insanlar aç kalmasın ve tanrılarının bedenlerinden beslensin diye kendilerini kurban ederler.

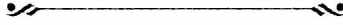

Musa'nın benzeri ve eşi olmayan tek tanrısı oluncaya kadar sayısız çöl tanrılarında biri, olasılıkla da eski Medyen kavminin ateş ya da volkan tanrısıydı. Bir görüşe göre eski İsrail'de tanrının ismi boş yere ağza alınmazdı ve tanrı yerine "isimsiz" anlamına gelen Yehova adı kullanılırdı. Burada konusu edilen Yehova, Musa'dan önceki dönemin insanla olan ilişkisinde onunla yüz yüze görüşen hattâ dövüşen tanrısıdır. Yakup'un tanrısı insan suretinde görünen, insanla güreş tutan bir tanrı olarak Tevrat'ın Tekvin/Yaratılış bölümünün 32. kısmında anlatılır. Yakup ile güreş tutanı kimileri melek Mikail olarak yorumlamıştır. Ancak bu güreşin sonunda tanrının Yakup'a verdiği yeni ad "tanrıyı yenen" anlamına gelen İsrail'dir. Tekvin'in o bölümü dikkatli okunduğunda, Yakup'un güreştiği kişinin Yehova olduğunu ima eden tek satır bu değildir. Yakup, tanrı ile insanın güreş tuttuğu yerin ismini de, "tanrıyı yüz yüze gördüm ve canım sağ kaldı" anlamına gelen Penuela olarak değiştirir. Bu satırlarda sabaha kadar güreştiği için yorgun düşen; Yakup'un kendisini bırakması için yalvaran ve artık geldiği yere dönmek için izin isteyen bir tanrı anlatılır. Bu tanrı kendisiyle güreşmeye devam eden insandan kurtulmak için onu uyluğundan yaralayarak kaçmak zorunda kalır. Tanrıyı görmek ölmek demektir ama Yakup tanrıyı görmüş hattâ onunla dövüşmüş ve

yenmiş ama ölmemiş yalnızca sakat kalmıştır. Yakup'un tanrıyla güreşmesi, sorunlarıyla g reşen insan olarak da okunabilir. Yakup tanrıyla g reşmeden önce kardeşine yaptığı bir haksızlıktan ötürü yoyun bir iç çatışma ve kaygı yaşamaktadır. Kardeşi onunla hesaplaşmak üzere kalabalık bir orduyla yola çıkmıştır. Korku içindeki Yakup, ailesi ve halkını kardeşinin intikamından kurtarması için tanrıya yalvarır. İşte o gece tanrıdan yardım dilemek için yalnız kaldığı yere biri gelir ve onunla sabaha kadar g reşir. Kardeşine yaptığı haksızlıktan ötürü suçluluk duyan Yakup'un boğuştuğu vicdanı, hatası ve su luluğudur. Yakup, günahlarının hesabını verdiği kendisi ya da tanrı ile sabaha kadar g reşmiştir. O ancak bir bacağını sakatlayarak yani verdiği zarara karşılık bir bedel ödeyerek günahlarının bağışlandığına inanır. Ertesi gün de öfkesinden korktuğu kardeşi barış içinde yanına gelir ve onu kucaklar. Bundan böyle adı İsrail olacak Yakup, Kenan diyarında parayla satın aldığı yerde "İsrail'in Tanrısı" adına bir tapınak yaparak oraya yerleşir. İçsel çatışmalar, suçluluk ya da günahlarla boğuşarak bunu yaratıcı bir düzeye taşımak yüksek ve derin bir bilinç boyutuna ulaşmakla mümkündür. Yaratıcı olanla karşılaşmak sonu belirsiz bir çarpışma anıdır. Bu an için, ölmek ya da en azından yaralanarak sakatlanmayı göze almak gerekir.

DENİZCİLER

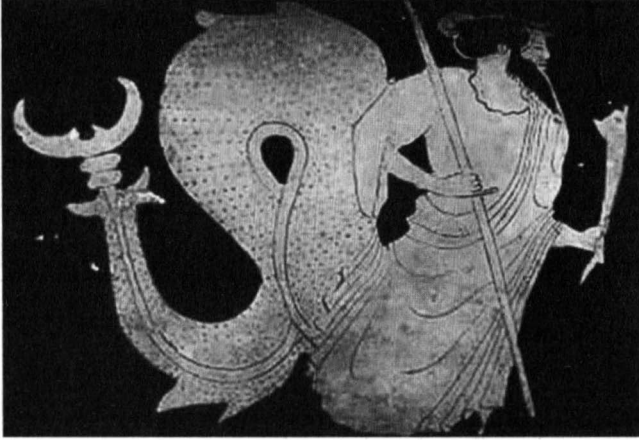

Okeanos bildiğimiz Okyanus olmadan önce yassı dünyamızın çevresini kuşatan kozmik bir ırmak veya evrensel bir koca denizdi. Okeanos bir anlamda dünyanın sınırı olarak kabul edilirdi, ondan sonra dünyanın dışına çıkılarak boşluğa düşüldüğüne inanılırdı. Dünyamızın küre şeklinde mavi bir top olduğu anlaşılır anlaşılmaz Okeanos da o engin maviliklerin arasındaki büyük yerini almış oldu. Okeanos diğer kişileştirilen insan benzeri tanrılar gibiydi, etliye sütlüye pek karışmazdı. Bir keresinde Prometheus ile Zeus arasındaki kavgada arabuluculuk yapmaya kalkıştı ama Prometheus tarafından fena halde bozguna uğratılarak dünyanın öteki ucundaki yerine döndü. İlk kuşak tanrılar olan Gaia'nın Titan çocuklarından birincisiydi sıralamada. Ama Titanlar'ın Zeus ile olan savaşına hiç karışmayarak dünyanın ucundaki yerine çekilip işine bakmıştı. Titan kız kardeşi Tethys'le olan evliliğinden sayılmayacak kadar çok çocukları olmuştu. Bunların sadece üç bini kız çocuktu ve denizin bu dışıl unsurları Okeanos Kızları olarak çağrılıyordu. Araların-

da çok önemli isimler bulunan -tanrıların üzerine yemin ettiği ve yeminlerinden dönemediği Styks Irmağı gibi- bu kızlar diğer tanrı veya yeryüzünün tanrı soylu kahramanlarıyla birleşerek deyim yerindeyse Okyanus kadar büyük bir aile olmuşlardı. Tanrıların da atası kabul edilen Okeanos'un dünyanın ucunda yaşadığı yer sadece tanrılar için değil ölümlüler için de önemliydi. Okeanos'un dünyanın ucunda olması onun sonsuzluğa açılan bir kapı olduğunun da işaretiydi. Bir insan Okeanos'un korkunç akıntılarını, uçsuz girdaplarını aşmayı göze alır da onun sislerle kaplı kıyısına varabilirse Okeanos sularında batar ama ertesi gün şafakla birlikte tekrar o sulardan doğardı. Ayrıca Okeanos'un kıyılarına ulaşmayı başarabilenler ölümlüler ülkesi Hades'in de kıyılarına varmış olurlardı. Odysseus ölümlüler ülkesine göçmüş annesiyle görüşmek için gemisini azgın sulardan geçirmeyi başararak Okeanos'un kıyılarına gelebilenlerden biriydi. Okeanos ile karısı tanrılardan uzak, kendi hallerinde bir hayat sürerlerdi ama kendilerini ziyarete gelenleri de saraylarında bir güzel ağırlamasını bilirlerdi. Baba Kronos çocuklarını yok etmek için yutarken Hera'ya saraylarında bakıp onu koruyan Okeanos ile karısı Tethys'ti. Okeanos bilincimizin gidebildiği gündelik hayatın bildik sınırları bilinçdışımızın ulaşılması çok zor sınırı ile ötesine geçmekten korktuğumuz okyanus kadar derin ve geniş bilinmezliğin sembolüydü.

İlk deniz Pontos'un çocukları arasında en büyüğü ve diğer yaşlı deniz tanrıları arasında sözü en çok dinlenen Nereus'tu. Babacan, dürüst, adil ve diğer iyi huyları kendisinde toplamış denizlerin en derininden bir tanrıydı Nereus baba. Tanrılar akıl almak ve danışmak için sıklıkla kapısını çalardı, sanki tanrılara aksakallı dedesi gibiydi. Dünyayı çepeçevre saran evrensel ırmak Okeanos'un kızıyla evlenerek deniz altında, elli kızıyla geniş bir aile kurmuştu. Nereus Kızları olarak anılan bu elli denizkızının her biri denizin bir özelliğini yerine getirmenin yanı sıra Nereus tarafından deniz ticareti ile ilgili işler için de görevlendirilmişti. Bazılarına siyasi işlerle de ilgili küçük görevler dağıtmıştı baba Nereus. Denizden karaya çıktıktan sonra yitirilmiş bir dünyaya dair bilinçdışının soluk hayallerinden bir yanılısamaydı belki ama zaman zaman ozanlar tarafından

bu kızların, babaları Nereus ile denizin yüzeyine çıkarak şarkı söyleyip eğlendikleri, şanslı gemicilerin de bu güzel gösteriye tanık oldukları söylenirdi. Babacan tanrı Nereus böyle şen şakrak, kızlarıyla eğleniyordu ama öyle görüldüğü gibi gamsız ve tasasız bir ihtiyar değildi. Altın sarayı, kalabalık ailesi, adaletle yönetilen deniz altı hayatının bütün renkliliğine karşın Nereus hakikatin efendisi olarak sorumluluklarını bilen biriydi. Derin bilgeliğinin kehanet sırlarında olgunlaşmak için hakikatin kapısını çalan kâhinlerin rehberi ve eğitmeniydi aynı zamanda. Nereus kehanet bildiren soyların yaratıcısı olarak da önemliydi çünkü tek kendisi değil kızları arasında da kehanet konusunda üstün yetenekte olan biliciler vardı. Kehanet yeteneği, herkes için eşit adalet anlayışı, iyi ve dürüst kişiliğiyle denizaltı ülkesini yöneten Nereus, geleceğe dair öngörüsü olan yeryüzünün adil ve dürüst krallarının varlığına inanmak isteyenler için iyi bir mitolojik örnekti.

Egosu yüksek, kendini beğenmiş, bir hayli de kinci bir tanrıydı. Oğlunu öldürdüğü için Odysseus'u asla bağışlamadı ve Troya sonrası ülkesine dönmesine izin vermedi. On yıl boyunca hükmettiği denizlerde zavallı kralı bir uzak limandan bir bilinmez adaya sürükleyip durdu. Poseidon tıpkı deniz gibi bir dalgalı bir durgun kimi zaman fırtınalı bir tanrıydı. Sevdiklerini güvenle taşıdı; sevmediklerini ters rüzgârlarının, azgın dalgalarının önüne attı, birçoğunu da denizden karaya gönderdiği korkunç canavarlarla cezalandırırdı. Kimseyi dinlemeyen, kendi kurallarının peşinde bir tanrıydı. Çoğu zaman kardeşi Zeus'un kararlarına aldırmaz, gerektiğinde ona da kafa tutardı.

Olympos kurulurken üç kardeş kura çektiğinde Poseidon'un payına "köpüklü denizlerin efendisi" olmak düşmüş, toprak üç kardeşin ortak mülkiyetinde kalmıştı. Poseidon, kurada payına düşene razı olmuştu ama Hades gibi de susup oturmadı. Sözü hiç dolaştırmadan şansına nasıl deniz düştüyse pekâlâ gökyüzünün de düşebileceğini, dolayısıyla Zeus ile arasında bir fark olmadığını her fırsatta söylemekten çekinmedi. Üç kardeşin ortak mülkiyetinde olan toprakla en çok Poseidon ilgiliydi. En belirgin simgesi olan üç dişli yabasını sapladığında sadece denizde fırtınalar çıkmıyor, toprak da sarsılıp titriyordu. Ayrıca doğrudan toprakla ilişkilendirilen at; Poseidon'un hayvanı ve sembollerinden biriydi. At tanrının geçmişinin toprakla bağını ima ederken erkeksi yanını da vurguluyordu. Öte yandan Poseidon'a yönetmesi için verilen deniz ve su dişil özellik taşıyordu. Mitlerin satır aralarında kalmış hikâyeleri ne anlatır bilemiyoruz. Bazı satır araları Poseidon ile görenleri taşla çeviren yılan saçlı Gorgon Medusa'nın yaşadığı yasak aşktan söz eder. Bir kısım araştırmacılar Medusa'nın aslında Helenler'den önceki kültün ay tanrıçası olduğunu ileri sürer, sonradan görenleri taşla çeviren dişli bir canavara dönüştürülmüştür. Perseus mitinin bir yerinde Poseidon ve Medusa'nın ilişkisine değinilir. Kahraman, dişli canavarın başını kestikten sonra onun aslında hamile olduğu anlaşılır. Medusa'nın kesilmiş başından anne can verirken gizli aşkı Poseidon'dan olma iki oğlan doğacaktır. Bu oğlanlardan biri Poseidon'un yasak aşkını ele veren kanatlı at Pegasus'tur.

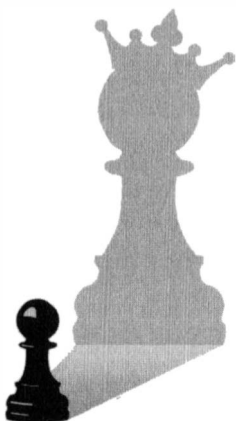
Ona “Denizin Yalan Bilmez İhtiyarı” diyorlardı, doğruydu; çünkü Poseidon’un buyruğuna verilmeden önce en eski deniz tanrılarında biri olarak suyun yani yaşamın bütün bilgisi onundu. Sıfatlarından biri ilk doğan anlamına gelen “Protogonos”tu. Suyun içinden ilk doğan olmanın belki de tüm sırrını taşıyordu. Ne kadar kıdemli olursa olsun Olympos düzenindeki yasal görevi Poseidon’un sözcüsü ve deniz yaratıklarının, özellikle de foklarının bekçisi olmaktı ama aslında kendi bilgisinin ele geçirilemez bekçisiydi. Nil deltasında foklarla birlikte yaşıyordu. Görünüşte fokların arasında yaşayarak onlara bekçilik eden bu tonton, kendi halinde ihtiyarı, bir kez yakalamayı başaranlar onu elinden kaçırmamak için sımsıkı tutmalıydı. Troya savaşının galibi Menelaos ülkesine dönebilmek için Proteus’u yakalaması gerektiğini öğrenmişti. Neyse ki şansы yardım etti de Proteus’un kızı ona babasını yakaladıktan sonra elinde nasıl tutacağını öğretti. Parlak zırhını ve göz alıcı pelerinini çıkartan kral henüz yüzülmüş ıslak fok kürklerini giyerek fokların arasına yattı,

midesi bulanarak saatler boyu tanrının gelmesini sabırla bekledi. Denizin yeşil saçlı bilge ihtiyarı suların en derin yerinden çıkarak fokları saymak üzere geldiğinde Menelaos tanrıyı yakalayarak sımsıkı bağladı. Bunca görmüş geçirmiş kurnaz bir tanrı kolay ele verir mi kendini; önce dünyada ne kadar hayvan varsa onun kılığına girdi, sonra ateş oldu parladı, su oldu aktı, rüzgâr oldu, ağaç oldu bir kılıktan diğerine değişti durdu. Menelaos da öğrenmek istediklerini tanrının ağzından alıncaya dek tanrıyı sımsıkı tutarak sabırla bekledi. Her sorunun yanıtını bilen Proteus insanların eline düştüğünde başına neler geleceğini bildiği için tehlike karşısında kılıktan kılığa girerek kendini saklıyordu. Proteus tehlike karşısında kılık değiştirerek kendini korumanın en eski figürü aynı zamanda değişim ve dönüşümün de tanrısal yüzüydü.

GÖLGEDE KALANLAR

xxx

“Arılar yeryüzünden kaybolursa insanlık da yok olur,” diyen Einstein’dan yüzyıllar önce mitolojik bir çağda bu felaket gerçekleşti. Arıların tanrısı Aristaios ne dünyayı böyle bir felaketin eşiğine getirdiğini bildi ne de insanları kurtaran bir kahraman olduğunu. O yalnızca arılarını çok seven, kendi halinde ve beceriksizce yaptığı çapkınlık yüzünden başı belaya giren bir tanrıydı. Apollon’un bir ırmak perisinden olan oğlu Aristaios, terk edilen bütün tanrı çocukları gibi bir at adam tarafından büyütülerek arıların koruyucusu ve tanrısı olmuştu. Birbirini büyük bir aşkla seven ozan Orpheus ile karısı Eurydike’nin evliliklerinin

acıklı bir sonla bitmesine neden olduğu için cezalandırılacaktı. Dağ başlarında, su kenarlarında peri kovalamaya doymayan çapkın Aristaios, bir gün kırlarda arkadaşlarıyla dolaşan ozanın karısı Eurydike ile karşılaştı. Görür görmez âşık olan tanrı kızın peşine düştü. Kız tanrıdan kaçarken aceleyle üzerine bastığı zehirli bir yılan tarafından ısırılarak öldü. Sorumsuzca davranarak ölüme neden olduğu için Aristaios'un tanrılar tarafından cezalandırılmasına karar verildi. Tanrının bütün hayatı arılardı; onları izler, korur, onlarla konuşur, düşer kalkardı; Aristaios için arılar her şeyden daha önemliydi. Tanrılar onun arılara olan büyük sevgisini ve tutkusunu bildikleri için ceza olarak bir salgın göndererek arıların hepsini öldürdüler. Aristaios bütün arıların kara sarı yığınlar halinde peş peşe öldüğünü görünce deliye döndü. Bu yıkım karşısında peri anasının yanına koşan Aristaios ondan yardım istedi. Peri anne de ona denizin yalan bilmez ihtiyarı Proteus'a gitmesini söyledi. Arıların tekrar nasıl hayata döneceğini bir tek bu ele geçmez aksi ihtiyar söyleyebilirdi. Proteus yakalanması zor, yakalansa da elde tutulması daha zor, her sorunun yanıtını bilen kâhin bir tanrıydı. Kılıktan kılığa girdiği için onu kendi suretinde yakalamak gerekiyordu, ancak kendi suretinde yakalandığında pes ediyor ve soruların yanıtını veriyordu. Aristaios, tanrının yaşadığı adaya giderek fokların arasına gizlendi, tanrı geldiğinde onu kısıkrak yakalamayı başardı ve tanrının girip çıktığı suretlerde onu sımsıkı tuttu. Sonunda pes eden Proteus arıları için ona dört boğa ile dört buzağı kurban etmesini ve dokuz gün beklemesini söyledi. Aristaios dokuz gün sonra kestiği kurbanların leşlerinden binlerce arı çıktığını gördü, sevgili arıcıkları sonunda yeniden hayata dönmüşlerdi. Aristaios arılarla birlikte insanların da hayatını kurtardığını bilmeden ve bilinmeden mitolojinin çok önemli, çok büyük tanrıları arasında çoğu zaman hiç hatırlanmadan yer aldı.

★ 87 ★

Epimetheus

İnsanların yazgısında önemli bir rolü olduğu halde onun kadar ismi anılmayan silik bir tanrı, herhalde Yunan tanrılar âleminde yoktur. Epimetheus'un durumu parlak ağabeyinin gölgesi altında kalan iyi niyetli ama yetersiz kardeşidir. Ağabeyi "önceden bilen akıl" olan Prometheus, keskin bir zekâyâ ve olayları önceden görebilme yeteneğine sahipti. Ama adı "sonradan bilen akıl" olan Epimetheus, bir tanrıya aptal demek pek yakışık kaçmayacağı için, akılı kıt ve her şeyi sonradan akıl eden saf kardeşti. Titan Epimetheus'un, ağabeyinin yanında adı pek fazla geçmese de, insanın yazgısını belirleyen iki olayda imza-

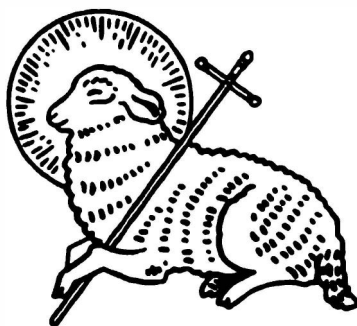
sı vardı. Dünyada canlıları yaratma görevini Zeus iki kardeşe verdiğinde ağabey Prometheus, bu görevin tümünü kardeşinin sorumluluğuna bırakır. Epimetheus hiç düşünmeden bol keseden hayvanlara her şeyi dağıtınca insanlara verilecek hiçbir şey kalmaz. Kardeşi yüzünden insanlar çıplak ve savunmasız kalınca Prometheus da onları korumak için tanrıların kutsal ateşini çalarak armağan eder. Sonrasında bu büyük suçun cezasız kalmayacağını bildiğinden tanrılardan gelen hiçbir şeyi kabul etmemesi için kardeşi Epimetheus'u sıkı sıkıya uyarır. Haksız da değildir, ateşin insanlara verilmesine çok öfkelenen Zeus, insanlara ceza olsun diye ilk kadını yaratır ve akıl dışında bu yaratığın güzellikler ve süslerle donatılmasını ister. Her kötülüğün kaynağını kadında gören ataerkil tanrılar bu güzel musibete “tanrıların armağanı” anlamına gelen Pandora adını verirler. Ama asıl ceza, içine her tür kötülüğün, hastalık ve felaketlerin kapatıldığı kutudur. Aklı kıt Pandora, kapalı “kutusu” ile birlikte aşağıya, aklı kıt kardeşin kapısına gönderilir. Epimetheus hiç görmediği güzellikte bir yaratığı karşısında görünce bütün uyarıları unuttur ve ilk görüşte vurgun yemiş gibi hiç düşünmeden kızı içeri alıverir. Tanrılar Pandora'nın merakına yenilerek içinde ne olduğunu görmek için kutuyu açacağını bildiklerinden ona kutuyu asla açmamasını söylemişlerdir. Kadın yanında getirdiği “kutusunun” kapağını açtığında insanlara ceza olacak ne kadar felaket ve kötülük varsa hepsi dışarı çıkar. Pandora son anda kutuyu kapatmayı akıl eder ama geride insanlara yalnızca umut kalmıştır. İşte bundan dolayı ne kadar aklı kıt ne kadar silik de olsa Epimetheus, kadının dünyadaki varlığına ve onun kutusunda bıraktığı yarınlar daire umuda neden olmuş tanrıdır.

Ermeni halklarının Hıristiyanlık öncesi dönemine ait en önemli tanrılarından hattâ cesaret ve yiğitlikte Yunanlı kahraman Herakles ile bir tutulan tanrısıydı. Vahagn tanrı da olsa ejderhaları tutsak ederek, bileğinin hakkı ile “Ejderha Terbiyecisi” adıyla kahramanlaştı. Vahagn kendisinden cesaret dileyenlere cesaret verir, yiğitlerin yanında yürüyerek onların yolunu açardı. Kimilerine göre sonradan tanrılaştırılmış, bir kralın üçüncü oğluydu. Babası kral Tigrin de zamanında ejderhalarla savaşır onları yenmişti. Oysa tanrının doğumu ölümlü bir kahramanın doğumunu aşan çok daha olağanüstü nitelikler taşıyordu. Onu doğuran, ezeli dişi olan doğurgan su denizdi. O doğmadan önce yer ve gök acı içinde inlemiş ama onu doğuran, her ikisinden daha fazla acı çeken deniz olmuştu. Deniz çektiği acıdan erguvan rengine dönerken kıpkızıl alevler içinden bir kamış çıkardı. Vahagn, denizden çıkan kor halindeki bu ateş kamışı-

nın içinden dünyaya geldi. Saçları, kaşları ve kirpikleri alevden, gözleri ise güneşti. Tanrının doğumuna doğanın dört elementi hava, toprak, su ile ateş katılıyor; ilk ikisi doğumun sancılarıyla acı çekerken son iki element su ve ateş ise onu doğuruyordu. Su dişil gücü sembolize ederken eril sembol de ateşten kamıştı. Vahagn suyun ve ateşin değiştiren, dönüştüren, arındıran, hayat veren ve yok eden güçlerine sahipti. O aynı zamanda parlak ve yakıcı olan güneş tanrısıydı. Suyun içinden doğan bir güneş kahramanı ve erguvan rengi suların üzerinden yükselen gündoğumuydu. Vahagn da bütün güneş kahramanlar gibi güneşin kendisi olabilmek için karşısına çıkan “ejderhaları” yenmek, yenemiyorsa da tutsak ederek terbiye etmek zorunda kaldı.

KENDİNİ FEDA EDENLER

★ 89 ★

Prometheus

İsa'dan çok daha önce insanlar için kendini feda etmiş bir kurtarıcı tanrı, bir kurban hattâ kahramandı. Karanlığı delen ateşin kutsal bilgisi tanrıların katında saklıyken o, Zeus'un ateşinden bir kor çalarak insanlığı aydınlatmış, bu yüzden kayalara zincirlenmişti. Başkaldıran cesaretin en gözü pek örneği idi ve aslında her gün bir kartal tarafından yenen ciğeri, bizim geceleri artan korku dolu karanlığımızın acılarıydı. Prometheus

her akşam acılarla kararan ciğerini her şafakta kartala sunarak bizim yerimize acı çekmeye razı olan bütün kahramanların atası oldu. Adının anlamı “önceden bilen akıldı” ve Prometheus zincirlendiği kayada tanrısal yasaları çiğnediği kadar önceden bilmenin cezasını çekmekteydi. Zeus’un bilmediği ve bilemeyeceği bir bilgi; Olympos’un yeni efendisinin kim olacağı onda saklıydı. Prometheus bu ismi biliyor ama Zeus’a söylemiyordu. Zeus’un iktidarı kendisinden gizlenen bu bilgiden hoşlanmadı, elde edemediği bilgi Zeus için büyük tehlikeydi. Zeus’un kalyalara zincirlediği akıl, bilgi ve cesaretti. Prometheus ilerlemenin, karanlığa karşı aydınlığın, haksızlığa karşı başkaldırının ölümsüz sembolüydü. O sanki bir tanrı gibi değil bir ölümlü gibi aşağılanmış, haksızlığa uğramış, işkence ve acı çekmiş, tüm bunlara katlanmaya razı olmuştu. O tanrılar arasında insana en çok yaklaşan, insan gibi davranmayı seçen, bu yüzden de insani özelliklerin ölümsüz bir sembolüydü.

Uzakdoğu felsefesinin en bilinen temel sembolü, yarısı siyah yarısı beyaz bir yuvarlakla gösterilen Yin ve Yang'dır. Kes-tirmeden biri olmadan diğeri de var olamayan karşıtların vaz-geçilmez birliği ve her tür ilişkisi olarak tanımlayacağımız Yin ve Yang üzerinden yapılan tüm felsefeler, Pan-Gu yüzündendir. Eğer o kozmik yumurtasının içinde uyumaya devam etseydi, her şey hiçlikten doğarak zıddını yaratmayacaktı. Ama nasıl ol-duysa bebek Pan-Gu önlenemez biçimde büyüdü ve sonunda yumurtayı parçalayıp koca bir insan olarak hiçliğe şekil vermek için dışarı çıktı. Yumurtanın alt kısmı Yin ve dünya olurken, üst parçası Yang gökler oldu. Parçalanın yumurtanın üst ve alt

parçası yeniden buluşmak isteğiyle yanıp tutuşunca Pan-Gu da aralarına girmek zorunda kaldı. Ama ayrılan parçalar Yin ve Yang, birbirlerine kavuşmak için güçlü bir çekim içindeydi. Her şeyin yaratıcısı ilk ilke ve ilk tanrı Pan-Gu ise bütün gücüyle yer ile göğü ayırmaya çalışıyor ve bu eylem nedeniyle git gide uzuyordu. Çağlar boyu sürececek bu taşıma eyleminde gücünü desteklemesi için kaplumbağa, Anka kuşu, ejderha ve tek boynuzlu at ile geyik arası efsanevi Qilin olmak üzere kendisine dört hayvan yardımcı yarattı. Çalışkan ve sabırlı Pan-Gu hiç dert etmeden yüzyıllar boyunca yer ile gök arasında köprü olmaya dayandı. Zaman geçtikçe saçları sakalları uzadı, bedeni tüylerle kaplanarak insanlıktan çıktı ve iyice yaşlandı. Üzerindeki gök ile ayaklarının altındaki yerin artık birbirlerine kavuşma umudunu ortadan kaldırdığına iyice emin olduktan sonra yorgun ve yaşlı olarak ölmeye uzandı. 'Kaos'un içinden ilk doğan tanrı aynı zamanda ölen ilk tanrı olacaktı. Tanrının ölen bedeninin her bir parçası yaşama hayat verecek yeni şeyleri yarattı. Gözleri ay ve güneşi, damarlarındaki kan yeryüzünün tüm sularını, son yaşam soluğu dünyayı canlandıran rüzgârları, son nefesini verirken çıkardığı ses gök gürültüsünü ve tüm gövdesi Çin'in dağlarını oluşturdu. Adına dünya denilen yer aslında zamanı geldiğinde ölen tanrının bedeniydi. İnsanlara gelince... Onlar da ölen tanrının bedenini terk ettiğini sanarak dünyaya yerleşen pirelerdi.

Toprağın altında dış çeperini delerek filiz veren bütün tohumların ama sembolik olarak mısır bitkisinin tanrısıydı. Tohumdan bitkiye uzanan bu süreç kişileştirilen tanrının bedeninde iç ve dışın sınır organı deri üzerinden çarpıcı bir görsellikte anlatılır. Aztekler'in "derisi yüzülmüş tanrısı" salt insanların üzerini sarıp sarmalayarak bütünleştiren haz ve acının organı deriyi anlatmıyordu. Tanrının yüzülen derisi insanın bedeni kadar yeni doğan, yeşeren ve hemen her şeyin üzerini kaplayan yeryüzünün derisine de işaret ediyordu. Yüzülmüş derisini üzerine giydiği heykellerinde tanrı, acı ve hazla açılmış ağzından insanlara çekirdeğe ulaşmak için derisini soymak zorunda kaldığını söylüyordu. Deri yalnızca yaşamsal olarak organları koruyan bir örtü değil hem dışarıdan hem de içerden gelen tüm bilgilerin yazıldığı bir parşömeni. Aztekler insanların kalplerini çıkararak kurban ederlerdi, ölen kurbanların derisi daha sonra yüzülür ve bu derileri giyerek yaklaşık yirmi gün boyunca üzerlerinde taşırlardı. Yüzülen deri, kurbanın ikinci benisi olarak giyiliyor, böylece giyenin üzerinde güçlendirici ve koruyucu bir ikinci deri, kalkan oluyordu. Bu törenin sembolik olarak tohumun üst zarından çatlayarak bitki olması için geçen sürenin yaklaşık yirmi gün olmasıyla da ilgisi vardı. Yeryüzünü yenileyen, bitkileri yeşerten, bereket getiren tanrının, in-

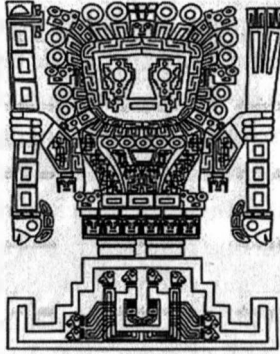
sanlara iyi davranan bu olumlu yanıydı. Ama kızdığı zaman en hafifi sivilce olmak üzere ağır iltihaplı deri hastalıkları ve göz enfeksiyonları ile insanlara kötü davrandığı da olurdu. Bugün ise deride ortaya çıkan birçok hastalığın kökeninin suçluluk, travma ve yüksek kaygıya bağlı psikolojik kökenli olduğu biliniyor. Antik dönemden beri insan üzerinde uygulanan en acımasız işkencelerden biri olan derinin yüzülmesi ne kadar insanlık dışı ise bu eylemin 16. yüzyıldan beri anatomi sanatı altında sergilenmesi de o kadar şaşırtıcıdır. İnsan bedeninin en katmanlı hikâyesini taşıyan derinin, tanrının üzerine yerleştirildiği olağanüstü Xipe Totec'in heykellerinden daha şaşırtıcı olanları ise günümüz "body art" sanatçılarının kendi derileri üzerinden sergiledikleridir. Xipe Totec insanlara yiyecek vermek için derisini yüzerek kendini kurban etmiş bir tanrıydı. 60'lı yılların performans sanatçısı Rudolf Schwarzkogler da bedenini sanata kurban etti. O sanatta tanrılaşmak için kendi derisini parça parça soyarak bedenini bir sanat yapıtına dönüştürdü ve kendini yok etti.

KOVULANLAR

XXX

Kon-Tiki/Viracocha

Kon-Tiki, Norveçli kâşif Thor Heyerdal'in ilkel salla yaptığı maceralı deniz yolculuğunu anlatan kitap ve film değil, aslında o sala adını veren İnkalar'ın tanrısıydı. Kon-Tiki her anlamda yaratıcı ve bir o kadar da sanatçıydı. Hiçlikten çıktı ve çıkar çıkmaz dünyayı ve gökyüzünü yarattı ama sonra dünyanın sessizliğinden rahatsız oldu. Yaratırken yaratıcılığına müzik de eşlik etsin istedi ve tüm canlılar içinde en önce kuşları yarattı. Yarattığı her kuşa çalıp söylemesi için ayrı bir melodi verdi. Sonra kuşların müziği eşliğinde coşarak heykeltıraş oldu. Taştan insanlar yaratmaya başladı. Taştan insanlarını yontarken üzerlerindeki giysileriyle birlikte yaratıyor her giysiyi insanın yaşantısına göre tasarlıyordu. Titiz ve usta bir heykeltıraş gibi çalışıyordu Kon-Tiki ve taşın içinden insanı bulup çıkartmakta sanki tanrılar katının Michelangelo'suydu. Kon-Tiki yontarak biçim verdiği taş insanlarını uzun saçlı da yaptı kısa saçlı da. Kimini anne yaptı kimini çocuk, kimi avcıydı kimi savaşçı. Bazı kadınları

daha doğmamış çocuklarına hamile olarak yonttu, bazılarını da kucaklarında yeni doğmuş çocuklarını emzirirken. Kon-Tiki heykel sanatındaki ustalığını gördükten sonra taştan insanları için bu kez yerleşim yerleri tasarlamaya başladı. Şehircilik ve mimarlıkta en az heykeltıraşlığı kadar titiz çalışıyor, ortaya taştan insanlara yaşam alanı olacak şehirler çıkartıyordu. Ama en ince ayrıntısına kadar düşünerek tasarladığı, özene bezene yarattığı bu taştan sanat yapıtları bir gün ellerinde taşlarla yaratıcılarına saldırdılar. Kon-Tiki taştan insanların taştan yürekli davranışına çok kırıldı ve sanatını ve yaratıcılığını ona karşı silah olarak kullanan insanlarını terk etti. Yanındaki yardımcılarıyla birlikte batan güne doğru denizin üzerinden yürüyerek gözden kayboldu ve bir daha asla onu gören olmadı. Taştan insanlar onun ardından gözyaşı dökerek onu yaşatmak adına tanrının taştan heykellerini yaptılar ve Kon-Tiki'nin denizde uzaklaşıp yiten hayalini hiç unutmamak için ona "denizlerin köpüğü" anlamına gelen Viracocha adını verdiler.

Quetzalcoatl

Güneş tanrı Quetzalcoatl ona inanan Toltek ve Aztek insanlarını iki kez terk etti. İlkinde tanrı adına utanç verici ama alkol sorunu yüzünden, ikincisi ise döneceğine inanan insanlara söz verdiği halde dönmediği için. Quetzalcoatl “tüylü yılan” anlamına gelse de tanrı sakallı, biraz irice beyaz bir adam olarak dolaşırdı Toltekler’in arasında. Üstelik giyimine kuşamına hat-tâ gençliğine güzelliğine düşkün bir tanrıydı. Zaten tanrının ve Toltekler’in sonunu da bunlar getirecekti. Üstün ahlaklı tanrı trajik yazgısına yol açan bu insani kusur yüzünden görkemli tanrısallıktan adım adım çöküşe yuvarlanacaktı. Quetzalcoatl çirkin ve yaşlı bir tanrı olmaktan hoşlanmıyor, bu gerçekle yüzleşmekten kaçıyordu. Rakip tanrı Tezcatlipoca onun yüzüne bir ayna tuttu. Quetzalcoatl yüzüne tutulan aynada yaşlı

ve çirkin yüzünü ama en dayanılmazı kaçınılmaz ölüm gerçeğini gördü. Öylesine korkmuştu ki bu korkuyu unutmaması için rakip tanrının ona sunduğu bir çanak şarabı içti. Sonrası hızla düşüşe geçen parlak tanrının melodramı oldu. Quetzalcoatl şarabı içtikçe korkusunu unuttu, unuttukça daha çok içti, sonra sarhoşken yaptıklarını unutmak için, en sonunda neden içtiğini unutmak için durmadan içti. Böylece tüm iradesini alkolle teslim ederek tanrılar dünyasının alkol bağımlısı ilk tanrısı olup çıktı. O ahlaklı tanrı öylesine derin bir ahlak çöküntüsü içindeydi ki, en sonunda sarhoşken kendi kız kardeşiyle birlikte oldu. Quetzalcoatl alkol yüzünden her şeyini kaybedenlerin tanrısız ilk atasıydı. Tanrı alkolle boğuşurken koruyamadığı savunmasız halkı Toltekler, rakip tanrı tarafından yok edildi ve Quetzalcoatl utanç içinde şehri Tula'dan kovuldu. Bütün saygınlığını ve onurunu yitiren tanrı ülkesini terk etmeden önce aynaya baktı. Yaşlı ve çirkin olduğunu gördü ama artık ölümden korkmuyordu. Bir gün halkına ve ülkesine döneceğine söz vererek yılanlardan örülü salına binip doğu denizinden gökyüzüne, güneşe doğru gitti. Aztekler onun gittiği yılı takvimlerine Tek Kamış yılı olarak işaretlediler ve tanrının o yılda doğu denizinin kıyısından döneceğine inandılar. İspanyol fatih Hernan Cortes, Tek Kamış yılında tam beklendiği yönde Meksika Körfezinde karaya çıktığında Aztek kralı II. Montezuma gelenleri Quetzalcoatl'in elçileri kabul ederek saygıyla ülkesine buyur etti. Cortes, tanrının elçilerine karşı savaşmayacak olan Aztekler'i 1521 yılında kılıçtan geçirerek yok etti.

AYLARA ADINI VERENLER

XXX

Zeugma antik kentinde bulunan çatık kaşlı, sert bakışlı bronz heykelin acımasızca açılmış gözlerine bakanlar savaşla göz göze geldiklerini hemen anlarlar. Savaşın acımasız yüzünü görmenin dehşetini heykelin sol elinde tuttuğu tomurcuklu bahar dalı bile unutturamaz. Yunan dünyasının dalga geçerek aşağıladığı hattâ tanrılar tarafından hakarete uğrayan savaş tanrısı Ares, sonunda Roma'ya hem yatay hem dikey ama haklı bir geçiş yaparak tüm lejyonların en önemli tanrısı Mars olarak şanlı bir giriş yapar. Roma onu yüceltir, kurucuları Romus ve

Romulus biraderlerin babası yaparak onurlandırır. Mars da bu onura sonuna kadar bağılı kalarak Roma'yı zamanın dünya imparatorluğuna taşımıştır. İmparatorluk gücünü savaşlardan alsa da Roma ona salt savaş tanrısı olarak tapmadı. Mars yılın ilk ayına adını verirken, baharla gelen toprağın uyanışını ve bereketini simgelerdi. Bu topraklara getirildiğinde eski Etrüsk tarım tanrısı Maris'i etkisiz hale getirerek onun güçlerini de ele geçirmişti. Böylece Roma için anlamı hem bahar hem de savaş mevsiminin tanrısı olarak daha da önem kazandı. Zeugma heykelinde tanrının yüzündeki savaşın sertliğini dengeleyen elindeki çiçekli dal, onun ikili doğasına işaret ediyordu. Savaş tanrısının acımasız bakışlarında ölenler, elindeki bahar dalının tomurcuklarında yeniden doğuyordu.

Janus, insanın ikili karakterini ve yaşamdaki ikiciliği bize en açık biçimde gösteren Roma'nın iki yüzlü tanrısıydı. Janus bizim gerçek yüzümüz ve başkalarına gösterdiğimiz ikiyüzlülüğümüzdü. Sahte gülücüklerimizi saklayan asık suratımızdı. Ona aynaya bakar gibi bakarsak genç yüzün şimdi bize bakan yaşlılığın arkasında kaldığını görürdük. Geçmişimiz ve geleceğimiz onun iki yüzünden gelip gidiyordu. O hayatımızdaki olasılıkları ve seçimlerimizin sınırını gösteriyordu. Neyi seçersek seçelim seçemediğimiz diğeri geride kalıyor ama olasılığın diğeri yüzü olarak kendini gösteriyordu. Janus gerçeğin görünen ve görünmeyen yüzleri, bizim geçişlerimiz, kalışlarımız, başlan-

gıçlar ve bitişlerimiz, gidiş ve dönüşlerimizdi. Bu nedenle bütün geçişlerin ve geçişlerden sonraki değişimlerin eşik tanrısı olarak anıldı. Batı dillerindeki ocak ayı onun adı Janus'tan geliyordu ve eski yılın sona erdiği, yeni yılın başladığı yılbaşına onun kapısından geçilerek adım atıldığından o aynı zamanda yeni başlangıçlar tanrısıydı. Yeni başlangıçlar, değişimle, yeni bakış açılarıyla mümkündü. Janus kendimizle ve hayatla yüzleşmek için önce bakış açımızın değişmesi gerektiğini gösteriyordu. Yüzler birbirine ne şekilde durursa dursun onlara olan bakış açıları önemliydi. Hep yaşlı olan tarafa bakarsak arkadan gelen gençliğin yüzünü göremezdik, kazançlar kayıplardan sonra gelirdi ama tersi de mümkündü; savaşa dönük yüzü barışa çevirmek, kötü başlangıçları iyi başlangıçlara döndürmek ya da tam tersine çevirmek; Janus'a nasıl ve nereden baktığımızla ilgiliydi hep. Janus bizim büyümeyen yüzümüz, korktuğumuz yaşlılığımız, çirkinliğimiz, yoksulluğumuz, barbarlığımız ve yüzleşmekten kaçındığımız tüm yüzlerimizdi.

Tammuz/Dumuzi

Diğer adıyla Dumuzi olan Tammuz, Sümerli atalarımızın çoban tanrısı öte yandan yaz mevsiminin en sıcak ayı Temmuz'un da isim atasıdır. Onun sevgili karısı İnanna/İştär ile her yıl yeraltında baharla birlikte dirilerek, yeryüzünde aşkla birbirlerine kavuştuğuna dair anlatılan mevsimsel mitlerin gerisinde, başka aile içi gerçekler olduğuna dair söylentiler fısıldanır. Bu söylentilerin izinde tabletlere bakıldığında, tanrıçanın en baştan beri gönlünü kaptırdığı kişi Dumuzi/Tammuz değil onun rakibi olan çiftçi tanrı Enkimdu'dur. Göğün güzel kızı, koca olarak seçimini çiftçi-tanrıdan yana yapmak ister ama akıllı Dumuzi/Tammuz, kızın erkek kardeşi olan güneş tanrı ile dostluk geliştirerek kaleyi içten kuşatır. Enkimdu, rakibini bu evlilikten vazgeçirmek için rüşvet dahil her yolu dener ama başarılı olamaz. İhtimal kayınbiraderin de baskısıyla İnanna kalbi diğer tanrıdan yana olmasına karşın Tammuz'a gelin gider. Ama çoban tanrı, tanrıçayla

evlendikten sonra başka işlere yönelerek sevdasını çabuk unuttur. Tanrıça evliliğin artıları kadar eksileri de olabilir diye durumu kabullenerek kocasındaki bu ani değişimin üzerinde fazla durmamaya çalışır. Oysa Dumuzi/Tammuz bir çoban tanrı, karısı İnanna tanrılar soyundan gelen gökyüzünün güçlü kızı, büyük bir tanrıçadır. Çoban tanrı ile göklerin soylu tanrıçası arasında hem sınıfsal hem statü farklılıkları olduğu açıktır ve bu farklılıklardan doğan içsel çatışmalar yaşanması kaçınılmazdır. Sümer tanrılar meclisinde yer almayan damat çoban tanrı, karısının yetkileri ve gücü altında kendini olasılıkla rahatsız hissetmiştir. Baş her sıkıştığında kayınbiraderi güneş tanrı Utu'ya başvurması sanki onun güvensizliğini doğrular. İnanna/İştâr yeraltının güçlerini de elde etmek amacıyla aşağıya indiğinde, kız kardeşi cehennem tanrıçası tarafından yakalanarak ölümün bakışlarıyla yargılanır. Tanrıçanın yeniden yaşama dönmesinin tek koşulu kendisi yerine aşağıya incek bir gönüllü bulmasıdır. Cehennem cinleriyle kapı kapı dolaşarak bir gönüllü arar. Kapısını çaldığı krallar ve herkes tanrıçanın önünde yere kapanarak onun yerine ölmeyi kabul ettiği halde kocası Tammuz, yerinden bile kalkmadan karısını soğuk karşılar. Kocasının kalbindeki katılığı ve hırsı gören tanrıça çok öfkelenir ve yanındaki cehennem cinlerine kendisi yerine saygısız kocasını vererek onu yeraltına gönderir. Tammuz yine kayınbiraderinin kapısını çalarak kendisini kurtarması için yardım ister ama tanrıça, kocasını yeraltına göndermeye çok karardır. Tanrıçanın kalbini kırarak ona ihanet eden Dumuzi/Tammuz'un henüz kadının güçlü olduğu dönemlere dair yeraltına gidişinin bir diğer öyküsü işte böyle anlatılmıştır.

FALCILAR, BÜYÜCÜLER

★ 97 ★

Hubal

Kimilerine göre Ugarit tanrısı Baal, kimilerine göre Babil'in tanrısı Marduk, kimilerine göre Suriye Arapları'nın ve Sümerler'in ay tanrısıydı. İster ay ister savaş tanrısı olsun Hubal, Mekke'de Araplar'ın taptığı insan suretinde akikten yapılmış bir puttu. Hubal hem baş tanrı hem de Mekke'nin koruyucusuydu. Araplar'ın tanrıya olan sevgileri o kadar fazlaydı ki, Hubal'ın bir kolu kırıldığında ona altından bir kol yapmışlardı. Bir yandan kurbanların adandığı bir tanrıydı, öte yandan önünde bulunan fal oklarıyla fal açanlara kehanette bulunan falcı bir tanrı. Araplar önemli bir olay olduğu zaman Hubal'ın önüne gelir fal oklarını çekerek bu oklara göre işlerini gerçekleştirirlerdi. Falcılık-taki hünerini, fala büyüye düşkün Babil geçmişine bağlayanlar oldu. Ne var ki akikten yapılma tanrının geçmişi nereye dayanırsa dayansın Mekke'ye getirildiğinde inanç yapısında bir dönüm noktası yaratacaktı. İbrahim peygamberin tek tanrısı için yaptığı kutsal mekân Kâbe'nin bakımı ve korunması kabileler arasında hem büyük bir onur hem de gücün göstergesiydi ve bu yüzden savaşlara neden olurdu. Huzaa kabilesinin başı olan Amr bin Luhayy bu savaşlardan birinde Kâbe'nin yönetimini ele geçirdi. İşin ilginç yanı bunca savaş, çatışmalardan sonra Kâbe'nin yönetimini ve itibarlı liderliğini ele geçiren Amr; bir iş için gittiği Amalika kabilesinde, şaşkınlık ve hayran-

lıkla karşıladığı bir törenin sonunda yeni bir tanrı satın alarak Kâbe'ye dönecekti. Amalika kabilesi değerli taş ve madenlerden yapılmış sessiz ama aynı insan gibi duran putlara tapıyorlardı. Amr bunların ne olduğunu sorduğunda Amalika kabilesi tanrıları olduğunu söyledi. Amr hayran olduğu putlardan birini kendisi için istediğinde onlar da içlerinden birini seçebileceğini söylediler. Amr da putların arasından kırmızı renkte akikten yapılan Hubal'i seçti. Mekke'ye döndüğünde yeni tanrıyı Kâbe'ye yakın bir yere yerleştirerek herkesin bundan böyle bu puta tapmasını istedi. Habal ne o ne bu tanrıydı; Kâbe'de putlar kırılmadan önce Kâbe'ye ticaretle getirilen ilk put ve Mekkeliler'i yeniden putperestliğe döndüren yeni tanrıydı.

Nana-Buluku

Nana Buluku hem kadın hem erkek olarak kabul edilen çift cinsiyetli Afrika kökenli, Vudu tanrısıdır. Tanrı Djo olarak da bilinen Nana Buluku, çok renkli kadın elbiseleri içinde ve başında Afrikalı kadınların taktıkları türbanla dolaşır. Oldukça sert hatları olan erkek yüzüne ve erkeğin aklına ama tam anlamıyla dişi bir bedene sahip sıra dışı bir tanrıdır. En büyük tanrı olarak evreni ve evrenin içindeki her şeyi erkek aklıyla düşünüp geniş kalçalı bir kadın doğurganlığıyla yaratmıştır. İkiz çocukları olan ay tanrısı Mawu ile güneş tanrısı Lisa'yı doğurduktan sonra dünya işlerini başka tanrılara bırakarak kendi yüce makamına çekilmiştir. Tanrının birden dünyevi meselelerle ilişkisinin kesilmesi Nana Buluku hanım-beyin, dünyanın basit ve anlamsız işleriyle uğraşmayacak denli yüce olmasının gereğidir.

Nana Buluku insanlarla ilişkilerini rehberleri olan “Loa”lar aracılığıyla kurar. Bu rehberler ölen insanların ruhlarının yeniden doğması için çağrılan özel törenlerde, tanrı Nana Buluku ile birleşmesinden ortaya çıkan araçlardır. Onlar, Nana Buluku’nun insanlara rehber olması için yarattığı yardımcılarıdır ve tanrı ile insanlar arasında aracılık yaparlar. Loalar insanlarla genellikle rüyalar aracılığıyla iletişim kurarlar ama insan kılığında karşılarına çıkarak onların davranışlarını sınıadıkları da olur. Vudu inancının temelini ruh ve ruhlarla ilişki oluşturur ancak Vudu’nun ruha yaklaşımı farklıdır. Vudu, insanın öldükten sonra ruhunun ölümsüz olduğuna inanmaz, başka bir boyutta yaşayacaklarına inanır. Vudu üzerinden yürütülen fantastik ve gotik söylenceler, çift cinsiyetli sıra dışı tanrısı Nana Buluku’yu gölgeleyerek her zaman önüne geçmiştir. Vudu dini ilginç tanrısından daha çok Haiti’de trans halinde dans eden Afrikalı büyücü kadınların siyah bir tavuğu boğazladığı Vudu törenlerinden bilinir. Popüler kültür aslında bu törenlerin amacının tanrı Nana Buluku ile birleşecek ruhlar için yapılan törenler olduğuyla pek fazla ilgilenmez. Bu törenlerin esime ve cinsellik içeren danslarının ürkütücü baştan çıkarıcılığı, erkek başlı dişi bedenli tanrının kendisinden daha ilgi çekicidir çünkü. Dahası Vudu dininde popüler kültürün markalaştırdığı iki cazip tüketim ürünü daha vardır. Bunlar Vudu törenleriyle diriltilecek ruh-suz ölümler yani Zombiler ile üzerine iğne saplayarak istenilen kişiyi öldüren Vudu bebekleridir. Böylece tanrı ile bir tür buluşma amacı taşıyan ve rehber ruhlara aracılık etmek için yapılan Vudu törenleri, kara büyücülerin gerçekleştirdiği şeytani Vudu ayinlerine dönüştürülür. Oysa Nana Buluku, hem eril hem dişi öğeleri kendinde taşıyan yaratıcı bir tanrıdır ve hayatın sürmesi için iki öğenin de varlığını yalın, basit ama kusursuzca kendi bedeni üzerinden insanlara söyler.

SAĞLIKÇILAR

XXX

Asklepios

Bir aşk çocuğu olarak doğmak üzereyken kendisine altı aylık hamile olan özgür ruhlu anası, babası tanrı Apollon'u sıradan bir ölümlünün koynuna girerek herkesin gözü önünde aldattı. Apollon ihaneti öğrenince çok öfkелendi ama yine de çocuğuna hamile olan Koronis'e dokunmaya kıyamadı. Ama Apollon'un ikizi bakire tanrıça Artemis, bu sadakatsizliği bağışlamadı; önce ok yağmuruna tuttu kızı, sonra da yakarak cezalandırdı. Eğer Apollon son anda yetişip kadının karnından çocuğunu kurtarmasaydı belki de tıp mesleğini kuran bir tanrı hiç var olmayacaktı. Oğlunu ölen anasının rahminden alan Apollon onu yetiştirmesi için at adam Kheiron'un yanına verdi. Hem öksüz kalan hem de babası tarafından terk edilen Asklepios yapayalnız bu hayata, doğanın tüm sırlarına sahip Kheiron'un ona öğrettiği bilgilerle katlanacaktı. Asklepios hekimlikte öyle ileriye gitti ki, Medusa'nın kesilen boynundan çıkan kandan, öldüren ve diriltен bir ilaç bile yaptı. Ama ölüleri diriltен bu ölümsüz ilaç ona kendi ölümünü getirecekti. Zeus, tanrısal bir güç olan ölümsüzlüğe göz kırpan bu ilaçtan, kendi yetkesi adına hiç hoşlanmadı. Ayrıca ölüp de Hades'e giden ünlü kahramanlar Asklepios sayesinde yeniden hayata döndükçe, ülkesi

boşalan Hades de düşman oldu hekim tanrıya. Zeus ve Hades, kendi iktidarları ve otoriteleri için ölüleri diriltme gücünün hekim tanrının elinde kalmasını istemedi. Ancak baş tanrı da olsa Zeus, hekim tanrıyı ve bulduğu ilacı yasal olarak mahkûm edecek bir kılıf uydurmak zorundaydı. Çünkü Asklepios'a Medusa'nın kanını armağan eden sevgili kızı Athena'ydı. Sonra tanrının hekimliği asıl olarak babası Apollon'un gücünden geliyordu. Dahası insanlar tanrının adına Asklepion denilen tapınaklar kurarak onu yüceltiyor, bu tapınaklar ilk hastaneler olarak şifa bulmak için gelen hastalarla dolup taşıyordu. Zeus, bir Tiran gibi görünmek istemiyordu, tanrılar mahkemesinde Asklepios'a vereceği cezayı haklı gösterecek bir suçlama ileri sürmeliydi. Olympos'un kurnaz efendisi Zeus, sonunda hekim tanrıyı mahkûm edecek uydurma bir suç buldu. Asklepios mesleği üzerinden kazanç sağladığı için Olympos mahkemesinde yargılandı. Zeus onu tıp hizmetini insanlara iyilik olsun diye değil hastalar üzerinden ticaret yaparak para kazandığı için idama mahkûm etti ve infazını kendi yıldırımlarıyla yerine getirdi.

★ 100 ★

Hermes

Aşkınlık simgeleri olarak kabul edilen çift yılanlı asası, kanatlı başlığı ve kanatlı sandaletleriyle yüce bilgilerin tanrısı olması beklenirken nedense en utanmazca hikâyelerle anılmıştı. Bu hikâyelerde sanki çok erken Dickensvari bir kahraman gibi hırsızların hattâ kötü adamların koruyuculuğunu üstlendi. Hırsızlığı sanki şirin bir bebeğin masum yaramazlığı gibi gösterildi. Bu cin fikirli bebeğin daha beşikteyken Apollon'un sürülerini çaldığı, yakalanınca tanrının yüzüne sevimli bir bebek pırtı yaparak, tanrıyı güldürüp suçunu nasıl kaynatmış anlatıldı. Bu yüzden olsa gerek girip çıkmadığı iş yoktu. Hırsızların, tüccarla-

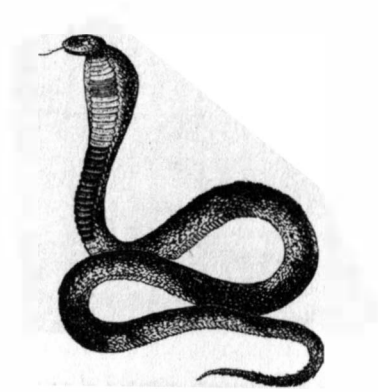
rın hattâ haydutların tanrısı da olmuştu, tanrıların habercisi de. Ölülerin ruhlarını Hades'e taşımak, kahramanlara yoldaşlık ve rehberlik etmek, yolcularla gezginleri yollardaki tehlikelerden korumak, ölümlülerle ölümsüzler arasında diplomasi yürütmek gibi işler de onun listesindeki görevler arasındaydı. Heykellerinde hep incecik bedenli, zarif ama hareket halinde genç bir erkek olarak gösterilmesi, üstlendiği yoğun işler yüzündendi. Bunca işe yetişebilmek ne de olsa ayağına çabukluk ve baş döndürücü bir hız gerektiriyordu. Başındaki kanatlı miğfer ile ayaklarındaki kanatlı sandaletler, işleri yürütmesindeki tezliğe işaret ettiği kadar başka anlamların da simgeleri idi. Ölülerini Hades'e götüren bir tanrı olarak kanatlı başlıkla sandaletlerin gök ile yer ya da yeryüzü ile Hades arasındaki ruhsal geçişi ve yükselmeyi işaret ettiği söylenirdi. Ama sonradan tıbbın da sembolü olan birbirine sarılmış çift yılanlı asası Caduceus'un daha güçlü bir anlamı vardı. O tanrının ölüm ve yaşamın bilgisini elinde tutan gizinin en çarpıcı biçimde şifrelenmiş evrensel sembolüydü. Mısır'ın tanrısı Thot'un kadim bilgisi şimdi Yunan tanrı Hermes'in asasında gizliydi ama Helen dünyası onu tıpkı heykellerindeki gibi incelterek hafifletmişti.

Gümüş kollu Nuada, İrlanda'yı istila eden ve ana tanrıça Danann'ın halkı olan Tuathe De'nin tanrısallık savaşçılarından biriydi. Diğerleri daha önce anlatılan İyi Dagda ile uzun kılıçlı Lugh'du. Nuada, tıbbi olarak gerçekleştirilen ilk organ naklinin kahramanı, aynı zamanda hekimler arası ölümüne yaşanan mesleki rekabetin nedeni olmuş bir tanrıydı. Kelt diyarının uzun savaşlarından birinde tanrı Nuada kolunu kaybetti. Tanrıların doktoru kesilen kolunun yerine gümüşten bir kol yaptı ona. Kol gerçekten tanrının kendi kolundan daha da iyi çalışıyordu ama gümüşten de olsa takma bir koldu ve tanrının adını Gümüş Kollu Nuada'ya çevirmişti. İyi çalışan yapay bir kolu da olsa kral artık sakat sayılırdı ve kurallara göre altın tahtı sağlıklı birine bırakmak zorundaydı. Nuada "Kolum işime engel değil,

iktidarımı terk etmem,” demedi ve kurallara uyarak tahtından vazgeçti. Yerine genç, sağlıklı ama duygusuz ve cimri başka bir tanrı kral geçti. Kolundan ve iktidarından olan Nuada, bu gerçeğe yaşamaya çalışırken bu defa gümüş kolu omuz başından iltihaplandı. Gümüş kolu yapan tanrıların doktorunun cin gibi akıllı genç bir doktor oğlu vardı. Oğlan hekimlikte babasını çoktan geçmişti ama baba bunu fark etmemiş ya da önemse-memişti. Yazgı ne yönde işledi bilinmez ama Nuada’nın şansına iltihaplanan koluna baba değil oğlu baktı. Genç doktor, Nua-da’ya kesilen kolu ne yaptığını sordu o da ölen biri gibi gömdü-ğünü söyledi. Nuada’nın kesik organını gömüldüğü yerden çı-kartan genç hekim; sinirin sinire, damarın damara tam gelmesi için emir vererek, kolu omuza yerleştirerek dikti. Mitolojinin ilk organ nakli tanrının üzerinde gerçekleştikten üç gün sonra Nuada, iyileşen kolunu eskisinden daha canlı ve sağlam kullan-maya başladı. Nuada tekrar sağlıklı olduğu için tahtına döndü ama genç doktorun sonu tanrınıninki kadar şanslı olamadı. Baba oğlunun başarısına fena halde içerledi, kendisini geçen oğlunun yeteneğini yok etmek ya da yabancısı olduğu yeni bir yöntemi ortadan kaldırmak istedi. Bilimsel merak, mesleki kıskançlık, eskinin yeni karşısındaki öfkesi, baba oğul rekabeti belki hepsi ve daha fazlası nedeniyle yaşlı hekim, yöntemin işlerliğini ya-ratıcısı olan oğlu üzerinde deneyerek ikisini de yok etti. Oğlu-nun üzerinde önce ufak kesikler açarak derisini nasıl onardığını gözledi. İlk olarak kendi aklının önüne geçen oğlunun başının derisini kesti ama genç hekim iyi bir cerrahtı, babanın kestiği yeri hünerle onarmayı bildi. Her açtığı derin kesik oğlunun yetenekli elinde kapanırken baba mesleki olarak öylesine bü-yük bir kıskançlığa kapıldı ki, sonunda oğlunun başını keserek onun bilgisini ve kendisini alt eden aklını ortadan kaldırdı.

VE HEPİMİZİ UYUTAN TANRI

Hipnoz, günümüzde kişinin değişik bir bilinç durumu yaşadığı, dışarıdan verilen uyarılara tepki verdiği ama sanki kendisini dışarıdan yabancı biriymiş gibi izlediği, bir tür telkin yöntemidir. Bu yöneme adını veren uyku dünyasının tanrısı Hypnos'dur. Aslında ikiz kardeşi olan ölüm tanrısı Thanatos gibi kanatlı genç bir erkek olarak düşünülmüştür. Tek farkla, ölümün kanatları kara, uykunun ise beyazdır ve ikisi de insanları kanatlarıyla sararak kendi dünyalarının renklerine götürürler. Ölüm ve ölümün ikizi olan uyku, her iki kardeş de gece tanrıçası Nyks'in çocuklarıdır. Uyku tanrısının yeraltı karanlığının derinliklerinde Erebo'sta

bir mağarada yaşadığı düşünülür. Eğer uyku bilincin değişik bir duruma geçmesi ise, Hypnos da kanatlarıyla sardığı insan veya tanrıyı, yeraltının belki bilinçaltının derinliklerindeki mağarasına taşımaktadır. Uyku tanrısının yaşadığı mağaranın yakınında, sularından içenlerin bir tür uyuşukluk veya yarı uyanıklıkla uyku arası bir durum yaşadığı Lethe Irmağı akar. Sonradan geleceğin hekimleri o sudan içenlerin durumu için bu uyuşuk halini letarji olarak adlandıracaklardır. Henüz uyku tanrısının ırmağı olduğu o mitolojik çağlarda, kâhinler geleceği görebilmek amacıyla yarı ölüm olan Hypnos'a geçmek için o ırmağın suyundan içmek zorundaydı. Lethe aynı zamanda unutuluş ırmağıdır çünkü onun suyundan içildiğinde gündelik hayat unutulurak başka dünyalara gidilebilir. Hypnos'un kanatlarıyla uykunun mağarasına getirilenleri orada uyku tanrısının oğulları olan görevliler beklemektedir. Bu görevlilerin başında rüya tanrısı Morpheus gelir, onunla rüyalara uzanırlar ya da çeşitli fanteziler kurduran Phantasos ile baş başa kalırlar. Hypnos insan yaşantısının yaklaşık üçte birini geçirdiği bu karmaşık ve değişik bilinç durumunu yöneten tanrıdır. Uyku tanrısı olarak diğer tanrılar arasında gizli saklı birçok işte de parmağı olmuştur. Zeus'un göz koyduğu kadınları tatlı bir uykuyla uyutarak tanrının işini kolaylaştırdığı gibi, siyasi nedenlerle Zeus'u da uyutmuştur. Uyku tanrısının karıştığı siyasi uyutmanın en ünlüsü Troya savaşı sırasında gerçekleşir. Truva'yı destekleyen Hera savaşın yazgısını değiştirmek için, Yunanlılar'ı tutan Zeus'u savaşın dışında bırakmak ister. Hera kocasını uyutması için uyku tanrısından yardım ister, karşılığında da rüşvet olarak tanrıya Aphrodite'in güzel nedimelerinden birini vermeyi teklif eder. Teklif geri çevrilemeyecek kadar etkili olur. Zeus'un içine çekildiği siyasi uyku savaşın kaderini değiştirmez ama uyku tanrısı Hypnos, rüşvet karşılığında siyaseten uyutma eylemi ile yeryüzü insanlarına gökyüzünden etkili bir örnek olur.

KAYNAKÇA

- AGIZZA, Roza;** *Antik Yunan'da Mitoloji*, Çev. Z. Zühre İlkelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2001.
- ANZIEU, Didier;** *Deri-Ben*, Çev. Nesrin Tura Demiryontan, Metis Yayınları, İstanbul, 2008.
- ARİSTOTELES;** *Poetika*, Çev. İsmail Tunalı, Remzi Kitabevi, 1983.
- ARDAVİRAF;** *Ardavirafname*, Çev. Prof. Dr. Nimet Yıldırım, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- BURKERT, Walter;** *İlkçağ Gizem Tapımları*, Çev. Sina Şener, İmge Kitabevi, Ankara, 1991.
- Babil Yaradılış Destanı-Enuma Eliş*, Çev. F.Selim Adalı-T. Ali Görgü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.
- BULFINCH, Thomas;** *Klasik Yunan ve Roma Mitolojisi*, Çev.Özgür Umut Hoşafçı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2012.
- CAMPBELL, Joseph;** *Batı Mitolojisi-Tanrının Maskeleri*, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992.
- CAMPBELL, Joseph;** *Doğu Mitolojisi-Tanrının Maskeleri*, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992.
- CAMPBELL, Joseph;** *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, Çev. Sabri Gürses, Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 2000.
- CAMPBELL, Joseph;** *Mitolojinin Gücü*, Çev. Zeynep Yaman, MediaCat, İstanbul, 2015.
- CERAM, C. W;** *The Secret Of The Hittites-The Discovery Of An Ancient Empire*, Phoenix PressPaperback, London, 1988.
- ÇINAR, Kahraman, Aslı;** *Hitit İnanç Sistemi İçerisinde Yazılıkaya Tanrı Tasvirlerinin Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Tarih (Eskiçağ Tarihi) Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.
- DEMİREL, Serkan;** *Kumarbi Efsanesi ve Ullikummi Şarkısına İlişkin Bir Tartışma Notu*, Tarih İnceleme Dergisi/443-449, 2015.
- ELIADE, Mircea;** *Mithyand Reality*, HarperandTorchbooks, New York, 1968.
- ELIADE, Mircea;** *Ebedi Dönüş Mitosu*, Çev. Ümit Altuğ, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1994.
- ERHAT, Azra;** *Mitoloji Sözlüğü*, 10. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.
- FISKE, John;** *Mitler ve Mitleri Yapanlar*, Çev. Şebnem Duran, İlyayayınevi İzmir, 2006.
- FORDHAM, Frieda;** *Jung Psikolojisi*, 5. Baskı, Çev. Aslan Yalçınler, Say Yayınları, İstanbul, 1999.
- FRANZ, M.L;** *"Birleşme Süreci". İnsan ve Sembolleri*, 3. Baskı, Çev. Ali Nahit Babaoğlu, Okuyanlar Yayınları, İstanbul, 2007.
- FREUD, Sigmund;** *Totem ve Tabu*, Çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2002.
- FRIEDEL, Egon;** *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi*, Çev. Necati Aça, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992.

- GASTER, H. Theodor; *Thespi/Eski Yakındoğuda Ritiel, Mit ve Drama*. Çev. Mehmet. H. Doğan, Kabcacı Yayınları, İstanbul, 2000.
- GRAVES, Robert; *Yunan Mitleri*, Çev. Uğur Akpur, Say Yayınları, İstanbul, 2004.
- GREENE, Liz ve BURKE-SHARMAN, Julie; *İçimizdeki Mitoloji*, Çev. Rita Urgan, MB Yayınevi, İstanbul, 2008.
- HALL, Calvin. S.ve NORDBY Vernon J.; *Jung Psikolojisinin Ana Çizgileri*, Çev. Ender Gürol, Cem Yayınları, İstanbul, 2006.
- HAMILTON, Edith; *Mitologia*, Çev. Ölkü Tamer, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1964.
- HERODOTOS; *Herodot Tarihi*, Çev. Müntekim Ökmen, Yunanca Aslıyla Karşılaştıran ve Sunan: Azra Erhat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973.
- HENDERSON, Joseph. L.; *"Modern İnsan ve Mitler". İnsan ve Semboller*, 3. Baskı, Çev. Ali Nahit Babaoglu, Okuyanıs Yayınları, İstanbul, 2007.
- HESIODOS; *İşler ve Günler-Tanrıların Doğuşu*, Çev.Furkan Akdeniz, Say Yayınları, İstanbul, 2012.
- HILLMAN, J.; *"The Dream and the Underworld"*, Eranos 42: 237-321, 1973.
- HOOKE, S.H.; *Ortadoğu Mitolojisi*. Çev. Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1991.
- İZNİK, Erkan; *Anadolu'da Mithra Kültü*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Tarih (Eskiçağ Tarihi) Ana Bilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Ankara 1999.
- KAYA, Betül; *Rusya'da Paganizm*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Batı Dilleri ve Edebiyatları (Rus Dili ve Edebiyatı), Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.
- KERENYI, Carl; *Dionysos*, Çev. Bahar Çetiner, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- KERENYI, Carl; *Prometheus*, Çev. Tacibaht Türel, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2012.
- KRAMER, S. N.; *Tarih Sümer'de Başlar*, Çev. Kaan İren. Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 1992.
- KSENOPHON; *Yunan Tarihi*, Çev. Prof. Dr. Suat Sinanoğlu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.
- LATACZ, Joachim; *Antik Yunan Tragedyaları*, Çev. Yılmaz Onay, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2006.
- MANSEL, Arif Müfid; *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1971.
- MAY, Rollo; *Aşk ve İrade*, Çev. Yudit Namer, Okuyanıs Yayın, İstanbul, 2008.
- MAY, Rollo; *Psikoterapist ve Mitlere Yolculuk*, Çev. Kerem Işık, Okuyanıs Yayın, İstanbul, 2016.
- MAY, Rollo; *The Cry For Myth*, W.W. Norton & Company, New York-London, 1991.
- NIETZSCHE, Friedrich; *Tragedyanın Doğuşu*, Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, Say Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2001.
- JUNG, Carl Gustav; *Memories, Dreams, Reflections*, Random House, New-York, 1961.
- JUNG, Carl Gustav; *Collected Works-The Archetypes and The Collective Unconscious*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1991.
- JUNG, Carl Gustav; *Analitik Psikoloji*, Çev. Ender Gürol, Payel Yayınları, İstanbul, 1997.

JUNG, Carl Gustav; *Psychology Of The Unconscious-A Study Of The Transformations And Symbolisms Of The Libido*, Princeton University Press. Princeton and Oxford, 2001.

JUNG, Carl Gustav; *İnsan Ruhuna Yöneliş*, 5. Baskı, Çev. Engin Büyükinal, Say Yayınları, İstanbul, 2004.

JUNG, Carl Gustav; *Dört Arketip*, 2. Baskı, Çev. Zehra Aksu, Metis Yayınları, İstanbul, 2005.

JUNG, Carl Gustav; *"Bilinçdışına Giriş." İnsan ve Sembolleri*, 3. Baskı, Çev. Ali Nahit Babaoğlu, Okyanus Yayınları, İstanbul, 2007.

JOHNSON, R.A. ; *Erkek Psikolojisini Anlamak*, Çev. Kemal Kutlu, Gül Yayınları, İstanbul, 1992.

PLUTARK; *Yaşamlar-1*, Çev. Meriç Mete, İdea Yayınevi, İstanbul, 2005.

RANK, Otto; *Doğum Travması*, Çev. Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul, 2001.

ROSENBERG, Donna; *Dünya Mitolojisi*, 5. Baskı, Çev. A.U. Cüce, B. Odabaşı, E. Cengiz, E. Kuzhan, K. Akten, K. Emiroğlu, T. Kocayigit, T. Kenanoğlu, İmge Yayınları, İstanbul, 1998.

ROUX, Jean-Paul; *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Çev. Pr. Dr. Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2002.

SAYDAM, M. Bilgin; *Deli Dumrul'un Bilinci*, Metis Yayınları, İstanbul, 1997.

THOMSON, George; *İnsanın Özü*, 2. Baskı, Çev. Celal Üster, Payel Yayınevi, İstanbul, 1976.

THOMSON, George; *Aiskhylos ve Atina*, Çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yayınevi, İstanbul, 1990.

THOMSON, George; *Eski Yunan Toplumu Üstüne İncelemeler-Tarih Öncesi Ege*, II. Cilt. 2. Baskı, Çev. Celal Üster, Payel Yayınevi, İstanbul, 1991.

THOMSON, George; *Eski Yunan Toplumu Üstüne İncelemeler-Tarih Öncesi Ege*, I. Cilt. 3. Baskı, Çev. Celal Üster, Payel Yayınevi, İstanbul, 1995.

TOKYAY, Nefrin; *Perseus'un Yolculuğu-Mitler, Arketipler ve Semboller*, Pan Yayıncılık İstanbul, 2015.

TOSUN, Mebrure ve YALVAÇ, Kadriye; *Sümer Dili ve Grameri*, I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1981.

Tanrılar tarihi, insanlık tarihi kadar eski.
İnsanlık tarihini anlamak için tanrılara bakılabilir mi?
Antik tanrılar tıpkı insanlar gibi üzülür, sevinir,
âşık olur, ağlar, güler, sarhoş olur, taşkınca eğlenir,
kimi zaman delirirdi. Tacizkâr, saldırgan, utangaç
yahut özgüvensiz olabilirlerdi. Hattâ tanrılar katının
en yakışıklı, en güzel olanları bile eşleri tarafından
fena halde aldatıldı.

Kodaman, fedakâr, sporcu,
ehlikeyif, romantik, denizci,
münzevi, kışkanc, gezgin,
hadım, romantik... Nefrin Tokyay,
tanrılar "âleminde" 100 tanrı seçti.
İster inanın, ister inanmayın.

9 1786058 316362